

Za Adrijo . . .

Povest iz uskoško - benečanskih bojev. Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

XIV.

Pomlad se bliža. Jasna, s tihim, mehkim zrakom, ki ti razbelaži dušo, omehča srce. S srebrnimi oblaki nad Učko in Osorščico, z belimi kopami nad Velebitom. Že cvete rožmarinov grm na prisojnih vrhovih, v zatišju se probujata vijolica, klinček, drevje se napenja, cvete dren, črni trn. Radostno se gibljejo bele ovčice po strmih rebrih, mulijo nežne bilke mladega dričja; veselo skačejo črne koze; veselo hodijo deklice, težko lodrico na hrbtu: Odhitela je zima, skrili so se volkovi. Ne bo več ledenega deževja, zamrznjenih stezic v gore. Ne bo ogrinjal več bilke in grmovja ledeni plašč. Že pojeta kos in škranec, že žvrgoli ščinkavec, se oglašja kukavica. Oljke in smrečje in bodičje se zalivajo z živejšim zelenilom, hrasti na gorah, bukve stoje smejeje, ponosneje. Nič več jih ne bo lomila, zvijala zimska burja.

Pomladno solnce privabi Zoro Orlovičevo na balaturo. Trudnega pogleda se nagne deklica nad velike lonce klinčkov, bosiljaka, mažurane. Klinčki

delajo že popje, mažurana, prejšnji teden nekoliko uvela od burje, se je dvignila, razkošatila, bosiljak, nežno zelen, dehteč, raste naglo. Čemu, ljubček moj belocvetni? Ne bo vezala Zora šopkov neljubemu ženinu . . . Se veselite, cvetlice, nove pomladi? Zora se ovija v črno ruto, Zori ni več veselja, mladosti. Odšla je mladost, odšla z materjo v tihi grob. Solze hčerke ne priklčejo matere iz groba, ne priklčejo brezskrbnih dni detinstva. Strah, muke so potlačili Zoro. Trudna je, uvela. Ne ljubi se ji delo, ne vesele je marnje, ne petje, ne oživi več ob glasu dipelj. Stara teta Mara jo kara, ker ne mara Zora za gospodinjstvo. Dokler je bila mati bolna, je delala Zora z vnemo, delala za bolno mater, za bratovo rešitev iz ječe. Zdaj polega, išče samote. Se ne briga, da so vzele zavistne sosede Orlovičevim kravam mleka, da so bolne ovce, zanemarjena Juriševa konja, da vladajo zle moči nad Orlovičevo hišo. Ker ne odčara nihče zavisti, hudobe. Gotovo, pravi stara Mara, je zakopal kdo pod hišni prag nohte in lase človeške — zelo škodljiv čar. Zavisti je dosti na svetu; da bi gorela, ne bi trebalo hoditi v šumo po drva.

Zavist je škodljiva, zato mora biti mati lepih otrok, gospodarica velikega posestva, vedno na oprezi. Mora paziti, da se ne nese mleko v nepokriti posodi čez mračno ulico; mora vreči v mleko zrno četrtkove soli, da ne odvzamejo coprnice kravam mleka; mora vreči soli v ogenj, če prekipi mleko, da ne odvzamejo tajne moči človeku daru božjega. Paziti je treba, da ne je kdo pod lindo¹ kruha, stresa drobtinic. Plesnivo je žito. Paziti je treba na solnce, na luno, na mlaj, na ščip. Če režeš, če strižeš ob nepravem času, odrežeš, odstrižeš rast rastlinam, ljudem. Križati je treba pepel, kruh, vodo, morje, usta, da ne dobi prežeče zlo moči nad teboj.

„Oj teta Mara, delaj ti po svojem — pusti mene, da umrjem. Mrtva je mati, Juriša prognan. Za koga naj varujem, za koga naj delam? Pusti, teta Mara, da zapade vse.“

„Oj ti neumnica, Zorica moja! Umrla je mati, pa gleda raz svojo zvezdo na tebe! Saj veš, da uide duša po smrti na zvezdo. Prognan je brat, pa posluša novice od sestrice golobice, se vrne, ko pride pismo od prejasnega gospoda vladarja. Saj je pisal biskup, pisal gospod stotnik. A tebi, Zorica, je učinila kaka vražja baba. Da tudi ni matere, brata Juriše, imaš brata Iva, ki te obiskuje vsak dan, imaš ženina. Vse premine, Zorica moja, vse premine, mrtva kri, slaba volja, ko boš pestovala sinčke.“

„Nikdar ne bodem pestovala, teta Mara, nikdar,“ kljubuje in zardeva deklica, se jezi. „Oj, čudna si mi dekle,“ se čudi starka. „Izprošena si, poročiš se. Čast je ženi biti mati junakov, čast, dolžnost. Kako mi govoriš? Greh je to pred Bogom in ljudmi. Uročena si, Zorica, zato govoriš tako. Pa čakaj, odženem ti uroke.“

Mara je vzela skledico nenačete vode. Skledico iz bezgovega, skrivnih sil polnega lesa. Postavila je skledico pred Zoro, vzela s kleščami ogelj za ogljem, metala v vodo, križala vodo, govorila:

„Urok sedi na stolici, uročica pod stolico. Uročica ureče, urok uteče. Beži, urok, v goro, v vodo!“

Nato je pokropila Mara Zoro z uročno vodo in rotila bolezen: »Če te je urekla žena, naj ti pomaga sv. Ana, če te je urekel mož, naj ti pomaga sv. Duh...“

Zaman je tvoj trud, dobra, stara Mara. Naj stoje statve, naj čaka vezenina. Ne mudi se za poroko. Ne delajte, deklice, in če delate, delajte zase. Vse vam pustim. Z zlatom izšito perilo, drage obleke. Nakit, prstane — vse vam pustim. Pojdem od vas v goro zeleno, pojdem, da tožim s kukavico...

Zakaj se smejite, deklice, moji boli? Ni od danes do jutri, ni. Nikoli ne neha, nikoli ne mine.

¹ Pristrešek.

Težko onemu, ki želi nemogoče! Mati, dobra, modra mati, je uganila moje gorje, sluti ga Juriša, pomi-luje me Ivo — razume me ne. Nobeden me ne raz-ume. Mati je rekla, ko so dejale Senjanke: „Peša ti Zora, gospa Orlovička, peša iz žalosti za Jurišem, našim sokolom,“ mati je rekla:

„Gori glava, boli srce, blede lice mladih deklic od zlih oči.“ Dejala je Zori: „Oj rožica moja, ne glej tujcem v oko. Čar je v človeškem pogledu, močan čar, ki te prikuje žalosti do smrti. Ne glej, moja svetlolaska, tujcem v obraz.“

Strel iz Nehajgrada predrami Zoro. Kaj je, kaj mora biti? Prihaja Turek, Benečan? Vznemiri se mesto, ožive ulice. Možje hite k frčadam, žene na stolpe. Priteče razburjena Mara, prihite Milka, Dana, Cveta. Na stolp! Na stolp! kriče. Mahoma oživi Zora. Jasna rdečica ji zalije nežno polt. Na stolp! ji kliče srce. V njem je strah in up. Kaj če iščejo Benečani maščevanja za Pulj, Karin... In če po-veljuje Venier in je tudi Foscari z njim?... Pride admiral, se potoži stotniku, pride pobočnik, pozdravi Zoro. Ponovi ji, kar je bil rekel pri slovesu:

„Moja hiša vam je na razpolago. V vsaki stiski najdete pomoči pri meni.“ O da bi prišel! Potožila bi mu, priznala, da je imel prav. Da hoče srce srca, da zahteva, ima tudi ženska pravico do sreče. O, da bi prišel! Z dekliškim obrazom, moškim nastopom. Lep, plemenit. Potožila bi mu, kar ne sme tožiti bratu: Da prihaja neljubi ženin tako pogosto, se vtika kot gospodar v gospodarstvo, graja Zoro, ker ne dela, jo motri s prodirnim, črnosivim, iskretim očesom. Potožila bi mu, da jo opominja opal na prstu, da ni zanjo sreče, da ji očita opal na prstu, da nima zvestobe, da naznanja opal na prstu ločitev, solze...

Jezno vzklikajo Senjani, dvigajo pesti. Strel iz Nehaja je naznanil bližajočo se jato benečanskih grdih galej. Kaj napadejo Senj, ali zapro samo morje? Ni vere v Benečana. Frankol si je opasal meč, namestil posadko v Nehaju, v kuli sv. Save, za senjskim zidom. Naj le pridejo! Naj pokajo benečanske granate, naj mečejo ognjene kolače. Že večkrat je odšel Turek s krvavo glavo od Senja, že večkrat je odjadral Benečan. Le škoda, da ni Juriša, njegove čete. Naj-hrabrejši možje so v prognastvu. Pa ko izvedo — prilete na krilih vetrov v Senj — prilete Otočani, Brinjani, Ledeničani, nadvojvoda pošlje pomoč. A treba je ni, ker se ne boji Senj, ker brani sam svojo čast.

Oživljena, razburjena gleda Zora galeje, gibanje po stolpu. Ugodno, lahko ji postane pri duši. Ne-varnost, ki preti mestu, je vrgla mrtvilo raz njo. Nevarnost zahteva odločnosti, dela. Vprašanje, da li je Foscari za brodovjem, stopi v ozadje. Senjanka se prebudi, ponosna, pogumna Senjanka. Več ne

SVETA TEREZIJA

GIOVANNI BERNINI

išče med galejami Dogaresse, že misli samo, da mora obvestiti brata, da se hoče bojevati, če bo potreba, tudi ona in — umreti.

Galeje plovejo, velike, preteče, črnih teles, rjavih jader po senjskem kanalu, se razpostavijo v vrsto. Deset jih zapira luko, deset jih bo križalo bržkone po morju. Na kateri je poveljnik, kako pošto prinese, kaj hoče! Tudi stotnik si stavi to vprašanje, pride na kulo, opazuje z daljevidom moštvo na galejah, vidi nastavljene topove, brodov krov poln vojakov.

„Vražji barantači!“ se jezi Frankol. „Da bi se cvrli živi na olju in ne videle njih duše svetega raja! Misliš, da zaplešejo pošten ples? Zapirali nam bodo pot, križali po morju, ustavljali naše brodove. Huje nam bo, kot da se sprimemo v očitnem boju. Še poslanca ne bo k meni, cesarskemu stotniku. Čemu? Prognanci, to vedo Benečani, so krivi požiga in ropanja Pulja, prognancev, to vedo tudi, ni v Senju. Nadvojvoda je ugodil Benečanom, je obsodil Uskoke, ki so krivi oropanja dožve ladje, v prognanstvo. Stotnika, nadvojvodo bodo pustili, mislim, popolnoma v miru ti vražji psi. Sami si bodo iskali zadoščenja. Pa Frankol stoji na straži — rad se še vrne Benečan domov. Ti pa, žareča Zora,“ se nasmehe Frankol malce hudobno, „hodi raz stolp. Ni Dogaresse, ni donne Cecilije, ne našega prijatelja Veniera. Težko ga pogrešamo — imel bi ga rad, tako mi vere! pred nabasanim topom. Da bi se meril z njim na puški ali sablji, ni vreden mrcina! Tako nesramen, tako neumen pa gotovo ni, da bi prišel pred Senj po svojo smrt. Hodi, Zora, raz stolp — bratu pošljem takoj poročilo, dam znanje v bližnje trdnjave. Kaj hoče nehajski kastelan?“

Skoz daljeglas je grmel orjaški Niko Hreljanovič: „Ženske raz obzidje! Topovi so nabasani, topničarji neučakani!“

„Čakaj, uskoška duša!“ grmi Frankol nazaj. „Čakaj, da nas napadejo, da ne rušimo mi miru med Avstrijo in njeno dobro, odkritosrčno sosedo. Poskrbim, da dobe potni list od svetlega nadvojvoda.“

Nekaj dni je čakal Frankol, nabiral podatke. Potem je ošpičil gosje pero, ga namočil v bezgov sok in praskal po debelem papirju. Pisal je dolgo, z vnemo. S tako vnemo in trudom, da mu je tekel pot po obrazu. Senjskemu stotniku bi bilo ljubše streljati in sekati se z Benečani, nego pisati po svoji dolžnosti poročila o prihodu galej nadvojvodu v Gradec in hrvaškemu generalu Vidu Kislu v Karlovec.

Pisal je nadvojvodu, da so zaprli Benečani morje pri Reki in Senju. Da gospodarijo oblastno po Hrvaškem Primorju, žalijo in škodujejo zvestim Ferdinandovim podložnikom. Senjanom preti vsakovrstno pomanjkanje, če ne odpro Benečani morja, istotako Rečanom, kot bo sporočil nadvojvodovi svetlosti

gospod Štefan de Ravnach iz Reke, kot mu bo pri-trdil grof Frankopan. Grof pravi, da mora priti do vojske, ker je benečanska nesramnost že prevelika. Najbolje bi bilo, da pokliče presvetli vojvoda prognance nazaj. Za vsak slučaj.

Senjski Uskoki so jako nevoljni zaradi odsotnosti Juriševe in pomanjkanja plač. Ker ni Juriša, ne gredo na plen. Če ni plače, morajo pleniti. Nekaj stotin Uskokov po Primorju je tako nezadovoljnih, da mislijo vstopiti v vojaško službo pri velikem knezu toskanskem, kraljevem namestniku v Neapolju — morda celo pri sami benečanski ljudovladi. Večkrat prihaja med Uskoke kak emisar, da jih miti in vabi. Dva taka je dal Frankol že pretepsti, jih prepoditi iz Primorja. Tudi Jurišu, tudi njemu, Frankolu, so ponujali Benečani lepe vsote, ugledna mesta. Presvetlega nadvojvoda prosijo Senjani, da izpregovori avstrijski poslanik resno besedo pri benečanski vladi, da odpokliče svoje brodovje, ki ni prišlo v dobrem namenu pred Senj in Reko. Pomlad je. Rečani in Senjani imajo po otokih vinograde, njive. Čas je popravljati grmače¹, rahljati gruh², kopati rove, sejati. Pa ne smejo geniti po morju. Dve barki z žitom in soljo so zaplenili Benečani. Vzeli so čredo ovac na bregu sv. Jurja, odvedli pastirja. Delajo, kot da je Adrija res njihova last.

Dolgo je pisal, se potil senjski stotnik. Podstotnik de Leo, ki je prišel med tem časom v sobo, je čakal potrpežljivo, čital neke listine, pripravil pečat, motril stotnikove ostroge.

„Hvala Bogu!“ vzdihne Frankol, prečita glasno, se podpiše s čudno kavko. „Zdaj še generalu. Je-li kaj novega, podkapitan?“

„Ribič se je spustil s svojim trabaklom v bližino galej. Benečani so vzeli ribiča in trabakel!“ ...

„Da bi jih vrag! Kako gospodarijo po Adriji! Pa se jim že izcede slin! Ste odpravili vse, gospod podkapitan?“

„Vse je v redu, gospod stotnik. Kastva pokliče in pošlje vsak hip lahko petsto mož. Če se zgrnejo vse galeje pred Senj, prihite posadke in moštvo vseh mest na obrežju, s kranjske meje v Senj. Če napadejo Benečani Reko in Senj, bo bolj sitno, ker bo treba deliti moči. Pa nam pošlje ban, pošlje general Kisel pomoč.“

„Obrežje je zastraženo ponoči?“

„Po vsem nadvojvodovem Primorju. Ne bo nas prevaril ponoči admiral Ivan Zan. To je tisti, katere-mu je ušel enkrat Juriša s svojo četo. V Rovinjski luki, saj veste, gospod stotnik.“

„Dobro je naredil takrat Juriša, vražji svat!“ udari Frankol po mizi. „Hej, Vujo! Vina gor!“

¹ Zid pri trtah.

² Zemlja s kamenjem.

Mlad Uskok, dolg, tenak, pogleda skozi vrata, odhiti in prinese veliko steklenico, vzame kupice iz omare v steni, položi h kupicam kos suhe pinke.

„Kruha nimamo več, gospod stotnik,“ javlja skromno Uskok, ko postavi vse pred gospoda. „Morda ga prinesejo danes ali jutri po kopnem iz Reke, morda dobimo žita.“

„Kaj nima nihče več žita, ne kruha v Senju? Slabo skrbiš za mesto, Vujo. Če ni stotnika, propade mesto, če sestrada stotnik, je konec Senja, Vujo, bedak. Če ni na prodaj kruha, pojdi v hiše. Vsak Senjan bo delil rad poslednji kos kruha s stotnikom. Pa pri Bari nimajo že dolgo kruha — kaj ne? Nesi, Vujo, ta kruh, nesi, vina sirotam! Pij še, ti pasja duša — in hodi k vragu!“

Vujo ve, da mu natoči dobri kapitan, zato ima že kozarec v roki; odpre usta do ušes, zlije vino sunkoma v grlo, se prikloni nizko in stopi pred vrata, da počaka novega povelja.

De Leo, mlad mož finega kretanja, inteligentnega obraza, se nasmehne. Vajen je takih prizorov in Frankolovih besed. Samo na tak način si je pridobil Frankol ljubezen neukrotljivih mož. Ko so se bali nemški plemiči prevzeti po Rabatovem umoru stotniško mesto v Senju — sicer zelo ugledno, toda nevarno mesto — je smel stopiti Frankol brez skrbi med uporne bojnike. In danes bi jokal Uskok, da gre dobri Frankol od njega.

„No,“ je rekel Frankol, prečital in podpisal. „Še pismo za Vida Kisla. To je bilo težko delo.“ Okrepča se s kupico vina. Težavni posel zavijanja, pečatenja mu prevzame de Leo.

„Tako, prijatelj,“ se je smehljajal Frankol, ko sta ležali pismi zapečateni s pečatom senjske stotnije pred njim. „Še danes gre sel čez Grižane peš v Reko. Odtam jež v Ljubljano — v Gradec. Tako pride v desetih dneh v Gradec. Deset dni hodi odgovor nazaj. Nadvojvoda je točen. Vendar ne smemo pričakovati odgovora, preden minejo dobri trije tedni. To vedo te senjske duše prav dobro. Vendar bodo vpraševali vsak dan, če ni poročila od nadvojvoda, hodili bodo stat pred Kastel, pred stolnico, povpraševali bodo redovnike, pope, coprnice.“

„Saj so morali čakati prej še dlje na odgovor iz Gradca. Prej je hodila pošta štirinajst dni tja, štirinajst nazaj. Lenkovič je uredil te razmere nekoliko. Zdaj sta vendar tu dva pešlistonoša, dva v Senju, dva v Brinju.“

„Za silo, za silo. Poročila s Turškega dobivamo še vedno le po haramijah, po nezanesljivih Vlahih. Še marsikaj bi se uredilo, je potreba urediti, kaj ko ni denarja.“

Pisma so odšla. Senjani so hodili, kot je dejal Frankol, vsak dan pred Kastel, izpraševali stražo,

čakat stotnika. Vedeli so prav dobro, da ni prinesel sel poročila iz Gradca, da ni še moglo priti, vendar so povpraševali po njem, z vsak dan rastočim nezadovoljstvom. Seveda. Solnce je prigrevalo vedno ljubezniveje, vinogradi in njive na otokih so čakali. bačve in kašče so prazne. A na morje ne smeš. Letiš vragu kar v žrelo. Prikuje te, ubije. Trpi, kume, potrpi.

Trpi. Senjani so vajeni trpeti. Posebno uskoške rodbine. Zdaj je vsega dosti, če je dobila rodbina svoj del plena — zdaj je lakota. Ni ribe, ni kaše, ni sira, ni papeščaka. Da ni Zore Orlovičeve...

V Orlovičevi hiši stoji Zora povešenih trepalnic pred plečatim uskoškim vojvodom, risjegledim Milanšičem. V kuhinji sta. Stara Mara naliva lonce, na veliki mizi je vino, košček sira.

„Tako gospodariš, Zora,“ jo zmerja priletni ženin, in se zatajuje vidno, da ne pokaže svoje jeze v presirovi obliki. „V najbogatejši hiši v Senju ni žita, ne moke, ni denarja, ne hrane, ne blaga. Vsega je bilo, dokler je živela mati. Ti zapravljaš. Daješ prilizovalcem. Zapravljaš imetje svojega brata — si zapravila morda že tudi svoj nakit? Turška sablja!“

Zora gleda v tla. Ne da bi se bala ženinovih očitaj o svojem razdajanju. Zato gleda v tla, da ne bi videl Milanšič, kako ji je zopern. Pri njegovih zadnjih besedah pa ga pogleda bistro, z nasmehom, ki pove Milanšiču, da ve Zora, da ni njemu za bratovo imetje — ampak...

„Ne, vojvoda, častiti gospod,“ odgovori Zora, „vse kar je zapisano kot moja dota, je še v škrinji, in da umrjem, prosto ti je vzeti moj nakit. Zapravljala pa nisem, če delim revežem, sirotam. Tudi Juriša pravi: Podpiraj reveža...“

„Juriša že ve, kje so meje dobrote. Ti pa si mlada, prepuščena sama sebi. Kot konj brez vajeti. Treba bo pospešiti poroko, če se ne vrne kmalu Juriša, o čemer dvomim. Treba bo pospešiti poroko, sicer ne ostane kamen na kamenu od hiše. Še ovce si razdala. Vražja punčara! Ne smem misliti...“

Prestrašena od naglega izbruha, skoči Zora k Mari, gleda bela kot prt v ljubeznivega ženina. Kaj ni dvignil pesti? In še govori o pospešitvi poroke! O Foscari, kako prav si imel...

„Čuj, vojvoda,“ se osovi nakrat Zora. „Nikdar ne bom tvoja žena — rajši skočim v morje, rajši zgorim, zbežim v šumo... Že zdaj me zmerjaš — tepel bi me — pa me ne boš. O, že povem Jurišu.“

Zaihtela je strastno, se vrgla na mizo. Zapanjen gleda Milanšič, gleda Mara predrzno deklico. Ni navada v Senju, pri Uskokih, da ugovarja nevesta ženinu, da...

„Kaj?!“ zaplameni Milanšič in brke se mu tresejo od silnega razburjenja. „Tako spoštuješ ti, nezrela

punica, zrelega, zaslužnega moža? O, le počakaj! Razvadil te je Juriša, a zdaj prideš v druge roke. Ti že prepodim muhe, ne boj se! Pokoril sem še nemirne, brezvestne Vlahe — pa da bi ne mogel ukrotiti ženske. Po kolenih se boš plazila za menoj. V goro, na morje ti ubrani bič in zapah ...“

Zora strmi v Milanšičev od strasti popačeni obraz, pogleda Maro, išče pomoči pri njej. A Mara jo sune: „Prosi, prosi gospoda ženina odpuščanja.“

Odpuščanja! Zakaj? Zato, ker jo je sunil! Vun, vun! Bog ve, kaj je obljubil Milanšič Mari, da drži ž njim. Ah, in vsi bi držali ž njim ... Ona samo prezira stare šege, staro poštenje, ona misli, da mora ljubiti ženina, ne poročiti se kot stvar brez svoje volje — na bratovo povelje. Pa živeti bi ji ne pustil brat? O, tega ne! K njemu uide, v jamo pod Velebitom ... Takoj ...

Milanšič zastopi deklici pot. „Ha!“ vpije besni, „nisva še obračunila. Vem, da ti je neki gladek obraz bolj všeč od mojega razoranega. Vem, da ti je ljubša sramota kakor čast. Pa moja nevesta si — mene ne boš vlekla za nos ...“

„Pustite me!“ Zora dviga roke proti Milanšiču in Mari, „pustite me, da grem ... k Jurišu pod Velebit ...“

„Ni treba, Zorica,“ se oglasi pred vrati veselo Frankol. „Dobil sem od generala Kisla, da se smejo Uskoki po nadvojvodovi milosti vrniti v Senj. Juriša pride, Zora, srcece! In če hočeš sporočiti pozdrav v Benetke — se požuri ... Naš poslanec v Benetkah je dal dožu popra. Ivan Zan gre z dolgim nosom ...“

Milanšič stopi naglo na balaturo, gleda kako odhaja galeja za galejo, sliši kako vriskajo Senjani za njimi. „Ah, ti vojvoda, dobro si stražiš nevesto,“ se pošali Frankol, pa mrki Milanšičev pogled, ta preplašeni pogled Zorin, ki je smuknila k njemu, kot da išče zavetja, poučita Frankola, da tu ni mesta za šalo. Brez besede se poslovijo in odide Milanšič.

XV.

Odplule so galeje ... Odvalila se je težka mora s Senja — pot po Adriji je prosta. Brezskrbno hite zdaj ostrokljune bregantine, narodni trabaklji, okroglate karavele, predpotopni feluki po sinji gladini. Brezskrbno razprega ribič svoje mreže, žene ovčar drobnico, v gore gre kmet na kamenito njivo, v obzidani vinograd.

Živahno je na mostišču, pri Malih vratih, po tesnih ulicah, na trgu pred občinsko hišo. Mestni sodnik hodi po Senju, pogleda pri Velikih in Malih vratih, posluša halabuko po konobah, kjer pokušajo Senjani ravno došlo vino, kjer nazdravljajo vračajočim se venturinom — kjer govore o vrnitvi prognancev

— in si manejo roke: Dovolj posla ima danes carinar, merivec, mesar. Davek od soli, od vina in žita, od tujih bark, od blaga senjskih neplemičev, od prevozne živine, tujih kmetov, od lesa, kar ga gre obdelanega ali neobdelanega skozi Senj, bo že nanesel za sodnikovo plačo, za občinske potrebe, za olje, za svečavo Kastela in Nehaja. V pivnicah bodo igrali prepovedane igre, točili v prepovedanem času nesenjsko vino, se razgrel, se pravdali. A na vse to je v senjskem statutu globa. Male libre, velike libre, solde in dinare, vse spravi občinska blagajna, od vsega dobiva sodnik svoj delež. A da se ne izgubi globa, da se vrši vse strogo po starem redu in pravici, na to mora paziti tržni nadzornik. On pazi na prodajo vina, na mere in tehtnice. Pazi, da ne odnašajo mesarji kož iz mesnice brez njegovega dovoljenja, da prodajajo vsakomu meso, dokler ga imajo, da plača vsak pivec, ko gre iz pivnice, svoj zapitek, da dobi sodnik vsak četrtek dve libri mesa, da plačuje navadno pri libri sold manj od drugih Senjanov, ker je oblast in dolžnost sodnika velika. Zato pripada ves davek od dalmatinskega vina, od zamazka, kar ga pride v senjsko luko, senjskemu sodniku. Zato je dolžan vsak mesar ali ribič, ki prodaja v Senju, ponuditi svoje blago najprej mestnemu kapitanu, potem sodnikom, občinskim svetnikom.

Imajo pa tudi velike težave sodniki in svetniki. Na glas zvona se morajo zbrati vsak torek, četrtek in soboto v lozi Kampuzia ali pred skladiščem za sol, da poslušajo pritožbe in razsojajo manjše pravde. Večje pridejo pred sodnika in dva od mesta vsakoletno izbrana prisednika. A tam poslušaj kreg bab, opravljanje, sumnje. Poslušaj pravdo trgovcev s plemiči, mesarja, kateremu ni plačal Senjan pristojbine od blaga za mesnico, od živih prašičev. Poslušaj carinarja, ki trdi, da je pripeljal ta ali oni vesla in drevesna debla daljša od dovoljene mere. Sodi, kdaj je plemiško blago dachu podvrženo. Obsodi plemiča, ki je potegnil meč, obsodi tujca, ki se je prikradel v družbi Senjana s svojo robo v mesto, zapleni mu blago, ker je hotel zaničevati pravice senjskega mesta.

Sodi, razsodi. Velika je oblast sodnikova. Pa vanjo so se jeli vtikati Nemci; dostikrat udarijo generalove, stotnikove naredbe, ob mestne pravice. Težko je biti sodnik v takih slučajih. Senjan ne popusti za las od svojih pravic. Mesto ima pravico smrtne obsodbe, progona, pravico nad imetjem svojih meščanov. In tu so Uskoki. Mesto in cesar si lastita sodbo nad njimi. Vsaka sodba, katero sklone cesarska komisija nad senjskimi Uskoki, je udarec za mestne pravice. Senju, samo Senju gre oblast soditi svoje sinove. Tuje vojake naj sodi kapetan. Sedanji res

vpošteva, kolikor more, senjske pravice. A takega moža ne puste Nemci dolgo v Senju. Začasno, le še začasno je Frankol tu, dokler ne pride Vid Gušič, Poganiški in Rakovski gospod.

Take misli grenijo sodnikovo veselje nad obilnim dohodkom, ki bo napolnil od dolge zaprtije prazno občinsko blagajno. Razvedri ga pogled na branjevke pred občinsko hišo, na Senjanke, ki kramljajo tako živo ž njimi; kot bi bil že semenj sv. Jurija, toliko je vsega na trgu. Volne in prediva, kruha in sira, sočivja, slanega mesa, čebule, česna, brez katerega ne izhaja senjska kuharica; različnih gob, koreninic in dišav so prinesle Malošćanke, Prokićanke.

Sodnik gre, živahno pozdravljen, skozi gruč žensk, med koši in košarami. Prisluskuje. Oh, to so se razkokodakale babe . . . Pravijo od Benećanov stvari, da ti vstajajo lasje . . . Majka mila! Par mož so vjeli Benećani, odrli na meh — vlovili so rdećelaso Zanino Sepićevo pri Reki, jo odpeljali v Benetke, tam jo obesi lekar za noge, da ji visi glava nizdol in se ji delajo pene od muke. Od tistih pen delajo Benećani hud strup. Da dobijo čim več pen, zbadajo nesrećno žrtev z buckami . . . Samo rdećelas človek ima tak strup v sebi. Zato se varuje in skriva vsak rdećelasec pred Benećani, sploh pred lekarji.

Sodnik se ustavi, poprašuje. Ženske trde za gotovo, da so odvedli Benećani Zanino Sepićevo. Jokala je in vpila, a nobeden ji ni mogel pomagati. „Take stvari je treba naznaniti stotniku, da se pritoži, zahteva deklico nazaj,“ pravi sodnik. Tudi njemu je znana vest o takem pridobivanju strupa od rdećelascev. Strup je čist kot voda, nima okusa. Ž njim spravljajo Benećani njim neljube osebe v kraj. S takim strupom otrujejo Turki odkupljene jetnike, da umro kmalu, ko se vrnejo iz sužnosti. Za tak strup ni leka . . .

Ko pomiluje ves trg Zanino, se zgraža nad benećansko grozovitostjo, vpraša malo gluha kuharica iz Voloske, o kateri Zanini govore? O Sepićevi. Njo je ona videla in govorila je ž njo danes, ko je šla v Senj . . .

Ženske prepadejo, se razjezijo. Trdijo, da je imela stara Olga privid. Ali pa se je oprostila Sepićeva Zanina s pomoćjo nećistega duha. Niso kar tako, ti rdećelasci . . .

„Hodite k vragu, babe!“ se razjezi sodnik. „Prva si izmisli, druga potrdi, tretja priseže. Bedak, kdor posluša!“

Vendar je še slišal, počasi in oblastno po trgu grede, kako da so praznovali Kastavci vkljub vsem neprilikam pust po starem obićaju z norenjem zvonarjev, s kraljevim pirom. Naštete so ženske do pike, koliko porok je bilo na Katarinino v Kastvi, Novem in Voloskem.

Potem so prišle na vrsto senjske novice. Stražar Andrić je videl, kako je privezala Kukuljevićka, znana strija, vrv na zid in molzla ob njej Orlovićeve krave. A Zora toži, da ni mleka . . . Pa kdo ve, kaj še pride nad Zoro. Izgnala je iz hiše staro Maro, ki razume na čare . . . Ker hoće gospodariti ošabnica Zora sama . . . Pravijo, da hodi Orlovićka nazaj . . . Nima mira v grobu, ker ji dela hćerka nećast! Ženina Milanšića, bogataša, možaka, je razžalila objestna Zora. Ne mara ga, ker je star — ker so se je prijele nemirne oči Benećana. Oh, ni taka mladina kot je bila vćasih — ni in ni . . . Poglejte, kaka gospodinja je Zora. Samo na ples in šetnjo bi hodila. Njena slušićad je ravno taka. Gledal bo siromak Juriša, ko se vrne, hiša bo prazna. Krava se je ponesrećila, lepa vola, krasna Juriševa konja sta bolna. Prešići mršavi — ovac ni. Žita ni. Ni volne, ni prediva. Zora ne šiva, ne tke . . . Da se ne oženi brat, mu raznese nemarnica še hišni zid . . .

„Proklete klepetulje!“ mrmra sodnik. „Da bi bilo res tako, bi se morala odgovarjati Zora mestni sodniji, da dobi ukor zaradi nepravrega obnašanja. Milanšića ne mara. Pravo čudo! Triindvajset let je starejši od nje. Modri Juriša je naletel. Njegova stvar. Naj uredi zdaj vetroglavki razum. Če ne — bo stvar občinska!“

Sodnik gre proti luki. V široki ulici sreća voz žita, voz soli. Z Orlovićevimi voli vozita dva Uskoka. Pozdravita ponižno oblastnega sodnika, se narežita: „Naše, gospod sodnik! Od gospodina proveditorja iz Reke. Peljemo v žitnico, v magazin, da nam razdeli gospod stotnik.“

„Nažrete se zopet kruha in kaše, mrcine!“ se smeji sodnik. Voznika se radujeta znaku dobre volje mogoćnega gospoda, hitita: „Nismo stradali, gospod sodnik, dokler je bilo žita v Orlovićevi kašći. Poživi Bog Zoro, našo dobrotnico! Mlada deklica, a velik um . . .“

„Zdaj pa poslušaj svet,“ se smehlja sodnik in gre skoz ozko ulico k Malim vratom, da si ogleda vrvenje na mostiću, da vidi, če se vse vrši po starem redu in obićaju. Gre mimo Orlovićeve hiše, pogleda v odprti hlev, se nasmehne, postoji: V kamnitem nizkem hlevu vlada vzoren red. Tla so čista, slama pod krasnim belcem in vrancem sveža, jasli polne. Zavidno se ozira lisasta mula iz kota na svilenogriva konja. Med njimi stoji Zora. Izpod črnega krila ji gledajo tanke nožice v rumenih opankih, izpod črne rute visita dolgi kiti svetlih mehkih las. Deklica ne vidi sodnika. Obrnjena k jaslom nudi konjema na dlani pšenice, jima prigovarja: Zobljita, belec, vranćek! Zobljita zlate pšenice! Radujta se, ker pride skoro gospodar. Ne bota ga poznala, konjića . . . Dolga brada sega prognancu do pasu, dolgi lasje preko

SPOMENIK NADVOJVODI KAROLU, ZMAGOVAVCU NAPOLEONA, NA CESARSKEM DVORU NA DUNAJU

ramen, brke mu silijo v usta . . . Tri mesece se ni dotaknila britev, tri mesece se niso bližale škarje Juriševim lasem, brkom. Tri mesece žaluje sin po materi. Ne obleče Juriša hastje, ne vzame zavrđne¹ puške, ne noža. V raševini hodi junak, se bojuje s prostim orožjem. A da pride moje matere prvi sin, vama nadenem, konjiča, zlati sedli, vaju obvežem s svileno uzdo, zlate kolute vama navesim, srebrna stremena prevesim, vaju napojim s senjskim vinom, nahranim z zlato pšenico, da bodeta letela kot ptica preko gora, nosila brata, nosila mene v kraje kjer ni žalosti, smrti . . .

„Kaj bogariš², roža devojka!“ zakliče sodnik. „Daj ti Bog zdravje in sveti Nikola! Odvalil se je benečanski zmaj izpred Senja, priveze se tvoj krasni sokol, naš dični Juriša. Zdaj ni časa za žalovanje, rožica!“

„Daj ti Bog zdravje, gospod sodnik!“ skoči Zora k sodniku, se pokloni globoko, pogleda z modrosivim okom zaupljivo v debelušastega moža. „Kako zdravje tvoje plemenite gospe Katje, male Srebrnice, Zlatice, gospoda Severina?“

„Dobro, dobro, Zorica!“ se nasmiha sodnik, gladi dekličevo lice. „Pri nas smo zdravi — ne budi nam ča' — in vidim, da se vrača tudi tebi zdravje. Veselje, haha! K moji gospe pa bi sama pogledala. Saj smo še v botrinji. Že od starine, Zorica. Srebrnica in Zlatica ti pokažeta novo igračko: leseno punčko, ki se suče na vse strani. Severin ti prečita latinsko pesem, Zorica — zložil jo je sam moj Severin. O, to je umnež!“

Čemu mi bo lesena punčka, latinska pesem, katera ne razumen? se čudi Zori pri sebi. Sodniku pa se prikloni: „V čast mi je tvoje povabilo, gospod. Prečno delo, žalost, mi branijo, da ne grem iz hiše. Toliko je posla, da komaj zmagujem, pa urediti moram vse, preden pride gospodar.“

„Dobro, Zorica, dobro. A kaj je s teto Maro? Kaj ti ne pomaga po dolžnosti in zmožnosti?“

Vroč kri zalije Zorino lice, jezno ji zablinkne oko: „Ah, ta stara volkulja! Snesti sta me hotela z brinjskim stotnikom, ker sem razpolagala, gospodarila na svojem po svoje. Gospod sodnik, oče ti naš, prosim te, govori za mene pri Jurišu, ko pride — jaz nočem biti Milanšičeva . . .“

„Aj, otrok moj!“ zmajuje sodnik, „kako kašo kuhaš? Kak veter te vleče? Čital sem pogodbo, narejena je in optima forma. Milanšič ima pravico nadzorovati tvoje delo. Ko bi umrl brat ali se ne vrnil iz prognanstva, je Milanšič gospodar v tvoji hiši. Lahko tedaj zahteva pojasnil od tebe — no no — kaj pa je to?“ . . .

¹ Posrebren.

² Tožiti s pevajočim glasom.

Začuden gleda sodnik za Zoro. Zaihtela je glasno, zakrila lice v črn pripas in stekla v hišo. Sodnik zamiži z malimi očmi, stisne rami, pogleda lakomno krasna konja in gre svojo pot.

Ob Milkini rami ihti Zora, vije roki: „Reci, Milka, sestra, prijateljica moja, reci: Kam naj se obrnem, če me ne usliši Juriša? O Milka, rajši mrtva kot Milanšičeva!“

„Zora, Zora . . . Kako, kaj naj ti svetujem? Reci bratu, da si se zaobljubila v samostan. Pa kaj ga bi jezila, ko se vrne že tako žalosten domov. Poroka bo šele čez tri leta in pol. Tačas se že kaj preukrene.“

„A glej! Če se zgodi Jurišu nesreča?“

„Zbežiš v Benetke.“

Zora zardi, povese glavo. „O Milka! Sramota za dekle, ki beži od hiše, kljubuje materini, bratovi volji . . . —“

Vse je urejeno v hiši in na vrtu Orlovičevem. Obdelan je vinograd pod Novim, obdelane njive na otoku Prviču. Ovčice bele, čiste blejejo v ovčnjaku, žvenkljajo prijazno, ko gredo na pašo. Pečena je pogača, pitan teliček, nastavljeno vino. Juriša ni. Vsak dan hodi Zora na kulo sv. Save, se ozira po morski ožini. Prihajajo, odhajajo ladje vseh vrst in velikosti. Vozijo vesla, butarice, vozijo hraste, deske, sadež zemlje, dreves. Juriša ni . . .

Kaj praviš, stotnik ti moj zlati? vprašuje Zora Frankola, ki prihaja pogostoma v Orlovičevo hišo. Preteklo je štirinajst dni, kar si poslal haramijo Marka pod Velebit, da javi prognancem veselo vest, da se smejo vrniti na dom. Napisala sem pismo, ga izročila Marku. Da izve brat od mene same . . . Da se premisli po poti: Ali naj me pusti pri sebi, da mu strežen, edinemu, ljubljenu, do smrti — ali pa naj me pusti v samostan. Na nikak način pa nočem biti Milanšičeva . . .

Zdaj pa ni Juriša — ni Marka. Prihajajo in odhajajo ladje. Zastave vseh mest in dežel se bližajo luki. Le na Juriševi vetrnjači ne zaplapola sv. Juri . . .

Frankol seda k bosiljaku na balaturi, pokuša in hvali Zorino pogačo, pije ruževino, pravi, da je odšel Juriša gotovo na Turško — neučakani Marko, da je odšel gotovo za njim. Ne morejo mirovati ti vrage . . . Pa je tudi prav tako. Cesar Rudolf, ki je sklenil le prisiljen od okoliščin žitvarodoški mir, je ustavil sedaj ratifikacijo tega miru. Zato je svobodno Uskokom napadati Turke, iskati pri njih, česar ne zmorejo avstrijske blagajne . . . Pričakovati pa je tudi večjih turških napadov. In če čaka sestra težko brata gospodarja, čaka senjski stotnik še težje junaškega vojvodo Uskokov. Nemirni, nezadovoljni so Uskoki. Nadvojvoda je pisal Frankolu, da ne sme pustiti Uskokov iz Senja, ker bi Senj — brez uskoške močne straže — lahko padel v turške ali benečan-

ske roke. Ravno zato, ker je prenehal žitvarodoški mir, ker se obnašajo Benečani tako sovražno, je pisal nadvojvoda, zato naj se vrne Juriša s tovariši iz prognanstva. In težko čaka stotnik smelega, zanesljivega junaka, da pohite Uskoki pod njegovim vodstvom na plen in zabavo.

Petnajst dni po prejemu nadvojvodovega pisma iz Gradca prinese Frankolu zaprašen jezdec vest od generala Kisla.

Dolgo čita stotnik vrstice težke vojaške roke, se ustavi na letnici pri podpisu 1609, se zamisli: Deveto leto njegovega stotnikovanja, deveto in zadnje. Kisel mu piše, da pride kmalu novi stotnik. Naj se pripravi, da mu preda ključ. Prognanim Uskokom je dovoljeno vrniti se —; da ne bo večnih prepиров z Benečani, bo pazil novi stotnik strogo nanje. Treba je to v teh nemirnih časih. Matija, kralj Hrvaške in Ogrske, ni za vojsko z Benečani, ker ni zanjo kardinal Melhijor Klesol, katerega posluša Matija verno v vsem. In Matija, to se ve, postane kmalu cesar, vrhovni vladar vseh dežel, katere upravljajo nadvojvode. Rudolf je bolehen, potr t od borb z lastnim, vlade željnim bratom, od večnih skrbi... Treba je vpoštevati bližajočo se izpremembo v vladi, krotiti bojaželjnost nekaterih vročih glav. Dovolj je borb s Turkom — dovolj sitnosti z domačimi plemenitaši, ki se branijo na vse kriplje naseljevanju Vlahov — ko hoče general Kisel utrditi z Vlasi hrvaško mejo do Kranjske. Kisel je že jako utrujen vednih tožba in dopisovanj.

Tako! se razjezi Frankol. To je plača za moje verno službovanje devetih let. Umiril sem pri svojem dohodu razburjene Uskoke, jih krotil in tolažil vseh devet let — zdaj sem premalo strog... Ker ne opravljam, ne dopisujem generalu o knezu Francu Posedarskem, ki sovraži kot sin nesrečne Rabatove žrtve, nemško strahovlado, se druží z Mikulaničem v borbi za senjske pravice. Kisla jezi, ker je izpustila karlovška vojaška sodnija Mikulaniča, ker ga ni obsodila na smrt, po vojaških postavah, ker se je pritožil pri cesarju in nadvojvodu, da preganja Vid Kisel njega in njegove sorodnike, da je pustil zažgati hrvaški general Žirovnico, Mikulaničevo posestvo. Odpustil, pravi Kisel, da je Mikulaniču — sodnija da mu je izpregledala smrtno kazen iz usmiljenja. Pač! Dokazati ni mogel Mikulanič resnice — ker ni dobil prič. Kdo se bo upal pričati zoper mogočnega generala? Dokazal pa tudi ni nihče, da ni res, kar trdi Mikulanič. Žirovnica je pokončana od Kislovih ljudi... Zato je udaril sodnik Mikulaniča le trikrat po ustih v kazen za obrekovanje. Ni mu vžgal sramotilnega znamenja v obraz — ker je preklical Mikulanič samo pod pogoji svoje trditve... Zdaj se vrne Mikulanič v Otočac — pride v Senj... Zdaj

je treba strogega nadzorstva v Senju — a ti, Frankol, pojdi, išči si mesta, star vojak, ker si tu na potu Benečanu in Kislu. Vražji Benečani! Izpodnesli so me... A ne bojte se! Še bom čuval z Uskoki Adrijo, nemirno pot do svobode in bogastva. Pride vkljub Matijevim željam dan, ko se razvije iz malih prask očitna vojska. Tudi cesarji, tudi kardinali ne morejo ustaviti tek dogodkov. Takrat vam poplačam, Benečani, svoj dolg. Plačam ti, Venier, če ne najdeš že prej smrti od Juriševe roke. In če umrjem v boju proti Benečanom — ne bo mi žal življenja.

Frankol stopi k oknu, gleda na morje — pogleda konce svojih brk in vzdihne. Belijo se brke, belijo se lasje. A kaže se mu zopet pot... Star vojak! Brez doma in službe. Lahkoživi starejši brat je bil zapravlil rodno hišo Frankolov v Trstu. Vendar pojde v Trst, si poišče mesta v Kastelu. Pojde...

Včasih je sanjal, da sedi siv starček na Orlovičevi balaturi, pestuje Zorine otroke, posluša junaške pesmi, pravi deci čudovite dogodke nemirnega vojaškega življenja... Zdaj pa mora zapustiti srca, ki ljubijo starega vojaka.

XVI.

Da se vrnejo s plapolajočo zastavo, jadro za jadrom, burno pozdravljeni od Senja — je menila Zora in se ozirala vsako mlado jutro raz stolp. Ko je vstajal Krk zamišljen iz modre mirne Adrije, ko se je zazibal prvi brod na modri gladini. Ko je zažarelo kipeče skalovje, zelene drage, rdeče brinje po obrežju, mlade bukve, mogočni hrasti v višini. Ko so zažarele alge in školjke v prozornem morskem dnu. Ko se je odpiralo samotnemu ribiču skrivnostno življenje brezmejne globine, ko je pozdravljal stenski kos s premilim spevom mlado solnce. Nebo, otoki, morje. Vse modro, prozorno. Vse leskeče v zlatu. Krasno kot stvor domišljije.

Jadro za jadrom, s plapolajočo zastavo, burno pozdravljeni, je menila Zora, da se vrnejo prognanci. Pa so se vračali posamič, v tihi nočni uri, se skrili mrki v svoja stanovanja. In nihče Senjanov ni imel poguma, da bi povedal Zori, da se vračajo prognanci posamič... Brez vojvode... Da ne odgovarjajo na plaha vprašanja mož in deklet: Kje je Juriša, slava Senja, up Uskokov, Zorino življenje?

Žalost, tiha, zamišljena, ki spremlja vsak korak Uskoka, žalost se je ustavila pred Orlovičevo hišo. Oj, zakukaj črna ptica, sedi na Orlovičevo streho... Ni brata junaka, ni tovariša Vulatka. Žalujta, Zora, Milka...

Pa kje sta propadla junaka? Da poiščemo njih trupla, da kropi Zora bratov grob z blagoslovljeno vodo, s solzo svojih oči? Kdo je ugonobil Juriša,

da mu prisežemo osveto, da ga preganjamo do peklenjskih vrat?

Kje? Nihče ne ve prav, kje, čigava roka. Juriša je zavedla njegova brezmejna predrznost. Morda se še vrne. Izpod vislic, pred kolom se je že rešil, se prikazal nakrat, kot bi ga vrglo iz oblakov. Tako se tolažijo Senjani.

Mrki se zbirajo Uskoki pred Kastelom, mrki pozdravljajo novega stotnika, se zgovarjajo s knezom Mikulaničem, s Posedarskim: Kdo je kriv, da je preminil junak junakov med turškimi razbojniki? Mar ne brezvestni Benečani — mar ne ta nemška gospoda, kateri smo dobri samo za stražo — ki nam jemlje naše pravice — ki pošilja naše može v prognanstvo, da umirajo v samoti in bedi? In zdaj branijo Uskoku na morje? Mu branijo živeti. Novi stotnik hoče uvesti strog red. Novi stotnik naj drži z nami, ako hoče živeti med nami! Naj misli na Rabata!... Vražja nemška gospoda! Zakaj so nam vzeli Frankola, ki je bil človek po naši duši. Zapodili, izpustili so zaslužnega moža kot psa — na ovadbo Benečanov. Frankol naj pride nazaj... To želi tudi naš podstotnik Jakob de Leo...

Govorita Posedarski in Mikulanič. Pravita, kako je obljubila nemška gospoda Posedarcu, knezu, plemiču, ko se je potegoval pri cesarski sodnji za svoje pravice — obljubila vrv. Vsa vojska se mora vzdigniti zoper tako krivično ravnanje z zasluženimi plemiči. Kaj bo s prostaki, če ne bodo varovali plemiči njihovih pravic?...

Govorita Mikulanič in Posedarec, netita ogenj upora. Pa noče zaplameneti. Juriša ni... Vojvode, ki je velel pravo, ki je bil vedno protiven praznim besedam. Posedarec, Mikulanič govorita zase, za svojo korist, maščevanje. Vendar čuti novi stotnik Vid Gušič, da je nekaj težkega v tem čistem senjskem zraku, da se zbira v pomladni lepoti potajen vihar. Stotnik piše generalu, toži Mikulaniča, da podpihuje vojsko. Podstotnik miri Uskoke, svari stotnika. Neprijetno, težko visi v pomladnem krasu, ko se oživilja skala in trn, nad Senjem. Ne more izbruhniti, se ne da odpraviti, ker ni tistega, ki bi vplival s silno besedo na razburjene duhove, ki bi jih povedel v nove boje. Težko visi nad Senjem. Občutljiva Zorina duša sluti, da prikriva svet, brat Ivo nekaj pred njo. A ker ne hodi iz hiše, ker se je ogibljejo povrnjeni prognanci, čaka, poprašuje iz Dalmacije prihajajoče za brata, se čudi, da ne ve nihče nič o njem in o haramiji Marku.

Krasen pomladni dan ogleduje Zora bosiljak na balaturi, ki cvete z drobnim belim cvetom, ki diši sladko, naznanja po Senju, da je v Orlovičevi hiši deklica, lepotica. Dehti bosiljak, cvetje ljubezni pri Primorcih. Sveže je nežno lice, ki se klanja nad

njim. Sveže, saj upa, čaka Zora. V delu in skrbi teko dnovi žalujoči hčeri, sestri. Kot sen se ji zdi vse... Meni včasih, da sedi mati pri ognjišču, da jo opominja, meni, da prihaja po stopnicah, meni, da jo spodbuja. Zdi se, da ni bila smrt ločitev. Zdi se, da bdi materina duša še vedno...

Delo, delo! Blagoslovljeno delo! Ono podi od nas vse muke. Življenja neizprosne potrebe nam ne puste, da se potapljamo v boli. V delu je pozabljala, upala Zora. Skrbela je, da dela družina po materini navadi in naročilih. Tako so pozabljali dostikrat vsi, da ni več te matere — da ne motri več slabovidno modro oko gospe Orlovičke njihovega kretanja, ne obsoja ostri razum stare žene njihovega praznega besedičenja. Pozabljale so tudi sosede, bolniki, potrebni. Kot jim je tudi svetovala rajna mati, tako jim svetuje, jim deli zdaj hčerka. Berač ne gre od hiše brez treh darov, žalosten ne gre brez tolažbe. Posebno če najde pri Zori skromnega, pobožnega redovnika, ki uči sestro, Senjane, spoštovati in klanjati se Previdnosti božji, ki vodi, ohranjuje vse. Dobri, blagi Ivo! Kaka pomoč, podpora je za Zoro! Kako je hvaležna Jurišu, da je skrbel tako zanjo... V vsem popušča, jo tolaži, pritrjuje Zori brat Ivo — le v neki stvari ne. Radi Milanšiča... On trdi, da ne sme odstopiti Zora, da je vezana po starem pravu, starem poštenju. Blagoslov je izrekel nad njo — in ona je vezana. Greh je, kar jo moti... Vsi trde tako. Milanšičeva pravica je neporušljiva, pravi sodnik. A Juriša — on more porušiti neporušljive stvari... Kadar se vrne... In če ne? Solčno, črno oko — ali te more pozabiti Zora? Kaj je res dolžnost vse in želja srca nič. Kaj delam hudega, za Boga, če mislim nanj?

Dehti, cvete bosiljak. Znak ljubezni. Široke prsi, admiralski klobuk, bi ti nakitila ž njim, Foscari... Tebi edinemu... V moji žalosti so mi velika uteha pozdravi, ki letajo kakor plahe ptice na belih jadrih iz marmornega mesta. Pozdravi, ki mi vele, da je pripravljena viteška desnica na mojo obrambo. Hite jadra... Moja duša seda nanje... Da ti vrača stotero tvoje pozdrave, tvoje dobre misli, gospod, prijatelj ti moj...

Bilo je nekaj dni, preden je odšel dobri Frankol.

„Ugani, Zorica,“ ji je dejal smehljaje, „odkod ti prinašam pozdrav? Ah — je že zardela... O ti ptičica... Da, da... Cecilija in njen brat, te pozdravljata.“ Resno je dostavil: „Prijateljstvo Foscarijev je koristno za Senj. Naš poslanec v Benetkah mi piše, da je imel dosti potov, ko mu je naročil pred dvema mesecema jasni nadvojvoda, da zahteva pri signoriji, da pokliče nemudoma domov brodovje, ki je zapiralo Senj. Signorija ni bila nikakor volje to storiti. Brodovje naj čaka, da se vrnejo prognanci

— so odgovorili poslancu. Tedaj se je spomnil romana, ki so ga pravili v Benetkah . . . Javil se je doževi nevesti v Foscarijevi palači. Cecilija Foscarijeva se je silno zanimala za vse, kar se godi v Senju in je poklicala brata Ivana . . . Da so bile odpoklicane galeje, je Cecilijina zasluga. Uboga, krasna Cecilija! Zora — ona ne pozabi nikdar Senja . . . Ah, Zora! Mlada si. Vkljub vsem udarcem se ziblješ v nadi . . . To je mladost . . . A ko prideš, deklica, v moja leta, tedaj spoznaš, da je življenje večna ločitev. Tu se ti priljubi ta duša — tam ona. Ti bi se hotel ustaviti, ostati pri nji. Pa življenje je večna ločitev. Ne navezuj si srca na črne, ne na modre oči, deklica, ker mine, hiti naprej vse . . .“

Ginjena je poslušala deklica vojaka, moža, ki ni imel navade govoriti toliko, tako mehko. Pa že se pripravlja ladja, da ga odvede . . . Brez denarja in blaga, a z blagoslovom Senjanov, spremljan od vsega mesta, se je ukrcał Danijel Frankol. V Trst . . . „Še se vidiva z Jurišo,“ je stisnil Zori roko, ji poljubil prijateljski čelo — in vlažne so postale drobne oči drznega bojvnika. O, življenje je vedna ločitev!

„Kaj se pogovarjaš zopet z bosiljakom?“ kara Zoro mehak, prijeten glas. Tiho je stopil redovnik v rjavi halji na balaturo, stal, opazoval. „Ivo!“ poskoči veselo Zora: „Kakšne novice mi donášaš?“ Plaho popraša ko vidi senco na bratovem blagem obličju.

„Da, novic je poln Senj,“ počenja mladi redovnik previdno. Nežna skrb za sestrico zveni iz vsake besede in kretnje, ko ji priobčuje, da so se vrnili prognanci, posamič, brez vojvode . . .

Zora obstane. Mrzle, trde, leže roke v naročju. Usta trepečejo, oko strmi v brata. Ali je res rekel, da se je pogubil Juriša? Da so se vrnili prognanci? Četa brez vojvode, truplo brez glave. Tudi Vulatka ni? Tudi njega ni. Prišel je do prognancev . . .

Mahoma oživi nežna rdečica Zorin prebledeli obrazek. Živo spregovori: „Če je zviti Marko zraven, pogumni Vulatko, predrzni Juriša — potem se že rešijo. Pridejo, morda čez leto dni, toda pridejo. Le potolaži se, Ivo. Le molči, ne govori Milanšiču o mogoči smrti Juriševi, da se mi ne useli vsiljivi ženin v hišo . . .“

Mirno, kot je želel Ivo, je sprejela sestra neugodno poročilo. Poslala je po prognance, jim natočila vina, izpraševala vse na drobno in široko. Mirno je rekla, da se vrne Juriša. In če se ne vrne skoro, dolžnost je sestre, brata, tovarišev, da ga poiščejo, in če je treba, v samem Carigradu . . .

Ob takih besedah so se navdušili Uskoki: „To je Juriševa sestra! Če greš ti z nami, kneginjica, stopimo pred samega sultana, zahtevamo Juriša od njega.“

„Grem — tako mi Boga!“ je rekla Zora, se dvignila ponosno. Drznost je zalila njene nežne poteze. Očarani so jo gledali Uskoki. To ni upadla, žalujoča Zora. To je tista Zora, ki je hodila gizdava, visoka bratu naproti. Ivo je zmajal z glavo in odšel. Slišal je klice: „To je Orlovičeva kri! Živela naša pogumna kneginja! Živela Zora! To je pravi Uskok! Ni da bi vzdihal in čakal Uskok. S sabljo v roki si išče sreče . . .“

Mladi redovnik upre modro oko v nebo. Kdaj se ublaži ta rod? Mučno mu je v srcu, težko v glavi. Dobro razume, da ne bodri Zore samo ljubezen do Juriša. Ona se dvigne in pojde na negotova pota . . . Brata grem iskat, poreče — in pojde v nesrečo, nečast . . . Samo da se izogne usodi, Milanšiču. Kdaj je še hodilo dekle po svetu, da išče brata? To se sliši samo v pravljici, samo v romantični pesmi . . .

(Dalje.)

Dekle.

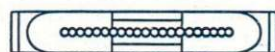
Zložil Tonej Jelenič.

Čelo blede venča rusa kita,
rusa kita, v mehko krono zvita.
Izpod krone vrô bridkosti črne,
slednja v bajno čašo se utrne.

Pij jo, dekle, čašo! Več ko piješ,
lepša v žalostne oči zasiješ
in močnejše ti brsti mladost.

Ni ta čaša, čaša pikolita,
temuč grenka, s solzami izmita:
v njej se rosa z bridko roso strne,
v njej se srce v bridko srce vrne.

Pij jo, dekle, čašo! Še in še pokusi!
Moške misli, v tvoji kiti rusi
zapletene, ljubijo bridkost.

Pomladanska meditacija.

Zložil Ksaver Meško.

Aleluja!

Kako je zavzdihnila mati naša in rednica v radosti in v sladkosti, ko je privzdignila shujšano lice izpod težke ledene odeje, ogrinjajoče jo vso dolgo zimo. Kako je vzkliknilo radostno in hrepeneče iz mladostno, slovesno vznemirjenih njenih globočin: Solnce! Solnce! Kako svečano, kipeče in hvaležno je zaplala proti jasnemu pomladanskemu nebu iz drhtečih njenih grudi, spet prosto dihajočih, visoka himna: Aleluja! Mojega vstajenja dan! Hozana!

Aleluja! Radost in sreča vsepovsodi...

Skozi vse stvarstvo drhti tajna, čudežnomehka pesem prenovljenja, vstajenja, življenja. Iz zemlje klije življenjska radost v prvem pomladanskem cvetju, nežnem in mehkim kakor ličece trinajstletne deklice, krasnem, kakor nedolžne njene oči. Z neba lije prerodenja toplota v gorkih žarkih velike baklje v nevidni roki vsemogočnega solnca božjega.

Aleluja!

Resnično, ni pesmi veselejše, ne pesmi vzvišenejše in globokejše, ne pesmi, ki bi vzgibala in vzvalovila srce tako mogočno kakor pesem božična, svete mladosti nedolžna pesem, in pesem velikonočna, po žalosti, trpljenju in smrti veličastnega vstajenja v nebo zveneči spev...

Aleluja! Gospod je vstal iz groba: Aleluja!

Aleluja! Iz težkega smrtnega sna vstaja priroda! Aleluja!

Aleluja! Spominu našega prerodenja in vstajenja radosten vzklik: Aleluja! Hozana!

Ker malo jih je, ki ne poznajo smrti. Malo izmed onih, ki imajo že dolgo pot za seboj. Ker mnogo prahu, dvigajočega se iz mračnih globin na širnem trgu življenja, pokrije srce na tej poti. In dušo zasenči mnoga senca lastnih in tujih zmot in grehov... Otrok božji, srečen in najsrečnejši, ki ne pozna bridkosti duševne smrti! Otrok božji, nesrečen in spet osrečen z največjo srečo, ki je bil mrtev in je oživel! A nesrečen in najnesrečnejši, kdor je legel v grob in ne mara vstati ob trombi glasu božjega, v vstajenje kličočega!... Sladkost zmote in greha je spoznal, ki je rodila bridkost smrti, a sladkosti vstajenja ne mara okušati njegova duša...

O bratje, ali nismo praznovali vsi našega vstajenja velikega dne? Vstajenja iz zablod in zmot; prerodenja iz plehke radosti v globoke žalosti velike

skrivnosti, in iz morečega trpljenja, iz mrzlega obupa v novega upanja topli dan?

Hodili smo, o bratje, kdaj po cesti, ki se nam je zdela s solncem oblita; a smo šli v smrt. Šele ko se je zgrnil okoli nas žalosti in bolesti hladni mrak, je spregledalo oko, varano dotedaj od mamljive svetlobe, kam gre naš korak. Tako nam je bil mrak trpljenja — vstajenja radostni dan! In v noči dvomov in obupa čestokrat, ko ni vedelo srce ne kod ne kam — ali nam ni, o bratje, razsvetlila

CESAR FRANC I.

mnogokrat ena sama mehka beseda žalostne noči? Ali nam ni razjasnil en sam pogled, vdan in ljubezni poln, mraka in teme? In ali nam ni prižgal v hipu novega, jasnega dne? Glejte, vstajenja dan...

O bratje, da bi ne zašli nikoli več v mrak in v noč duševne smrti! In da bi odvrčali vedno druge od temin obupa, od senčnih poti zablod in zmot, od noči duševne smrti!

Zato bodi blagodejen solnčen žarek vsaka naša beseda! Iz globočin čutečega in ljubečega srca porojena naj prodira v globočine src, naj ogreva, naj razsvetljuje, naj razveseljuje!

Tolažba naša bodi nežna in božajoča kakor mehka sapica prvomajniška, tihi govor sanjave pomladi! In svarilo naše bodi kakor prirodna moč pomladanska, ki daje življenje in krepi, a ne uničuje in ne mori...

Kakor razveseljujejo srca cvetke pomladanske, jih naj razveseljujejo blage, čiste, svete naše misli, vsajene v naša dela, cveteča v njih, dehteča iz njih. Zato naj hrepeni v višine slednja naša misel, kakor drhti v višave cvet, in kipi proti nebu duh prvopomladanskega cvetja...

Ker glejte, o bratje, k nebu dviga glavo trobentica; vstajenju zvoni zvončka večnotajna simfonija.

In kam naj obračamo mi nemirne, srečo iščoče naše oči? Kam naj drhte naša srca, po miru koprneča? Komu naj zveni naproti bolni in vzradoščeni klic naših src? Komu naj buči naproti pesem zahvalnica naših duš?

Ali ne Gospodu in Bogu, Solncu našega življenja?

O resnično, k nebu naj hrepene naša srca, o bratje! In v naših dušah naj drhti glasneje kot kdaj radostna himna velikonočna.

Aleluja!

Ker Gospod, življenja vir nam je blizu. Aleluja!

Gospod, v trpljenju preizkušeni, je ob nas s svojo tolažbo. Aleluja!

Gospod, od sovražnikov ponižani, v prah po-teptani, nas podpira z večno svojo roko. Aleluja!

Gospod, od smrti vstali, sovražnikom v ponižanje, je ob nas s svojo močjo. Aleluja!

Kaj nam je sovražnik? Kje je še bol, kje žalost, kje obup, kje smrt in njena moč in njeno želo?

Vse je radost v Gospodu!

Aleluja! Amen! Amen...

Slovo in pozdrav.

Zložil Vekoslav Remec.

1.

O moja polja, s solncem pozlačena, postlana z rožami pomladni čas — tako od vas šla duša ni nobena, tako se ločil nihče ni kot jaz.

Hiti v vabečo daljo cesta bela, počasi po nji jaz grem, potnik mlad, in duša mi je težka, nevesela, kot da poslavljam se od tisoč nad.

Pod goro vas sloni, pokojna, tiha, blešči se cerkev, v solncu križ gori, prek njiv in trat od tam mi vetrc diha in šepeta: — Adijo, potnik ti! —

Pod goro vas molči, v njej hiša mala, v njej mir, radost in tisoč, tisoč sreč — pod mano skoraj bodo ropotala čez šine kola: — Nikdar, nikdar več...

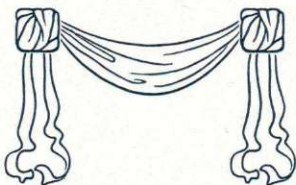
2.

Poslušam, kaj jeklena mi kolesa nevzdržno govore na poti tej — in razumeti moč mi ni slovesa, ko pojejo mi: — Le naprej, naprej!

Kaj ni do zdaj srce se balo póti in zrlo solzno ni oko nazaj na polja majska, ki so v vsej lepoti me klicala v svoj cvetni naročaj?

Kaj nisem ločil se solzeč od hiše, kjer za menoj mre sreča mladih dni in moja mamica si solze briše in prosi, naj me Bog blagoslovi?

Naprej, naprej!... Srce strme posluša pozdrav ta silni, to samozavest, ki čuti prvič jo v vsej moči duša na tej najtežji cesti mojih cest.

Siena in to in ono.

Spisal profesor Andrej Plečnik.

(Konec.)

Ravno nasproti stolnice je bolnišnica, imenovana Maria della Scala, znana zaradi nekaj lepih slik, znana pa tudi, ker je v njej stregel bolnikom sv. Bernardin Sienski iz reda sv. Frančiška.

Od tam grem po ozkih ulicah, mimo visokih hiš, do majhne lope, podprte s stebri, ki se zove loggia dei nobili; kopija je slavne florentinske loggia dei lanzi; v starih srednjeveških stoletjih je morala Siena biti bogata republika, da so si trgovci dali napraviti tako lepe stavbe kot je hiša in loggia ob njej; okrašena je slednja s sohami svetnikov.

Mene je pa vleklo še par korakov naprej. Loggia v Florenci je vredna, da se pogleda; v Sieni izgubi efekt, ker je med visokimi hišami stisnjena v ozki ulici; loggia v Monakovem je tudi kopija, imel sem vtisk, ko sem jo videl v sredi toliko grških in rimskih kopiranih stavb, da je centrala za golobe, katerim otroci in gospodične nosijo vsak dan proso, to pa zopet kot na piazza di S. Marco v Benetkah.

Torej naprej po prav ozkih stopnicah pod mogočnim hišnim obokom in zavrnil bi veselja, ko zagledam pred seboj glavni trg sienski, ki so ga seveda prekrstili ob zedinjenju Italije v piazza Vittorio Emanuele. Italijani so skoraj otročji v tem oziru, od največjega mesta do malega mesteca, povsod imajo vsaj tri tipična imena za trge in glavne ceste: Vittorio Emanuele, Venti Settembre, Cavour; velikokrat pride še Garibaldi zraven.

Kar sem videl trgov v Italiji, je gotovo sienski izmed najlepših. Lep je Markov trg v Benetkah, ker je ves obdan od palač, ker ima pogled na morje, lep je sv. Petra trg, a je gigantičen; tipus praktičnega trga je trg pred servitsko cerkvijo Marijinega Oznanjenja v Florenci s sirotišnico za najdenčke na desni strani; ta sirotišnica ima spodaj veliko, prostorno lopo, nad lopo so na zidu mali otročički v povoje poviti, narejeni iz fajansa, delo Andreja della Robbia; ti otročički umetnika Robbia so tako ljubeznivi, da se jih ne moreš nagledati. A sienski trg se mi zdi še lepši. Italijani so mojstri, virtuozi, kako znajo zidati svoje javne prostore. Svet se malo znižuje, kot sem prej omenil, tako da greš po stopnicah navzdol; z enim samim pogledom imaš ves trg pred seboj: podoba je podolgovata elipsa, okolinokoli visoke hiše; tri glavne znamenitosti vidiš: javni studenec Fonte Gaja, Palazzo publico, sedaj mestna hiša, in kapelo, prislono na mestno hišo.

Lepše dispozicije trga za javna zborovanja, za igre, za slovesnosti si skoraj ne morem misliti nego je ta, ki je kot školjkina lupina, da se na vse strani vzdiguje, proti sredi pa pada. Od srede vidiš vse, od roba tudi. Na tem trgu se prodaja in kupuje in po laški maniri glasno ponuja; škoda, da nisem imel dovolj časa na razpolago, da bi kakšno nedeljo mogel neopazovan opazovati ljudi, ki pridejo z dežele v mesto.

Fonte Gaja ima nekaj podobnosti z javnim vodnjakom v Solnogradu, ki se zove Pferdeschwemme. To mora biti prijetno poleti zvečer sedeti na klopih iz belega marmorja, ki se vlečejo okolinokoli vodnjaka, ter poslušati mirno padajočo, žuborečo vodo. Naj se mi dovoli opazka. V Ljubljani imamo samo en lep vodnjak, pred magistratom; pozna se mu takoj na prvi pogled, da ga je delal italijanski mojster. Zakaj je Rim znan, imeniten? Ker ima vse polno javnih vodnjakov, nekateri so naravnost drastično originalni. Dunaj posnema Rim; polagoma, a vztrajno zida in postavlja nove vodnjake; veliko čisto modernih novih spomenikov imenitnih mož ima vodo, ki iz enega ali iz več curkov teče. Omenjam Mozartov spomenik, novi spomenik sv. Karola Boromeja in druge. Ljubljanska mestna občina naj se vrže na to, da vzame v svoj program vodnjake, katere postavi po raznih delih mesta. Lepa Ljubljana bo dobila še lepši obraz. Če je treba z vodo varčevati bolj nego v Italiji, naj bodo vodeni curki tenki, kot so v Norimberku pri znanih treh vodnjakih: Gänsemännchenbrunnen, schöner Brunnen, Tugendbrunnen.

Ljubljana bo postala poetična; prepričan sem po eni strani, da bodo vodnjaki varni pred vandalizmom, pred zlobnim poškodovanjem, kot tudi, da bodo druga slovenska mesta Ljubljano posnemala. Vodnjak bodi na voglu ali sredi trga. Prešernov spomenik je bil izpočetka mišljen vse drugače od onih dveh mož, ki sta ga koncipirala, a ga je pozneje le eden izvršil. Spomenik kot je danes, še vedno spada v zelenje, okolinokoli zeleno, samo drevje, in voda teče iz cevi in ptički pojo okoli tebe, ki sediš pred slovenskim pesnikom in gledaš vanj; in Prešeren, narava, zelenje, ptički in padajoča voda te prenese v pravo razpoloženje.

En realen, pozitiven predlog bi stavil, izvršiti bi se dal z malimi stroški in bi poleti tega in onega razveselil. V mojih mladih letih je funkcioniral vod-

njak levo od tivolskega gradu. Otroci smo z nekakim strahom prisluškovali, kako voda pod njim šumi. Malo od njega naprej je bil majhen ribnjak. Tempi passati; naših mladih let ni več; ribnjaka ni več, in vodnjak čaka, kdaj se poruši; vodno žilo so mu podvezali; revež sameva in kmalu bo ruina. Ravno tega pa ni treba. Magistrat naj mu izbere ob kakem voglu sredi mesta primeren prostorček; revež je majhen in bo z vsem zadovoljen, spusti naj se vanj majhen curek vode, ki bo polahno tekel neprenehoma noč in dan; kako bi to vseč bilo temu in onemu v vročih dnevih; to bi bilo toliko vredno, da bi se lahko kasirali vodnjaki z železnimi cevmi, ki niso lepi, pač pa vedno polomljeni in nerabni. Poizkusite; ni drago!

Meni nasproti, malo na levo, je veliko mogočno poslopje, zidano kot trdnjava, in se zove Palazzo publico; zraven je visok stolp, tenak in vitek, kot jih pri nas nismo vajeni. Slavni Palazzo vecchio v Florenci in sienski Palazzo publico sta si precej slična, obadva kamenitna trdnjava sredi mesta, obadva s prizidanim stolpom, obadva spomenika nekdanje bogatije, nekdanjega ponosa republikanskega. Sienski Palazzo je deloma tri-, deloma dvonadstropen; če bi ne bil čisto zazidan med drugimi visokimi hišami, zdi se mi, da bi skoraj impozantnejše vplival nego Palazzo vecchio v Florenci.

Ob njem je grb sienskega mesta, volkulja na visokem stebri. Prizidana je in prislonjena na palačo kapela v podobi lope, stara čez 500 let; bila je zaobljubljena ob času kužne bolezni. Freske so precej zanemarjene, težko da bi se kdaj dandanes v kapeli maševalo, vse se vidi zapuščeno; pri nas bi že zdavna razpadla, južno podnebje pa ne more tako naglo oglodati starih umotvorov.

Hodil sem po vežah palače; v prvo, drugo nadstropje nisem šel, deloma zaradi tega, ker ni bilo dovolj časa, deloma, ker sem že drugod videl vso neverjetno eleganco in bogastvo javnih palač, kot v Benetkah doževno palačo, v Florenci že večkrat imenovani Palazzo vecchio. Pravzaprav je pa glavni vzrok ta, da bi moral za freske, ki so v vsej palači, porabiti mnogo časa; ne zadostoval bi enkratni obisk in treba bi bilo mnogo študirati, se orientirati v zgodovini slikarstva, drugače ni pravega dobička. Bil sem v Benetkah, v Bologni, v Florenci, v Rimu, v Neapolu, na Dunaju, v Monakovem po dvakrat v akademijah in galerijah po cele ure, in vendar je vse to premalo, da bi imel velik dobiček, ker ni mogoče posameznosti študirati, nego se je treba zadovoljiti z generelnim. Mimotelega so italijanske freske tako obledele in opešale, oziroma tako v temnih krajih, da nimaš mnogo od njih, če si jih ogledaš. Kdo more reči, da si je v spodnji cerkvi sv. Fran-

čiška v Assisiju res ogledal vse znamenite freske? ali v cerkvi Maria novella v Florenci? Če kdo opisuje, kaj je vse videl, mu ne verujem, kvečjemu da prepisuje.

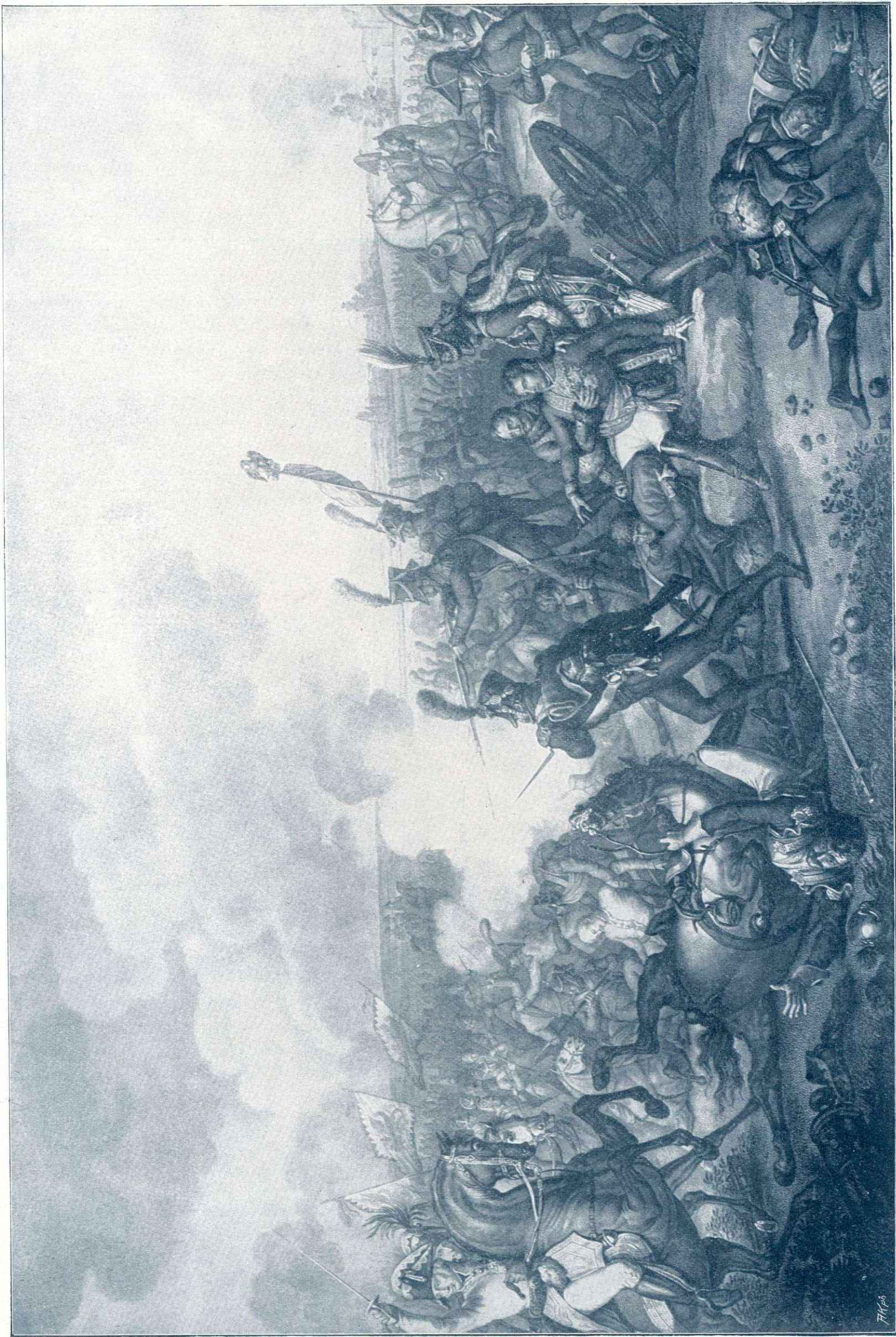
V poročilu o II. katehetskem kurzu na Dunaju leta 1908. je kratka skica jezuitskega profesorja v Kalksburgu, p. Koeniga. Mož popisuje, kaj se vidi v Italiji in kaj se da uporabiti pri verouku v srednjih šolah v raznih disciplinah, n. pr. v dogmatiki, liturgiki itd. Potoval je p. Koenig z ministrsko podporo l. 1905. v Italijo; časa je bilo odmerjenega pet tednov. Sestavil je v gori imenovanem spisu toliko materiala, po tako različnih italijanskih mestih raztresenega, da ne morem verjeti, da je vse videl, še manj pa predelal v petih tednih. Če čas še tako racionalno porabim, ne morem normalno toliko videti, ne si zabeležiti.

Par vhodov v palačo sem si ogledal, nekaj dvorišč; povsod je vse poslikano; in tako je v raznih dvorinah v nadstropjih. Italijani so znali vse umetniško okrasiti, nobene stvari niso pustili, da bi bila samo utilitarna, nego naredili so jo tudi estetiško lepo. V naših časih so jih jeli posnemati: velike kolodvore n. pr. krasé z umetnimi slikami. Novi kolodvor v Lvovu mi je zato zelo všeč, ker niso slike samo za veliko gospodo v čakalnicah I. in II. razreda, nego vise v velikem vhodnem prostoru, kjer so blagajne za vožne listke. Prav je, da ima kaj užitka tudi preprosti človek.

Mimogrede omenim klasično lepo, veličastno mirno, temno sivo stavbo Palazzo del governo. Človek nehote misli, da je v Florenci pred kako lepo palačo, recimo, pred Palazzo Strozzi. Zidala jo je družina Piccolomini, iz katere izhaja gori omejeni Pij II. Zraven palače je elegantna loggia, tudi last Piccolominijev. Italijani so si znali privoščiti vse ugodnosti življenja. Bili so bogati in so imeli vso hišo, vso palačo samo zase, odtod vsa ta kraljevska razkošnost, ki je nam neznana.

Pot me je vedla parkrat mimo vseučilišča. Mirna, visoka, skoraj bela hiša. Ustanovljena je bila l. 1203. Videl sem mnogo lepša vseučilišča; in vendar me je razvnela ta preprosta stavba z visokimi okni. Italijani imajo veliko vseučilišč, vsako večje mesto ima svoje; mi Slovenci nimamo čisto nič. Kaj smo, dokler nimamo svoje visoke šole? To ni koristno, ni dobro, če imamo v Avstriji le par univerz, ki so prenapolnjene. Ponovim besedo: prenapolnjene. Rajni kirurg Albert, rojen Čeh, je predaval 300 slušateljem in še več. Bolnika pripeljejo v dvorano, da ga demonstira; slušatelji v prvih vrstah bolnika vidijo, razumejo, ko jim profesor tolmači izpremembe na organizmu; slušatelji v višjih, v zadnjih klopih nimajo nič od demonstriranja. Bil sem enkrat pri pre-

BITKA PRI ESSLINGENU 22. MAJA 1809

davanju profesorja za farmakologijo, Vogla; dvorana je čisto polna; v malih steklenicah so šle iz roke v roko mineralije, ki se rabijo v zdravilstvu. Preden sem jo dobil v roke, je profesor že daleč naprej bil v razlagi, pisal je kemične formule na desko, tako da sem izgubil pregled in zvezo.

Naravna posledica je, da cvetè sistem privatnih docentov in kurzov, kar je zelo draga reč. Namesto da dijak vse potrebno za izkušnjo izve od profesorja, se mora zanj pripravljati pri docentih in asistentih.

In še nekaj drugega je, kar govori za manjše univerze. Po velikih visokih šolah so profesorji navadno specialisti, pečajo se samo z raziskavanjem onega predmeta, ki jih zanima, drugo vzemo kurzo-rično. Slušatelji pa nimajo namena, se specielno samo v eni stvari izuriti, nego dobé naj zadostnega znanja za tisti stan praktičnega življenja, katerega si bodo izbrali. L. 1906. o Veliki noči so to energično po-udarjali profesorji srednjih šol, zbrani na posvèt v akademični gimnaziji na Dunaju. Dejali so: Kandidat, ki bi rad napravil izkušnjo za profesorja, je v veliki zadregi, ker ga izpraševalna komisija lahko vpraša kaj takega, v čemer ni dobro podkovan. Profesor, ki izprašuje, je velikokrat specialist v svoji stroki in da lahko vprašanja, ki so tako specielna, da kandidat ni nanje pripravljen, ker zanj vobče nimajo nobenega pomena in ker jih kot profesor na srednji šoli nikoli ne bo rabil. Z drugo besedo, kandidat lahko pade, če se je tudi pridno učil, ker izpraševalna komisija nima ostro začrtane meje, do katere sme izpraševati. Vseučilišče nima in ne sme imeti namena brez raz-ložka vzgajati specialiste, nego ljudi sposobne za praktično življenje. Kaj da se zahteva pri strogih izpitih, to naj se določi, snov naj se omeji, da vi-sokošolec ve, kaj mora znati. Kdor se hoče speciali-zirati, ima zato pozneje čas. In zdi se mi, da bi ravno manjše univerze mnogo bolj ustrezale tem težnjam.

Še en moment naj poudarim. Nemec je ponosen, a nič manj ne Italijan. Samozavestno ljudstvo to. Za-vedajo se, da so Italijani, to jim je čast, svoje domovine ne zatajé nikjer. Zakaj? Zato ker jim domovina po-nuja vso kulturo; doma se lahko izobrazijo v umet-nostih, v vedi, v industrijskih strokah, tudi v polje-delstvu. Slovenec je pohleven, boječ, takoj upogne hrbet, ne pové rad, da je Slovenec; da bi bil po-nosen na to, to že celo ne. In zakaj? Ker mora vse na posodo dobiti; ker nima lastnih visokih šol, ker se ne more doma dovolj izobraziti. To je naravna posledica, da se kaže ta odvisnost v vsem značaju. Mala italijanska mesta imajo svoja vseučilišča; videl sem vseučilišče v Sieni, v Pisi, v Padovi; ta mesta niso dosti večja kot Ljubljana, Siena in Pisa niti cestne železnice nimata, in v teh tihih mestih veda

prav dobro uspeva. Vseučilišči v Münstru na West-falskem in v Bonu ob Reni nista veliki, a sta ime-nitni in znani. Dokler Slovenci ne dobé svojega vse-učilišča, jim manjka nekaj bistvenega; odvisni so, nesamostojni, in to je slabo.

Po precej ozkih in zvutih ulicah med visokimi hišami pridem do malega trga, kjer se igrajo na solncu in skačejo otroci navzlic hladnemu vetru, vo-jaki pa stojé pred svojo vojašnico. In takih vojašnic je v Italiji prav mnogo, bivših samostanov. Vojaki imajo na desno zelo lepo dvojno kapelico bratovščine sv. Bernardina, na levo cerkev sv. Frančiška. Bratov-ščina sv. Bernardina, ki je domači svetnik sienski, oskrbuje pogrebe in ima v pritličju kapelico, kjer so slike iz življenja sv. Bernardina; vse lepša je kapela v prvem nadstropju; taka kapela z lesenim stropom, z umetno izrezljanimi omarami, z umetnimi slikami napravi na obiskovalca zelo prijeten vtis; nič ni hladnega, mrzlega v njej. Ravnotako prijeten vtis je napravila name prijaznost onih par mož, ki so imeli opraviti v shrambi za pogrebno orodje; z največjo ljubeznivostjo, a brez vsake vsiljivosti so mi razložili pravila svoje confraternite, peljali so me v gorenjo kapelico, povedali, kako se zbirajo k skupnim molitvam itd. Take bratovščine so v Italiji zelo razširjene; ob pogrebih imajo malo čudno nošo: dolgo haljo s kapuco, ki jih popolnoma pokrije, tudi obličje imajo zagrnjeno, samo dvojno odprtino imajo za oči.

Cerkev sv. Frančiška je velika gotiška stavba z eno samo ladjo in napravi prav prijeten vtis. Ob njej je velik križni obhod v renesanškem slogu; v zid je vzdanih nekaj starih nagrobnih spomenikov; to je razumljivo, ker je bil to nekdanj samostan. V nadstropjih nad menoj so se vežbali seminaristi in so peli psalme; bil je veliki četrtek.

Od tam nazaj v mesto. Hitel sem, da pridem v akademijo, kjer imajo veliko galerijo slik. Taka ga-lerija je izmed največjih krasot vsakega mesta. V Ljubljani boljbolj čutijo potrebo galerije. Prav škoda, da ljubljanski grad ni primerno zidan, da bi se mogla v njem postaviti galerija. Adaptacija vsega poslopja, da bi se dalo uporabiti, bi morebiti zelo veliko veljala. Ideja samanasebi ni absurdna; v Neapolju imajo velik muzej in imajo galerijo pompejanskih antikvitet, to je res; a ves nekdanji samostan visoko nad mestom San Martino, ki leži precej više nego grad nad Ljubljano, je en velik muzej. Iz tega samostana je razgled, ki kaže vso lepoto morskega zaliva napoli-tanskega, in raz ljubljanski grad je razgled tako lep in tako mogočen, da je vredno, da grem večkrat gor, in če sem gori, obiščem še galerijo, ki bi se eventuelno nastanila v njem. Če smejo Napolitanci, zakaj ne bi smeli kaj podobnega Ljubljančani storiti.

V sienski akademiji je zame bila zanimiva dolga vrsta Madon z Detetom, slikane na platno, na les, ki je tako črviv in trhel od starosti, da se komaj še drži skupaj. Lepe so te Madone, resno se držé; čudovito dobro so znali slikarji barve mešati, tako stare slike in imajo še vedno sveže barve. Zanimalo me je nadalje to, da je zelo mnogo menihov naslikanih. Zelo veliko je Frančiškov, Bernardov, Bernardinov; obrazi so skozinskoz ascetični; ne taki, kot jih dandanes velikokrat slikajo: s čudnim, sanjaviim obrazom, kakega hektičnega modela. Ne, ti sienski menihi so res asceti; bere se jim svetost na licu, pa taka svetost, ki ne sanja, ki ne vzdihuje, nego ki dela za božjo čast, ki vse svoje dušne in telesne sile uporabi za izveličanje duš. V obrazu enega sienškega meniha je vsa njegova duša, obraz je odprta knjiga njegove notranjosti. Videl sem že moderne Frančiške, Antone Padovanske: medli obrazi, obrazi brez energije, brez izraza; taki niso svetniki, v sienski galeriji imajo oči, iz katerih šviga v čednostih očiščen plamen ljubezni božje, v obrazu je močna volja, je neupogljivost, ki bi je bil vsak vojskovodja vesel, če bi jo imel. Z eno besedo, v Sieni sem gledal svetnike, o katerih se lahko reče: to so značaji. Škoda, da moderni umetniki tako malo zadenejo značaje v svojih slikah; mislim da zato, ker se premalo utopé v duha, ki ga naj izrazijo; kako ga naj dadô podobi, sliki, če ga sami ne poznajo, ne razumejo. Kdor hoče svete podobe slikati, mora sam poznati religioznost, mora biti prevzet od duha pobožnosti; v molitvi, v premišljevanju naj se rodi podoba in vede naj nazaj v molitev, v sveta čuvstva.

Slednjič je bilo meni všeč, da sem videl na lastne oči, kar se nam je povedalo v bogoslovnici, pa nikoli pokazalo: triptike in predele. Koliko nepotrebnih razlag; pokaže naj se bogoslovcu oltar s triptikom ali s predelo in ne pozabi tega nikoli; če se mu samo razlaga, si vendar tega ne more jasno predstavljati. Glede umetnosti bi v semenišču želel sploh odločno več nazornega nauka.

Naj še enkrat omenim Madon z Detetom in angeli in svetniki. Ena izmed najimenitnejših je ona, ki jo je naslikal Duccio. Bila je svoj čas v stolnici. Jaz je tam nisem videl, nego se mi zdi, da so jo prenesli v galerijo. Natanko ne vem, ker je bilo pač premalo časa, da bi se bil točno orientiral. Vse Madone, kolikor jih je naslikanih od največjih mojstrov — Rafael jih je naslikal okoli petdeset — so glasen protest zoper naziranje protestantov.

Če se ne motim, se zove cerkev, ki je namenjena za luteransko vojaško službo božjo v Kolinu, cerkev sv. Pantaleona. Precej časa sem urno korakal iz mestnega središča, da sem prišel do nje. Koj ob njej je velika vojašnica za pehoto. Cerkev je stara,

zdi se mi, da je zidana v romanskem slogu. Po luteranski navadi je leto in dan zaprta. Stari podčastnik, ki jo oskrbuje, mi jo odpre. Pobeljena je, žalosten vtis napravi, kot vse luteranske cerkve, življenja ni več v njej. Ni oltarja, vsega ni, kar oživlja katoliške cerkve. Stoli za oficirje, sedeži za vojake, deske na stenah, na katere zapišejo številko pesmi iz oficialnega molitvenika, ki se poje pri službi božji, to je vse. V desnem koncu prečne ladje, ali, da se točno izrazim, v nekdanji katoliški krstni kapeli, je na zidu malo obledela Madona z Detetom na presno naslikana. Nisem imel prilike poizvedeti, iz katerega stoletja da je ta resna, še prav dobro ohranjena Marijina podoba. To zagotovo vem, da je cerkev stala davno pred reformacijo, torej bo tudi Madona od prej. Ona kliče luterancem: vaše bogočastje ne more biti pravo. Prav tako kličejo Madone v sienski galeriji in v drugih italijanskih zbirkah Angležem in Amerikancem in drugim nekatoličanom: vaše bogočastje ne more biti pravo, vi vsi ste eliminirali to, kar je katoliško: češčenje Matere božje. V Benetkah sem gledal in opazoval gospodo z vsega sveta, ki je hitela naglo iz prve velike dvorane galerije slik v drugo, kjer je svetovnoznana slika Marijino vnebovzetje. Ljudje stoje, tudi strme, a srce ostane prazno; ljudje niso dosledni; ne marajo misliti, se ne marajo vzbuditi iz svoje letargije, zato gredo mimo Madon in jih pozabijo.

Od akademije do hiše sv. Katarine sienske ni daleč. Navzdol se gre, tako bi dejal kot v Ljubljani v Salendrovih ali Križevniških ulicah. V hišah stanujejo bolj preprosti ljudje; otroci so me obsuli, eni so vprašali, če hočem francobolle, drugi so mi hoteli na vsak način pokazati, kje je svetišče sv. Katarine. Sienčan ne govori k, nego privleče iz grla prav močni ch; v mestnem grbu je oca (gos), Sienčan pravi ocha. Otrok sem se odkrižal, da sem jel govoriti ž njimi po slovensko. Nikakor pa niso tako silni in drzni kot naprej dol proti jugu.

Kdo bi ne obiskal rad rojstne hiše dominikanke tretjerednice, ki je izredno poslanstvo vršila ob izrednih časih katoliške Cerkve. V dobi babilonskega eksila smo; nadškof Bertrand v Bordeauxu je bil izvoljen v Perugiji za papeža l. 1305. in si je nadel ime Klemen V. V Lyonu je bil kronan. Od tam se preseli v Avignon. Hotel se je ogniti rimskim nasilnikom, prišel je v roke drugemu nasilniku, francoskemu kralju. Ta je na neusmiljen način zatrl viteški red templarjev l. 1314. Za časa avignonske sužnosti je divjala po Evropi črna kuga, kobilice so priletele v takih množicah, da so zagrnile solnčno luč in so vse snedle, kamor so se vsedle; razsajali so hudi potresi; v Rimu je gospodaril Cola di Rienzo. Urbana V. so nazadnje preprosili, da se je vrnil iz

Avignona v zapuščeni Rim, pa ni imel obstanka tam; ni se čutil varnega. Umre l. 1370. Naslednika njegovega pregovori Katarina Sienska, da se vrne. Bil je to Gregor XI. Preprostega barvarja hči je bila Katarina; živela je sveto. Sama do sebe je bila tako stroga, da ni jedla mesa in da se je velikokrat bičala do krvi. Čudovito moč je imela nad človeškimi srci; največje hudodelnike je znala spraviti na pravo pot. Bila je stigmatizirana in je imela jasnega, razboritega duha, ki se ni ustrašil ne papeža, ne zbora kardinalov. Florentinci jo naprosijo, da je šla v Avignon, kjer je z veliko prostodušnostjo Gregorju prigovarjala, naj se vrne v Rim. Velika nevarnost je bila, da postavijo Rimci protipapeža; zato se ji Gregor XI. vda; 17. januarja 1377 se slovesno vrne v sveto mesto. Umrta je Katarina l. 1380., stara komaj 33 let. Med svetnike jo je prištel njen rojak Pij II.

Stanovanje, domačija družine Benincasa, kjer je živela naša svetnica, je preurejeno v lepe renesanške kapelice in lope, druga nad drugo. Vse je tako ljubko, da se nerad ločiš od tega kraja, kjer je živela Bogu posvečena devica in podobna postala svojemu Ženinu. Soba, kjer so imeli njeni starši ognjišče, je še ohranjena; v drugi sobi, ki je oratorij bratovščine, mi je kazal custode kamen, na katerega je svetnica naslonila svojo glavo, kadar je šla spat; in imajo še ostanek palice, s katero je šla v Avignon prigovarjat papežu. V gornjih kapelich in v spodnji cerkvi, ki ima vhod s ceste, so slike, nanašajoče se na življenje sv. Katarine; kažejo nam čudeže, ki jih je storila. Hiša sv. Katarine v ulici Benincasa je tako lepo in primerno preurejena v kapelice, posvečene češčenju svetnice, da bi si moral to vsak ogledati, ki pride v Sieno. Italijani znajo proslaviti svoje svetnike.

Naprej od te hiše v dolini na koncu ulice je velik zidan vodnjak Fontebranda, kjer smejo Sienčanke tudi prati perilo. Fontebranda je cela mogočna lopa s šilastimi svodi iz otemnele rdeče opeke. Veselo sem se ustavil tu. Ob Fontebrandi otroci, žene; na brdu gori velika cerkev sv. Dominika, kjer je tolikokrat molila tretjerednica dominikanka sv. Katarina; ob plotih so sušili strojarji kože. Skoraj bi bil pozabil, da sem v tujini.

Cerkev sv. Dominika je zidana l. 1225. Ima eno ladjo, križa jo prečna ladja. Vtis je zelo ugoden. Po zgledu stolnice so jo od vrha do tal pobarvali pasasto. To posnemanje originalnega belega in črnega marmorja je neugodno. Zanimala me je v cerkvi sredi ladje na desni strani prizidana kapela, posvečena dominikanki Katarini; v oltarju je lobanja svetnice; kapelica je tako lepo urejena, da se je človek ne more nagledati. Svetla je, da vse natanko vidiš, in te svetloba nič ne moti, ker pride od zgoraj. To

se meni zdi eden glavnih pogojev vsake cerkve in kapele, da okna ne motijo; stavbenik jih mora tako porazdeliti, da je svetloba povsod enakomerna in da ne blešči.

Na levi strani skoraj čisto srebrnega oltarja je naslikana zamaknjena Katarina; redovnice jo držé, da ostane na kolenih, da se na tla ne sesede; zares lepa slika. Stara je nad 300 let; slikal jo je Bazzi. Nekatere slike tako mogočen vtis napravijo na človeka, da mu ostanejo živo v spominu še potem, ko obledi vse drugo, kar je videl. Tako je Katarina v zamaknjenju name učinkovala; velikokrat se spomnim nanjo. Včasih človek vidi redovnico-svetnico naslikano in radoveden je, kje je vzel umetnik obraz; na njem ni nič samostanskega, nič ascetičnega, malo manjka in svetnica se bo prešerno nasmejala, ker se ji prenerodno zdi, toliko časa se resno držati pred slikarjem, ki jo portretira. Želel bi, da bi se take slike svetnikov in svetnic, kot sem jih videl v Sieni, med nami razširile. O Sienčanu sv. Bernardinu se bere, da je imel tako svete, nedolžne oči, da si vpričo njega ni upal nobeden umazane besede ziniti; v kanonizacijski buli pravi Pij II., da je bila Katarina Benincasa tako polna svete ljubezni, da kdor je občeval z njo, je šel od nje boljši in pobožnejši. Taka je res Katarina na sliki v svoji kapeli v cerkvi sv. Dominika. Ne vem že dobro več, kateri mož je dejal, da je križani Bog zanj odprta knjiga; gotovo res, obrazi svetnikov in svetnic božjih so tudi odprta knjiga, v kateri čitamo, kaj so se pogovarjali z Bogom v dolgih samotnih urah svojega premišljevanja in kaj jim je Bog na srce govoril, za katere čednosti jih je navdušil, za katere žrtve jih je vnel.

Na vsako stran velikega oltarja so kapele; tako da je oltarjev več kot preveč. V levo prečno ladjo je cerkvenec dirigiral fante s cveticami in svečami za božji grob. Zato sem se bolj držal desne prečne ladje, kjer me je predvsem zanimala ena kapelica; obložena je precej visoko s samimi pravokotnimi ali kvadratnimi belimi marmornatimi ploščami. Posvečeni so ti kamni spominu dijakov, ki so prihajali v davnih stoletjih študirat preko planin v Sieno na vseučilišče, pa jih je „febris gravissima“ iztrgala roditeljem; sinovom so postavile ta spominek „matres tristissimae“. Dijaki so bili iz južne Nemčije in iz tostranske Avstrije; plošče so iz XVI., XVII. stoletja. Imena so večinoma nemška. Ime enega mrtveca sem si zapomnil: „Filius dilectissimus Windischgraetz“, doma na Štajerskem. Uboge matere, sem si mislil, trgalo se vam je srce, ko so šli sinovi v solnčno Italijo, in še huje vam je krvavelo, ko ste izvedele, da so vam jih pokopali v tujini. Pravoznanstvo je cvetelo v Italiji, zato se je vse tam pripravljalo po vseučiliščih za državne službe.

Pri mrtvih smo. In ni mi bilo žal nikoli, če sem šel, kjer le mogoče, na pokopališče. Na njem se kaže toliko ljubezni, toliko srca. Precej časa sem hodil mimo vrtov, z zidom obdanih, da sem prišel do sienskega Camposanta. Okoliinokoli so arkade, v njih je precej lepih, celo umetniških spomenikov. Custode me je opozoril na Žalostno Mater božjo iz belega marmorja, katero je izklesal piemontski umetnik Dupré, ki je precej na dobrem glasu. Cenjeni čitatelji, ki so bili kdaj v Assisiju, si bodo radi zapomnili ime Dupréjevo, ker je njegovo delo sv. Frančišek, ki je postavljen na trgu pred stolno cerkvijo assiško, pred cerkvijo, v kateri je bil svetnik krščen.

Italijanska pokopališča so tako lepa, da se naša ne dadô izlepa primerjati z njimi. Na njih se kaže v skulpturah, v napisih, v vsem značaju zelo velika pieteta. Siensko ni tako kot je stari Camposanto v Pisi ali kot je Staglieno v Genovi s svojimi prelepimi arkadami in efektnimi terasami, ni tako, kot je v Bologni, kjer je na kupe najlepših spomenikov v hodnikih nekdanjega samostana; a je vendar tako lep, miren kos sveta, da ga je vredno obiskati.

Zanimivo je pokopališče še zato, ker je zidano ob bregu. To so izrabili Sienčani in so si sezidali cele katakombe iz cementa. Custode me je spremil po stopnicah dol, pokazal mi je kapelo, kjer se mašuje za rajne, pokazal mi mnogo zelo dragih grobov, ki so zase male kapele, in mi pokazal kolumbarije. Velik kvadrat se razdeli v 4 do 6 vrst na širino in višino; iz cementa se vlijejo vmesne stene — in prazne odprtine znabiti 50 do 60 centimetrov v kvadratu, dolge kot je človek dolg, čakajo, kdaj da kdo katero kupi za svojega rajnika. Mrtvec se porine v odprtino, ta se spredaj zazida in na njej se napravi napis. Tako mrtveci počivajo, v enem kvadratu po 20 do 30, drug zraven drugega, drug nad drugim. Ker je terên suh, skoraj gotovo mrtveci mumificirajo. Ves ta napol podzemski sistem se vidi zelo ličen, povsod vlada največja snaga. Naše podnebje bi skoraj gotovo ne bilo primerno za kaj takega.

Ko sem oddal custodu obligatni obolus, sem se vračal počasi v mesto, šli so pa na pokopališče uniformirani mladi Italijani. Uniformirance sem srečal že pri stolnici; šli so vanjo glasno se pogovarjaje. V Italiji je skoraj vsa ali čisto vsa mladina uniformirana, skoraj vse, kar se zove dijak, je v institutih, v zavodih. Za 14 do 20 uniformiranci gre duhoven v dolgi sutani ali lajik v civilni obleki.

Premalo časa je bilo, da bi si vse ogledal, kar je zanimivega v Sieni; premalo časa, da bi si vse ogledal temeljito. Lahko pa rečem, da daje mala Siena toliko pravega umetniškega užitka, da je vredno, da si jo človek ne samo naglo ogleda, nego študira.

Ponaša se Siena s posebno slikarsko šolo, ki je močno cvetela v srednjem veku.

Siena me je zavzela za nekatere stvari, ki se mi zde važne za naše razmere; omenil sem jih že v spisu. Osnuje naj se škofijski muzej, v katerega naj pride vse, kar je količkaj vredno. V tej misli me je še bolj potrdil kolinski muzej, ki je po moji sodbi nekaj vzornega. — Kiparji, slikarji, stavbeniki bi morali v šolah, recimo na obrtni šoli, dobiti pouk o liturgiji, o cerkvenih obrednih predpisih, kakor učenci orglarske šole. Potem se ne bo godilo tako, kot se mnogokrat sliši, da umetnik ne razume duhovna, ki naroča, in duhoven ne umetnika. — Dalje: važni pouk o umetnosti sploh in posebej o cerkveni umetnosti naj se v toliko modificira, da prihodnji duhovni ne bodo le v šoli poslušali predavanj, nego da si bodo šli tudi ogledovat umetnine, da si s praktičnim poukom pridobé pravega okusa in estetičnega čuta. Dovolj naj se mi mimogrede opazka, da je ne posebno priporočljivi slikar Boecklin po cele ure presedel v gozdu, ob studencih in študiral zeleno barvo listja in trave, kako se ob razni solnčni svetlobi neštetokrat menjava; to, kar je v naravi opazoval, to je izkušal dati svojim slikam. V Ljubljani je veliko objektov vrednih, da jih pazno in opetovano ogledujejo bogoslovci; omenim: škofijski muzej, ki ima svoje stvari v deželni muzeju, zato da jih nobeden ne vidi in ne študira; uršulinska cerkev, njena notranja arhitektura je tako lepa, tako svojemu namenu primerna, tako plemenita, da človek vedno kaj novega v njej najde in se ne more načuditi mojstru, ki jo je skomponiral, ki je postavil zadaj pod korom prostor s tremi vhodi, kjer se tvoj duh zbere, preden stopiš v pravo ladjo, ki je znal tako lepo stebre razdeliti, jim dati primerno višino, da cerkev ni ne prenizka, ne previsoka, nego tvojega duha nehote vodi od vsega svetnega k Bogu. Šentjakobska cerkev od znotraj s svojim mogočnim svodom se ti kaže na prvi pogled kot lep proizvod jezuitskega sloga. Vredno je študirati, kako so znali dati cerkvi veliko svetlobe, a svetloba te ne bôde nikoli v oči; v tej cerkvi naj hodi učenec cerkvene umetnosti od oltarja do oltarja in naj jih ogleduje, to so dragoceni oltarji iz najraznovrstnejše pravega marmorja, za katere nas lahko zavida marsikatero večje mesto. Dejal bi, najlepša reč v cerkvi je kapelica sv. Frančiška Ksaverija. Ta prizidek k cerkvi je umetnina prve vrste, vredna, da si vsak učenec lepe umetnosti ogleda vsak košček od vrha do tal. Vsi okraski: stucco, delani so s prosto roko. Tudi stolnico naj si ogleda bogoslovec večkrat, da spozna lepe slike na presno, lepo arhitekturo ter začne čutiti vso nobleso in eleganco škofijske cerkve. — Končno: stari deli Ljubljane naj se po zgledu italijanskih mest

ohranijo, obdrži naj se tak kot je Glavni trg pred magistratom in Stari trg; ohranijo naj se ozke ulice, kolikor jih še imamo; ohranijo zakrivljene ulice, stare hiše. Vsaka starina ljubljanska nam kliče glasno, da smo blizu Italije, da smo mnogo lepega od tam dobili. Če v Italiji starin ne odstranjajo, čemu bi jih mi. V Sieni skoraj nobena ulica ni ravna, v centru Milana, Florence, Genove, Bologne so same ozke ulice med visokimi hišami; krive ulice so nekdanje delali zato, da je veter izgubil mnogo svoje sile; bolj naravnost ko je ulica, tem bolj neusmiljeno buta veter in pada dež od strani. — Ostanki stare Ljubljane naj se ohranijo ne samo po zgledu italijanskih mest, nego tudi po zgledu avstrijskih in nemških mest. Najlepše stavbe Dunaja so v prednjem okraju, tam, kjer so ozke ulice, visoke hiše; tam so najlepše stavbe v baročnem slogu; ravnotako je v Pragi; njo delajo imenitno in znano stare začrnele baročne palače; to vleče in vabi tujce. Kako pusto, mrtvo je življenje v Darmstadt na Nemškem: same široke, ravne ulice, tako da vidiš od enega konca na drugega; ob straneh moderne prozaične stavbe. Povsem drugače sprejmeta človeka Norimberk in Münster. Norimberk je skozinskozi industrijno mesto; mestni očetje pa so tako pametni, da ne puste prav nič premeniti v starem centralnem delu, češ, mesto se lahko mo-

derno razvija na vse strani ob periferiji. Po ozkih, zverženih ulicah sem hodil, mimo ozkih, visokih hiš, ulice brez pravega trotoarja, čisto srednjeveški duh me je objel, nad hišnimi vratmi obešeni napisi, kot nekdanje. Navzlic planu v roki nisem vedel velikokrat, kam da grem, in sem moral prositi pojasnila. In mislil sem, zdajpazdaj se prikaže izza vogla na hišnem pragu meščanka ali njena hči z molitvenikom v lepi srednjeveški noši, zdajpazdaj stopi iz svoje hiše ta ali oni veliki umetnik, slikar, livar. Ta partija starega Norimberka ima veliko privlačno moč za tujce. Meščani to dobro vedo.

Münster, to dobro katoliško mesto, skrbno čuva svoj trg, hiše, ki ga obdajajo, dvorano, v kateri se je sklepal westfalski mir po 30 letni vojski, svoje arkade, ozke ulice; v stranskih ulicah celo posnemajo hiše, kot so na kmetih na Holandskem navadne, češ, blizu morja smo in smo s Holandci v mnogih rečeh podobni in sorodni.

Ljubljana ima dovolj prostora, najlepše ravnine, da se širi poljubno, kamor ji drago; ostanke starih nekdanjih boljših časov naj skrbno varuje. Mogoče, da zanjo nastopijo boljši časi, po novi železnici bo postala nekaka centrala južne Avstrije, morebiti bo kdaj slovenska Florenca, slovenska Siena glede umetnosti. Takrat bodo starine, ostanki — tem dragocenejši.

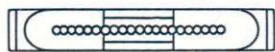

Misel — delo.

Zložil Anton Medved.

Kaj mi če o gradu misel,
ako zanj ne najdem temlja?
Rad bi v prostem zraku visel,
a še ljubša mi je zemlja.

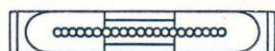
Glasna misel mi je v čisli,
ki jo duh oznanja smelo,
a vsebolj od glasne misli
mi je v čisli — tiho delo.

Ljubezen — prijateljstvo.

Zložil Anton Medved.

Ljubezen podobna je blisku neba,
ki čarno posije v svetišče srca,
a hitro zavije se v noč nerazgledno.
Prijateljstvo stalnega solnca je žar,
ki ne pogasi ga oblakov vihar,
ki vedno ne sije, a sveti nam vedno.

Aleksej Vasiljevič Koljcov.

Kritiško-biografska črtica. — Spisal Anton Erjavec.

(Konec.)

II.

Kar je Koljcov kot človek, to je tudi kot pesnik — nebrzdani sin prirode in življenja. Po rojstvu in izobrazbi pripada široki masi „naroda“, ki ne pozna evropske kulture. Duha in čuvstva te mase nam razgrinja neuki poet v naivnih verzih. Priučil se je sicer po lastni marljivosti marsičemur tekom življenja, toda tiste njegove pesmi, ki so zaznamovane z znaki višje kulture, nimajo prave cene. Genialnost Koljcova sloni na njegovi narodni pesmi. Po njej si je poet-prasol priboril eno prvih mest na ruskem Parnasu.

Čudno! Za Puškinove dobe, ko dobi rusko pesništvo svetoven značaj, se pojavi hipoma med voronežskimi trgovci neuk poet in prične negovati preprosto in naivno narodno pesem. Puškin, Lermontov in Gogolj izražajo v mogočnih epih, dramah in romanih življenje inteligentne manjšine — Koljcov pa nastopi z narodno lirsko pesmijo, da utelesi v njej žitje in bitje večine — prostega ljudstva — tako poetiško in resnično, kakor nihče pred njim. Vobče je značilna poteza v zgodovini ruske literature, da paralelno z umetniki inteligentnih krogov vstajajo tudi glasniki prostega naroda — pred Puškinom malopomembni Neledinskij in Merzljakov, za Puškinove dobe Cyganov in veliki Koljcov, za dobe Nekrasova — Nikitin. In če posežemo v našo dobo — Gorkij.

Ne moremo reči, da je Koljcov prvi, ki je v svojem demokratičnem duhu pričel gojiti narodno pesem med Rusi, a gotovo je on prvi, ki je dvignil ljudsko poezijo na umetniški višek. Predniki Koljcova — Neledinskij, Meleckij, Merzljakov, Delvig, Cyganov — so že segli po narodnem glasbilu, a niso bili umetniki-virtuozi. Zadeli so o priliki zunanjjo obliko ljudske pesmi — ritem in rimo —, toda duh njihove umetnosti je ostal internacionalen. Celo Delvig, ki je med njimi največ vplival na genij Koljcova, se ni mogel otresti francoskih manir. Boljši pa tudi globočji je bil Cyganov. Njegov „Rdeči sarafan“ je znan v vsakem ruskem selu, — dá, v melodiozni kompoziciji Titova si je priboril svetovno ime. Vendar je tudi ljubki Cyganov premalo umetnik, premalo originalen, da bi bil mogel vzdržati ravnovesje umetnikom iz inteligence. Moral je nastopiti genij, po naravi umetnik z dušo in srcem. To je bil Koljcov.

Ime Koljcov pomeni program. Morebiti srečamo v svetovni književni zgodovini samo dve imeni še, ki zaslužita, da ju vzporejamo s tem poetom-prasolom — Ukrajinec Taras Ševčenko in škotski narodni pevec Robert Burns. Vsi trije samouki-sinovi ubožnega naroda — narodni pevci in umetniki po božji volji. V dobi romantike so se pojavili v umetnosti, sledeč klicu: Nazaj k narodu in njegovim idealom! To je bilo pravo geslo, ki so ga slušali tudi klasiki. In danes se zopet povrača romantika v novi obliki in obleki, toda s starimi težnjami in načeli, v literaturo. Kdor študira našo periodično beletristiko, mi bo pritrdil. Narodni motivi se oglašajo iz pozabljenosti, in z njimi se razgrinja novo polje naši umetnosti. To je proces, ki se vrši vedno v prozaični dobi, ko umetnost izgublja svoje cilje in postaja — luksus. Poezije željne duše obrnejo oko k prirodi, in rode se umetniki, ki živijo v umetnosti, kakor živi riba v vodi in ptič v zraku. Ako hočemo kmalu doseči v dalji zaželeno lepoto, tedaj moramo pospešiti ta proces. In s tem je tudi izražen pomen, ki ga ima danes za nas poet kakor je Koljcov.

Poezije Koljcova lahko razdelimo — po Bje-linskem — v dva dela: v pesmi in v razmišljanja (dume).

V pesmih je Koljcov dosegel višek prirodne umetnosti. V njih je izrazil program. „Dume“ njegove pa so kakor diletantska razmišljanja človeka, ki si vbija v glavo, da je filozof, pa je samo naiven sanjač. Manjkalo je Koljcovu izobrazbe in resnega značaja, da bi se mogel zaglobiti v mislečo liriko. Zato se na dume ne bomo ozirali. Iskati hočemo pesnika tam, kjer je dom njegov — v pesmih.

Predvsem ne najdemo pri Koljcovu širokega obzorja, ampak globoko čuvstvo, ne jasno opredeljenih misli, ampak naivno intuicijo, ne rafinirane tehnike, ampak umetniško preprostost. Zato vplivajo njegovi stih tako sveže in oživljajoče na srca. Za primer navedimo eno najpreprostejših pesmi v prostem prevodu:

Razmišljanje seljaka.

Sedem k mizi v kot,	Nima žene, da
da razmislim to,	vroče ljubi ga,
kak živi težko,	ne prijatelja,
kdor je čisto sam.	da tolaži ga.

Nima ni zlatá
niti hišice,
tudi pluga ne,
da oral bi z njim...

Očka revščino
dal za dedščino,
dal mi krepko moč,
moj edini up.

Pa še krepko moč
grenka beda je
v službi tuintam
vso iztratila...

Sedem k mizi v kot,
da razmislim to,
kak živi težko,
kdor je čisto sam...

Ta primer je izmed najmarkantnejših v poeziji Koljcova. Dajmo, da vpliva počasi na srce — in ne bomo se ubranili živoobčuteni tragiki, izraženi v tako naivnih verzih.

Zlasti značilen za Koljcova pa je mojstrski ritem njegov čisto prirodni dar poeta-prasola. Vsaka misel se je izlila pri njem v strasten, sugestiven ritem, tako da proze niti zapisati ni mogel. Prišel je l. 1840. v Voronež slavní tragični igralec Močalov, ki ga je Koljcov ljubil kot umetnika in človeka. Zahotelo se mu je, da bi napisal članek o njem, a se ni mogel odločiti niti k temu, da bi poizkusil pisati prozo. Naivno je pisal tedaj Bjelinskemu: „Glupa usoda naše pesniške družbe! Glej, o Pavlu Stepanoviču (Močalovu) želim napisati članek, a zlodjev ritem ne dopušča prozi svobodnega teka, in molčati moram.“

NAPOLEON I. BEŽI ČEZ DONAVO PO BITKI PRI ASPERNU

Toda včasih zagori tudi v poetu-prasolu mogočno življenje, polno ognja in strasti. Gorka kri pólje v zvonkih ritmih; revolucionarna volja se pojavi z rogajočim se nasmehom na licu, in pesem zazveni kakor izzivajoči vrisk potepuha.

V Koljcovih verzih ni nič medlih refleksij, nič retorično stiliziranih rekov modrosti. To je živa in plameneča poezija, ki blešči v zeleni stepi, ki vriska po šumečih bazarih južne Rusije — to je tista gorka poezija, ki privre kakor rdeča kri naravnost iz srca.

— Včasih je ritem njegov strasten kakor vrelec, ki vrši s skal, včasih mogočen kakor valovi morja, včasih tih in miren kakor gladina snivajočega jezera, a vedno čist in naraven.

Skoraj nobene pozornosti pa ne posveča Koljcov rimi. Najlepše pesmi njegove jo sploh pogrešajo, n. pr. „Kosec“, „Pesem orača“, „Seljak“, „Gozd“ i. dr.

Naj toliko zadošča o koloritu in formi Koljcove pesmi! Dalo bi se reči in aplicirati še marsikaj na naše moderno pesništvo, pa teorija je mrtva. Treba bi jo bilo oživiti s klasičnim prevodom Koljcova, ki ga

že imajo skoraj vsi kulturni narodi.¹ Ker nimamo celotnega prevoda, izkušajmo po močeh razbrati vsaj jedro in duha mlade in mogočne pesmi.

Okrog treh tečajev se vobče giblje življenje in poezija prirodnega človeka. Prvi je — priroda, ki je objekt njegovega čutno-umskega spoznavanja. Drugi — vsakdanje delo in borba za individualni obstoj. Tretji — čutna ljubezen, ki stremi za ohranjenjem vrste. Vse pa obvladuje in uravnava verska in etična

niti v duhovne višine verske poezije, ki tuptam prav živo prošinja tudi rusko narodno pesem.

Lirično moč pesnikovo cenimo zlasti po tem, kako on pojmuje in uporablja poezijo prirode. Priroda je srce lirike. Iz nje poteka in vanjo se vrača čuvstvo in misel. Iz nje si razbira pesnik simbole in si bogati jezik, in — kar je glavno: v njej išče in najde svojo mladost — svojo naivnost. A kakor hitro izgubi pesnik stik s prirodo in njenim

NAPOLEON I. V NOČI (5.—6. JULIJA 1809) PRED BITKO PRI VAGRAMU

zavest, ki je odvisna od vzgoje posamnika in vse družbe. Filozofskih in kulturnih problemov človek „iz mase“ ne rešuje.

Koljcov je prirodni poet „iz mase“, zato se tudi njegova poezija giblje v teh nižinah. Apologija prirode — apologija dela in moči — apologija čutne ljubezni: to je vsa vsebina njegove pesmi. Verski moment Koljcov malo ume in poudarja. Preveč ga obvladuje čutna nprav; vsledtega se ne more dvig-

bogatim studencem lepote, je njegova pesem mrtva, in njegova umetnost je rokodelstvo.

Vsi trije svetovni pesniki prirode, Burns, Ševčenko, Koljcov, žive kot otroci pod veselim in pod jeznim nebom, na črnih njivah in v šumečih gozdih in v bohotni stepi ter se vesele pojočega škrjanca, jokavega oblaka, tulečega vetra, zeleneče kaline. A dočim sta Burns in Ševčenko ljubitelja bohotnejših prikazni v prirodi, ostaja Koljcov preprost in idiličen. S kmetskimi očmi gleda lepoto in vidi samo tisto, kar vidi lepega orač na polju, pastir na stepi in dekle pri žetvi. Zato je njegova pesem tem prrsrčnejša in bližja prirodi.

¹ Par Koljcovih pesmi je prevedenih v Vesel-Aškerčevi „Ruski antologiji“. Smemo reči, da so zbrane v njej, če ne najboljše, pa vsaj najznačilnejše.

Kot poet prirode ne pozna Koljcov v svoji pesmi — „tendence“. Kar vidi in kar čuti, to pove. Odtod tista čudovita realitika, s katero je narisal kmetško življenje trpečega ruskega kmeta — krestjana. Dočim Nekrasov in Nikitin gledata samo topo trpljenje na razoranih obrazih, samo srd v pesteh in brezmiselno bojazen v prsih, pozna Koljcov tudi sladkosti dela in truda in blagoslavlja roko, ki orje in seje in žanje. Nekrasov je pisal z neprikrito tendenco („Komu je v Rusiji živeti lahko?“) — poet Koljcov piše in poje kakor prasol, ki ne ve, zakaj žgoli, in vendar žgoli. Vsled tega so njegove pesmi silno velike važnosti za resnično proučevanje žitja in bitja ruskega prostega ljudstva — važnejše nego dela poznejših realistov, ki so, kličoč po reformah,

FR. ROPRET (RADOVLJICA)

odkrivali le rane in so molčali o zdravih udih na narodnem telesu.

Tudi Koljcov pozna grenkost dela. A delo ne uniči njegovega kmeta, ki je „potrpežljiv in prav na vse pripravljen“. Njivo ljubi in zato se mu ona smehlja „na vse strani“ in mu daje upanje na bogato žetev. Veselo se ozira „na gumno (pôd), na skirdi (svisli)«, in nič malodušnosti, nič bolesti ni v njegovi duši. Ko je žetev končana, tedaj se prične „sladek oddih na težkih snopih“, in hvaležno

sveča zagori
v hiši kmetovi
pred ikono
Božje Matere.

Apologija dela! Apologija upanja in moči in življenjske energije! — To ni ljudstvo, kakor ga riše Nekrasov, ki zavida za življenje gosposkega psa, ampak so junaki, ki se vesele truda in znoja in v

njem najdejo svojo srečo in svoj ponos. Kako zmerja Koljcov kmeta-lenuha?

Kaj, ti kmetič, še spiš?
Vesna na dvoru je, glej!
Pridni sosedi že z delom
zdavnaj pričeli so.

Vstani, vzdrami se, hój,
pa prevdari svoj stan:
kaj bi bil? kaj si zdaj?
kaj še tvoja je last?

Primerimo pa s kmetom Koljcovim Gorkega „junake“ — bosjake —, ki proslavljajo brezdelje in žive v potepuštvi! Niso si izvolili takega življenja, ker jim manjka prilike do dela, ampak ker jim manjka volje in moči. Koljcovov kmet govori nasprotno, da se bo trudil in pehal, dokler bo živela „moč in sila“ v njegovih mišicah in „duša v njegovem telesu“. On zaupa v svojo veliko moč in si upa kljubovati tudi najhujši „dolgi“ (usodi). — Najlepša visoka pesem dela, upanja in moči, kar jih je zapisalo prasolovo pero, je njegov „Kosec“, ki govori o sebi:

V nesrečen sem dan,
v usoden sem čas,
brez srajčke sem se
porodil na svet,
a pleča imam
pa širja ko ded.¹

Toda vkljub zli dalji koraka junak na široko step s koso na rami, prisluži si „zlato mošnjo“ in županovo hčer Grunuško.

Ne smemo pa prezreti pri Koljcovu neke vrste fatalizma, ki se je ukoreninil v njegovi duši; s slepo srečo se vrže v življenje, pa naj mu prinese srečo ali gorje, njemu je vseeno. Naj se zgodi, kakor je usojeno.

Z doma pojdem v svet,
kamor kaže pot,
in pričem živeti,
kjer veli mi Bog.

Povsod v ljudskem življenju in mišljenju se zrcali tak fatalizem, ki je kolikortoliko utemeljen. Tudi Koljcov je v tem pogledu sledil ljudski misli — narodni pesmi. Tako-le poje:

Pot življenja ni kot
polje bi premeril,
skrb ni kakor megla,
ki spodi jo veter.

Samo v srcu slutiš:
pride tiho k tebi,
s tabo roko v roki
hodi in se vozi.

Beda, ne nevihta —
stresa težke gore,
hodi iznenada
in pogublja slepo.

Bol in grenka žalost
srce ti razjeda,
ves tvoj trud zaman je
prav nikjer uspeha.

Ne uideš jezi
njeni na drsalkah:
v čistem polju najde,
v lesu te poišče.

To — pobila toča,
to — požrl plamen...
Siromak si, revček,
vsakomur na poti.

¹ Gl. Vesel-Aškerc „Ruska antologija“, str. 181.

Nalašč sem navedel ta lepi primer, da spoznamo, kako daleč se Koljcovov „ljudski“ fatalizem loči od modernega, ki ima svoj temelj v nihilističnem svetovnem nazoru.

Ozreti se hočemo h koncu še na erotično stran Koljcove muze. Tako kot on ne opeva dandanes, ko je senzitivnost prodrla že v najgloblje mase, nihče čutne ljubezni. Majhne pesmi so to, do smešnosti naivne, neizrečeno preproste, a v njih plamti najgloblje čuvstvo. Če je mladenič v ljubezni žalosten, se razjoka nebo nad njim, vsa stopa lije solze, vsi gozdovi vedô o njegovi nesreči. Če je mladenka na žetvi otožna, počrni njen srp in tuguje z njo.

Dobro je dandanes brati take pesmi brez perverzности in neukročenih strasti. Samo pesem, samo lirika z neodoljivo sugestivnostjo, a duša ti drhti ob takih verzih.

* * *

Tako tedaj. Opozoriti sem hotel na kmetskega poeta ob stoletnici njegovega rojstva. Spomenik iz bronu mu stoji na voronežkem trgu. Lepšega si je sam postavil v svojih pesmih, ki ne umrjô, ker so z močnimi vlakenci pripete na grudo, iz katere so se rodile.

Solnce ...

Zložil Adolf Robida.

1.

o je mrtvo vse krog mene,
ko dih smrti sili vame —
v srcu nekaj se uname,
kar je silnejše kot smrt.

Tista sila je življenja,
ki srce je prerodila,
ki srce je prenovila,
da vzcvetel je v meni vrt.

2.

Solnčni se žarki
lomijo v vodi,
Bog zaukaže:
Mavrica bodi!
Ljubezen je zlata
mavrica bila —
v solzah pekočih
življenje je pila.

3.

Kakor goreče baklje
žarijo v somraku gore,
in tam prav daleč
vstajajo teme ...
Pripela noč je zvezdo
za zvezdo na nebo,
da kmalu več prostora
za nove tam ne bo.
Miljoni trepetajo,
cekini se bleste,
a ena utonila
se tja je za gore.

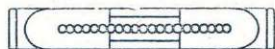
Dekle je zajokalo —
saj mislilo je nanj!
Kaj zvezdam mar je naših
prelestnih, žarkih sanj ...

4.

Prišlo je solnce,
prišel dan,
s tisoč upi
posejan.
Srce je bilo
celica,
sedaj pa je
kapelica.
V njem zarja sreče
se žari
umrl je dan
disharmonij.

5.

Dolgo sem se branil solnca,
branil sem se solnčnih dni,
noč je bila moja ljuba
kot si danes, solnce, ti!
Duša, duša,
k solncu, h kralju
vse oživljajočemu!
Kje je smrt,
kje so grozote,
srcu upajočemu? —
Nič se več ne branim solnca,
solnce, ej, ti si junak!
Kaj mi smrt je? Ko v življenje
krepko stopa moj korak ...

Golobje.

Pripovedovanje. Spisal Franc Bregar.

Lansko leto sem še meseca avgusta bil obsojen ostati v Ljubljani, in kadar sem šel mimo kolodvora, se mi je milo storilo. Tisti ljudje sicer, ki z malomarno kretnjo, a občudovanja pričakujočim pogledom naznanjajo, da pojdejo v enem tednu „na deželo“, in potem tri dni spravljajo v kovčege flanelne obleke, trnke, žepne kozarce in Bog vedi kaj še vse — saj ste vi o tem nemara bolj poučeni kot jaz — niso vam nič bolj zoprni kot meni. Razen tega postane Ljubljana šele poleti mesto: pusta, na dolžino in širjavo neskončno raztegnjena, obupno nesrečna — z eno besedo, taka, kakor bi moralo biti vsako mesto, in kdor jo ljubi, jo mora še bolj ljubiti tedaj, ko srečuje na ulicah razoglave ljudi, slabotnih, potnih las, polzastrih pogledov, trudne, izmučene in zdolgočasene do smrti. Toda nekaj popolnoma drugega je, če niste nikoli varni, da vas ne ustavi znanec na cesti in razburjen popraša:

„In kaj ti misliš o naši struji?“

„Kaki struji?“ se začudite malo nevoljni, kajti s podobnimi vprašanji so vas morili vso toplo jesen, vso svežo zimo in vso solnčno pomlad.

„Kaj ne veš, človek božji? Moderni umetnosti bomo vrat zavili... čisto enostavno vrat zavili!“

Vam je že beseda „moderna umetnost“ zoprna, ker veste, da ni ne stare, ne nove umetnosti in da se Sofokles le v toliko razlikuje od Shakespearea, ker je kodrasti Grk nosil hlače, dočim se je prelubi Anglež odeval v togo — ne, narobe bo nemara, toda to slednjič nič ne de — a v tistem trenutku, ko vas znanec napade na cesti s svojo strujo, ste skoro pripravljeni do smrti braniti moderno umetnost. Če ste neprevidni in premalo izkušeni ter razodenete, da ste siti struj ali da ne verjamete v to posebno strujo ali da ne zaupate struji sploh ali nikomur ne namerjate vratu zaviti, tedaj bi bilo bolje, da bi se nikoli ne bili rodili. Zato boste previdno in zamišljeno odgovorili:

„Da, da. Vem. Sem nekaj slišal. Stvar je izborna. Sem že zdavnaj mislil na to.“

„Izvrstno!“ bo vzkliknil znanec. „Nate sem se najbolj zanašal. Kdaj prideš k meni, da se pomeniva?“

„Jaz sem ti vedno na uslugo,“ pravite in si mislite: „Vrag ti bodi na uslugo!“

„Ti si zlat dečko. Zvečer pridi; do osmih te bom čakal.“

„Pridem, gotovo pridem,“ porečete in se na tihem zarotite, da vas ne bo.

Tako ste srečno opravili; kajti ko se poslovite od prijatelja in se oddaljite za pet korakov, se bo on še enkrat obrnil, vas poklical in se zasmel, očitno vesel nove besede:

„Mi jim čisto hladnokrvno vrat zavijemo, in potem naj se postavijo na glavo zaradi mene! — Na zdravje!“

Tudi vi se nasmejete, nato zakolnete, če ste nagle jeze, in zahrepenite v tiho hribovsko vas, boječe stisnjeno na gorskem slemenu, varno naslonjeno ob hrib v ozadju, med planinskimi travniki in gozdovi, kjer raste bukev, smreka in macesen; pomislite na one močne roke, ki kosijo po teh strmih travnikih, ona sklonjena pleča, ki nosijo visoko naložene koše dehteče mrve, na one gibčne pesti, ki vihte sekuro v gozdu, na gosto senco pod staro hruško, na dišečo pipo, na pesem, ki leti čez hrib in dolino, kakor jo nese močni glas in kakor jo poje pošteno srce — vse to premislite in pregledate in nato sklenete, naj si struje in njih bojevniki pomagajo sami, kakor vedo in znajo, kajti vi se obrnete na kolodvor in se odpeljete, če le veste kam.

Jaz sem lansko leto k sreči vedel kam, toda ko bi se pred dvema leti ne bil oženil prijatelj Strah, bi bil resnično v zadregi. Ko se je profesor Strah poročil, so nekateri dejali, da je „dobro zadel“, in so si mislili, da se bo kesal; drugi so trdili, da si je „privoščil veliko neumnost“, in so ga zavidali; bilo pa je nekaj tudi takih, ki so menili, da je „razumen človek“, s čimer so hoteli reči, da je sebičen. On sam je odgovarjal s tisto hladno, preprosto, skoro predrzno odkritosrčnostjo, ki ga je priljubljala povsod, razen pri ženskah, da si je po gostilnah pokvaril želodec, da si je priženil lepo vilo in čedno posestvo in da splošno vedno ve, kaj dela. In v tem bi mu skoraj morali pritrditi. Kar se tiče njegove gospe, je težko kaj reči, ker je znano, da se ni v tem vprašanju niti na najbahatejše strokovnjake brezpogojno zanesti, in jaz rad in brez sramu priznavam, da mi tu ne gre sodba. Vendar mi pa bodi dovoljeno omeniti, da je imela nenavadno visoko čelo, nepravilen obraz, toda zelo razumne oči, kot jih še menda nisem videl enakih. O profesorjevi vili na Dolenjskem pa menim, da smem izpregovoriti veljavno besedo, in pravim: V tej hiši bi hotel rojen biti, živeti in

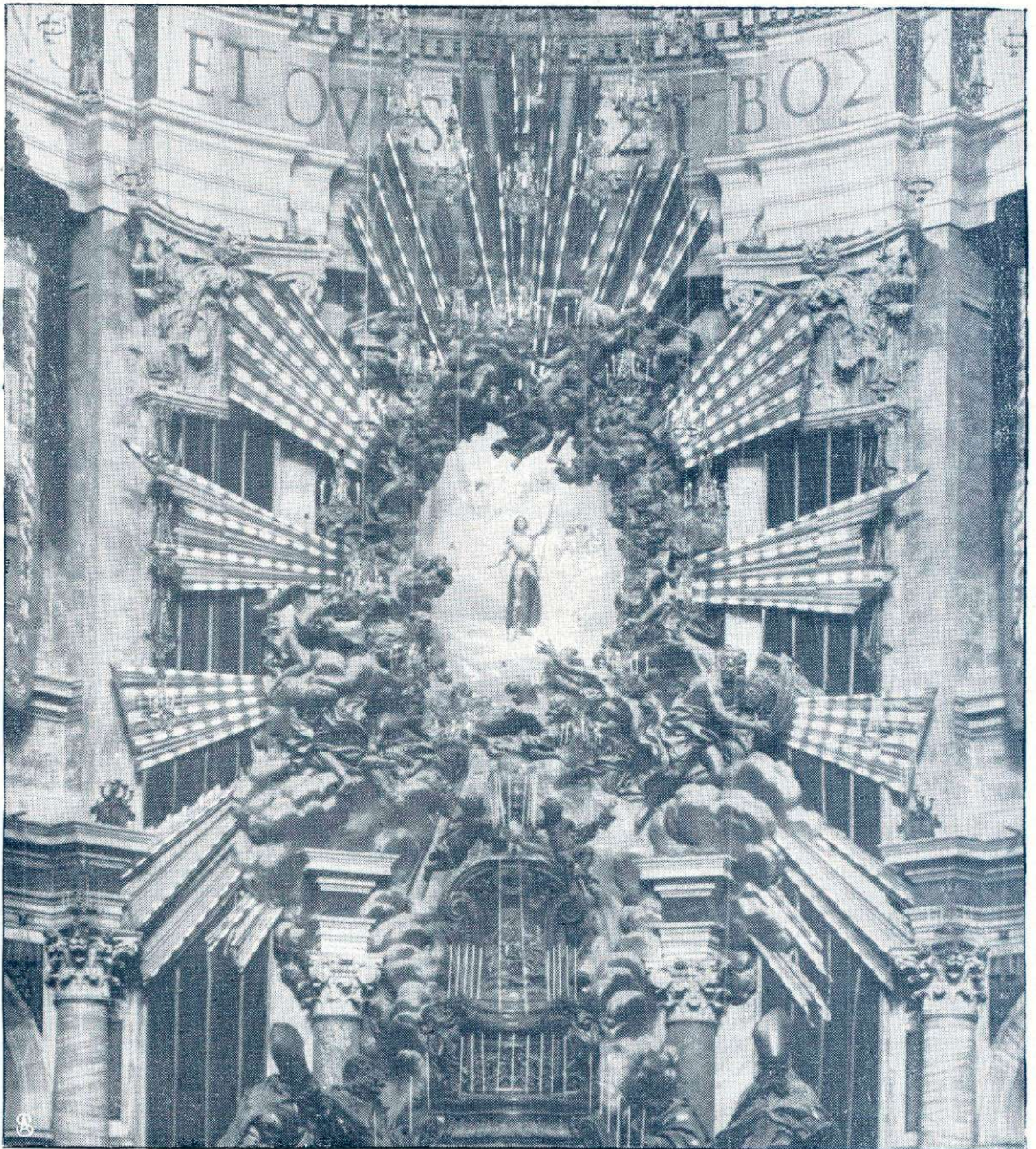

umreti. Stala je na prisojnem hribu — niti na hribu ne — na nizki ravani, svetla, zamišljeno se smehljajoča, kadar jo je obsevalo solnce, mirna, varna, topla, kadar je preko pokrajine vihrala zamolklo tuleča nevihta, in če bi vi, ki je ne poznate, kdaj proti večeru odprli okno na nje verandi, ko lahno-rdeča, lahnozeleno sinjina dolenskega neba namaka mirne, zaspano položne dolenske griče in resne, okrušene razvaline starega gradu tam na jugu, stavim, da bi pomegnili široki, pleteni stol bliže k oknu, sedli, se naslonili z desnico in podprli glavo ter se brezmiselno zamislili v ta lepi dolenski večer na cele ure, kot sem se mnogokrat tudi jaz, zamislili se v vitko reko, v rose žejne travnike, v žareča polja in zlasti v svetli mrak neba, srce pa bi vam iskalo mirnega čuvstva, ki ga ni še nihče označil s pravim imenom in ki je najbolj podobno veseli hvaležnosti. Dolenski večer je prečuden...

Ne. Niti besedice več o tem. Namenil sem se pripovedovati o golobih in sem sedaj po ovinkih prišel šele do profesorja. Toda poezija je moja slabost — kakor je rekel pesnik uredniku, kar mu je ta rad pritrdil — in čeprav si prisegam pri vseh Olimpčanih, da se ne bom več ukvarjal s to rečjo, me vendarle včasih premaga slaba navada. Sedaj pa urno k profesorju in nato h golobom!

Za človeka, bolnega od ostrega mestnega vonja, od plehke učnosti in zveržene poezije, od gibčne mestne duhovitosti in visokih misli, od vsega tega nenaravnega, bedastega mestnega življenja, je bila profesorjeva vila in njegova družina kakor zdravilo. Miren, domač, prostodušen, kakor je bil, je sovražil vse diskusije in se je skoro nevede nagibal k resnici, vsled česar se je bilo z njim zelo težko zaplesti v prepir. Znal je govoriti z nekim važnim poudarkom o najneznatnejših stvareh, kar tako olajša občevanje in medsebojno združuje, ter znal molčati, ne da bi spravil človeka v zadrego, in ko sva marsikateri večer molče presedela po celo uro na verandi, kadeč in leno zamišljena Bog ve kam, sva si pri slovesu z nasmehom voščila lahko noč, kot dva mladeniča, ki sta si pozno v mrak razkrivala sladke skrivnosti nemirnega srca.

Ko sem lansko leto pozno popoldne potrkal na njegova vrata, se je odzval iz sobe s svojim silnim, globokim glasom, kakor bi odganjal tatove in ne sprejemal goste. Nato sem zagledal njegov lepi, tridesetletni obraz globoko sklonjen nad papirji pri mizi ob oknu; potem je zagodrnjal nekaj popolnoma nerazumljivega o ljudeh, ki se spomnijo na Dolensko šele takrat, ko jim v Ljubljani vro od vročine možgani, zapisal še eno besedo in mi podal roko ter s strašnim glasom mesto pozdrava zakričal:

PROSLAVA DEVICE ORLEANSKE V CERKVI SV. PETRA V RIMU

„Rozamunda!“

Na ta precej nenavadni klic je prihitela v sobo gospa, vsa preplašena, in... no, kaj?... čez dobro uro smo sedeli na verandi pri večerji in čez tri dni so bile pozabljene vse drobne ljubljanske bolečine.

Tam torej in takrat sem izvedel povest o golobih.

* * *

Ali se smem na vas zanesti? Ali ljubite golobe, in če jih ljubite, ali ste opazili, da je v golobu nekaj čisto posebnega, česar nima noben drugi ptič, nekaj popolnoma golobjega? Dejal bi skoro, da ima golob vse slabe in vse dobre lastnosti prijaznega, ljubeznivega, malo razvajenega človeka; pa če ga gledate zjutraj, ko še polzaspan pristopica iz gnezda, sede na streho, nagne glavo in z naslado izteguje sedaj desno, sedaj levo perut, kakor človek, ki je ob pozni uri vstal in sedaj dviga, širi roke ter z nasmehom čuti, kako mu še po vseh žilah plapolja sladka, nočna lenoba; ali če ga pogledate tedaj, ko s svojim krotkim, mirnim očesom zre na široke prsi, kovinasto se lesketajoče v solncu, in si počasi s kljunom urejuje peresce za perescem, kakor mladenič, ki stoji napol v strahu, napol v upu z glavnikom pred ogledalom; ali tudi tedaj, ko dvorljivo hodi na dvorišču krog golobice, nemirno in naglo obrača glavo in ji hiti dopovedovat nekaj zabavnega in smešnega, dočim ga ona vljudno, toda precej mrzlo in malomarno — skoro preko rame — pogleduje; če ste kdaj tako opazovali golobe, in če se vam je zahotelo, da bi prijeli to drobno, plašno stvarco v roke, čeprav samo zaradi slasti, ki jo občuti dlan, ko drvi preko mehkega, svilnatega perja, in da bi začutili pod prsti naglo vtrpanje prestrašenega golobjega srca, tedaj boste verjeli profesorjevi povesti.

Jaz ji verjamem, ker sem že od mladega rastel skupaj z golobi. Videl sem premnogo parov, ki so znašali svoje prvo gnezdo, in učakal, da so njih pravnuki valili in skrbeli za lepi zarod do nešteti kolen. V onih starih, dobrih časih, ki so minili, da se nikoli več ne vrnejo, in ki se jih mi mlajši spominjamo samo kakor v snu, ker so se takrat že nagibali k zatonu z žalostno, krvavo zarjo, označujočo hudo dobo, zapisano samo še v starih povestih in starih spominih, da si z njimi stari ljudje motijo in varajo v dnevih bede otrpla, preživela srca, ki se ne morejo sprijazniti z mislijo: minila je stara slava, umrl je lepi čas, in ki se ne znajdejo v vihravem drvenju novega življenja; v onih dobrih časih se je zaplodilo pri našem starem očetu golobov brez broja — nikomur ni niti na misel prišlo, da bi jih štel. Poleg velike hiše, kjer je bila bogata trgovina starega očeta, je namreč stalo na dvorišču majhno poslopje, sezidano Bog ve čemu, odločno gostačem, ki so prihajali z visoko naloženimi vozovi razbitega pohištva in se čez leto in dan zopet selili, opravičevaje se, da jim ni mogoče plačati stanovanja. A kaj je bilo v onih dobrih časih staremu očetu za denar, tedaj, ko so polja sama rodila, ko se je trta cedila medu, da so si trgači ob trgatvi lizali prste, ko je napravil v prodajalni tri dovtype in pri tem zaslužil desetak? Tedaj je naš ded hodil

vesel in gosposki po trgu s tistim svojim dolgim togim korakom, po katerem ga je poznal vsak otrok, visok in postaven, lepega, moškega lica, poštenega pogleda, v katerem je vedno dremala šala in nagaživost. Župniku se je še odkril, toda prijateljsko in zaupno, a sodniku le tedaj, če je sam prvi posegel po klobuku, sicer je pa menda vse ljudi tikal. Vrata na dvorišče so bila vedno nastežaj odprta in ni bilo skoro dne, ko niso privihrali v goste iskri konji z lahko kočijo, polno žejnih in lačnih, veselih ljudi. Tedaj se je ded zasukal na peti, začel razgrajati v hiši s svojim mogočnim glasom, vpil nad hlapci na dvorišču, da so tekali zbegani krog vprege in bili drug drugemu na poti, skočil k vozu in pol vlekel, pol dvigal goste iz kočije, starejšim stiskal roke in jih tolkel po rami in plečih, mlajše ščipal v lica in kričal, kričal do hripavosti brezmiselne besede, bučno odpiral hišna vrata, rinil goste v sobo, prekucaval stole, tolkel po mizi, dokler ni bilo na njej ogromne steklenice starega vina, in potem šele, ko se je v kozarcih lesketalo sladko zlato, se je oddehnil in obmolknil, da gostje povedo, kdo so in čemu so prišli. Pravzaprav pa mu ni bilo veliko na tem, da izve, kdo so, ker je to sproti pozabljal, in čemu so prišli, tega gostje sami navadno niso vedeli: prišli so, se napili in naveselili, pozno v noč ali malo pred zarjo ali pa tudi šele drugi dan zopet odvihrali, široko vihteč biče in močno nategovaje vajeti, da so lepi konji visoko dvigali široke vratove in kot besni divjali skozi ulice, nevarno zanašaje lahko kočijo krog voglov. V tistih dobrih časih je naše sorodstvo bilo vejnato in tisočlisto kakor star, grčav hrast, ki še v svojem drugem stoletju poganja zdrave mladike (sedaj je le še kot brezplodna vrba ob umazanem potoku, ki se ji že suši zadnja korenina v peščenih tleh), in stari oče je sprejemal in gostil strice, botre, bratrance, tete, ujce, sestrične in prijateljev brez števila, ki ni nikoli prej slišal o njih. Ko so sedali na vozove in se hoteli zahvaljevati ali kaj, se je ded smehljal, ves razigran in malo omoten:

„Ah, kaj boš s tem! Danes ste prišli vi k meni, jutri jaz k vam, če me bo volja. Poženi in srečno vozi!“

A komaj se je voz premaknil, se je naenkrat domislil, ga zopet ustavil in začel vpiti nad deklo:

„Julka, da bi te komar pičil! Kaj ne veš, kako je navada pri nas! Kaj bomo ljudi žejne gonili iz hiše?“

In uboga Julka, vsa trudna od silne postrežbe, že nevoljna in začudena nad nečloveško žejo teh ljudi, ki so ves dan pili kot voli, teče s steklenico in kozarci ter jih deli med goste na vozovih. Toda ded se iznova ujezi in razgraja:

„Kaj boš s kozarci? Manira si jih je izmislila in ne žejni ljudje. Ob tla z njimi, kdor je pameten!“

In že je zažvenketalo lepo, tenko steklo ob kamen, da se konji plašijo, mlajši gostje, močno veseli, posnemajo deda, starejši se muzajo ali hrupno smejejo in potem kroži steklenica od roke do roke, od ust do ust in staro vino teče obupno v brezdanja grla.

Tako je gostil naš ded sorodnike in prijatelje. Pa ne samo teh. Shramba in klet je bila vsakemu odprta, čeprav ni mogel obljubiti, da poplača sprejem z vabilom; in kadar je prišel v hišo popoten človek, mu niso pokazali vrat, dokler se je pametno obnašal; ko je vesel odhajal, je ded še kričal za njim:

„Srečno hodi, in kadar prideš zopet mimo, se oglasi!“

Samo to je rekel, toda pogled mu je še govoril:

„A če me srečaš na cesti, se odkrij in me pozdravi!“

Tako je bilo v tistih starih časih, ki se jih mnogi še prav dobro spominjajo, in jaz sam vidim še kot skozi meglo ono lepo, bogato hišo, polno hrupnega veselja. Že mnogo let pozneje, ko sem bil študent, me je enkrat ustavil star prijatelj mojega deda in mi dejal:

„Da, da. V tisti hiši se je spilo več vina kot vode. Kaj se hoče? Vse mine.“

Jaz sem se na te besede naglo prestopil, da zakrijem svoje strgane črevlje, globoko zardel, in menim, da sva se ujela v mislih...

Toda kaj vse to vam mar, ki ste se pripravili, da poslušate povest o golobih? Tudi so ti spomini bolj žalostni kot veseli; res, govorimo rajši o golobih!

Pod streho tistega malega poslopja na dvorišču mojega deda, o katerem sem prej govoril, je bilo kraljestvo golobov. Kolikokrat sem v otroških letih splezal naskrivaj po vegasti lestvici gor, oprezno odrinil stara vrata in boječe stopil v to skrivnostno-tiho golobjo hišo! V prvem hipu, ko sem prišel s solnca v mrak podstrešja, ki ga je razsvetljevalo samo majhno okence s pročelja in slabotna luč, svetlikajoča se v dolgih, ozkih trakovih skozi špranje vrat, nisem razločil skoro ničesar, le nenavadno oster duh me je zaščegetal v radovednem nosu. Obenem se je bosa noga lahno vdrla v mehko plast na tleh, kopičeno skozi več kot pol stoletja, spomin že davno izumrlih golobjih rodov. Nato je zašumelo iz vseh kotov kakor veter, široki samci in vitke samice so prestrašeni prhutali okrog okna in bežali iz mirnega doma, potem je pod streho vse kakor izumrlo in le odzunaj je bilo čuti, kako samice hitro, žalostno grulijo, dočim se samci oglašajo jezno, odločno in v preslednik.

Jaz sem počenil, se stisnil v kot in čakal.

Ko se je privadilo oko teme in uho globokega molka, sem jel razločevati gnezda in bele pare drobnih jajčec v njih in negodne, z rumenim puhom za silo porasle mladiče; vroči, zatohli zrak podstrešja je lahko trepetal njihovega žalostnega cviljenja. Nekaj težkega, dušечеgega je v takem brezskrbnem, bogato obljudenem kraljestvu, ko vanj nenadoma pridere močan sovražnik, ko zbeži vse, kar je odraslega in močnih kril, zdoma, ter ostanejo le nagi mladiči, nemočno ležeči v gnezdi, s široko zevajočimi kljuni, plašno pogledujoči v temo, polno groze in neslutnih nevarnosti — in nehote sem jel zadrževati dih. Čez nekaj trenutkov se je prikazal na oknu prvi golob, tako širok, da je zaslonil skoro vso odprtino, se ozrl na levo in desno po podstrešju, zagrulil z globokim, raskavim glasom in se nato varno približal svojemu gnezdu. Za njim so prihajali drugi, oprezni, previdni, nezaupljivi... malo za tem se je ves golobjnjak zopet razživil in jaz sem napel ušesa.

Ponavadi me je ravno tedaj začela klicati stara mati. Slišal sem jo, stoječo pred hišnimi vrati, kako vpije preko dvorišča vedno z višjim glasom, s tistim svojim zvenečim glasom, ki sem že po njem vedno spoznal, ali je treba hiteti ali ne, ali bo treba na delo ali v kuhinjo po kos kruha, obilno namazanega z medom. In ko sem se bil že skoro odločil, da stopim z ljubljene podstrešja, tedaj zaslišim babico, kako jezna izprašuje deklo:

„Kam se je že zopet skril, paglavec? Kadar ga nihče ne kliče, je kakor nalašč vedno pod nogami, kadar ga pa potrebuješ, se bo zaril v mrvo in se ne bo oglasil, trmoglavec, čeprav bi ga že konji zobali!“

Jasno je, da po takih besedah nisem več mogel dol. Nepokvarjenemu otroku dé krivica najbolj hudo — in jaz naj bi bil trmoglav! Zakaj neki? Zato, ker gledam golobe! Kaj sem komu na poti, če sedim tu v kotu in se skoro dihati ne upam? Sedaj seveda ne morem več dol. Tudi jest ne pojdem in spat tudi ne. Jaz naj bi bil trmast? Ne, sploh ne pojdem dol, dokler ne pridejo pome in me s silo odnesejo... Tako sem sklenil svoje premišljevanje in ostal.

Dekla je preteknila vso hišo, preiskala hlev in klet, obletela dvorišče, obračala prazne sode, odpirala zaboje, ki jih je bilo v drvarnici vse polno, skratka: pregledala vse skrivne brloge, v katere sem se zatekal, kadar so grmeli v hiši — ter o vsem tem zasopla in zbegana poročala babici in slednjič še pristavila, da v vodnjaku čudno šumi voda, da se prav vidi, kakor bi roka molela iz njega, in da je vse mogoče pri takem otroku, kot sem baje jaz.

„Seve,“ se je razjezila babica. „Utonil je! Kaj pa! Predvčerajšnjim je dvakrat zapovrstjo s hruške

padel, pa je še v tretjič plezal nanjo. Čudno, da nisi šla gledat v dimnik, če se ne suši med klobasami, avša!“

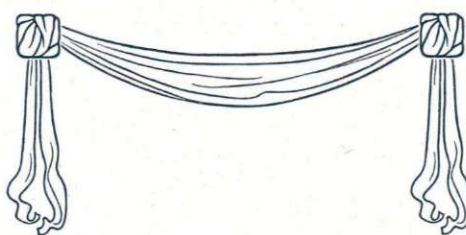
Glasovi so se izgubili v kuhinjo in jaz sem še bolj zakrknil svoje užaljeno srce, zlasti ker nisem padel s hruške predvčerajšnjim, temuč že pred enim tednom in ker sem bil prepričan, da pojde babica vendarle naskrivaj pogledat v vodnjak.

Kakor sem dejal: ves golobnjak se je zopet razživil. Povsod so šumela gnezda, vitke golobice so se hitele pogovarjati z visokimi, pojočimi glasovi, tožile so si materine skrbi, hvalile lepi naraščaj, obrekovale svoje može; sprte sosede so se zmerjale iz bližnjih gnezd, očitale si hinavščino, jezičnost, ničemurnost, svetohlinstvo, podtikale druga drugi skrivne grehe in natolcevale o nezvestobi; dve mladi golobici sta stali ob oknu, sramežljivo pogledovali na sosedno streho, kjer so se solnčili tuji golobje, in si nekaj skrivnostnega šepetali ter se razposajeno smejali, neprestano skrivaje lepo, neumno glavo v mehki pernat ovratnik. Starejši golobje so okrogli, leni, globokoumni gospodje, ki se ne menijo za prazne ženske čenče in se ukvarjajo s pametnimi rečmi. Neprestano letajo vun in noter, kajti skrbeti družini za vsakdanji kruh je v prvi vrsti njihova dolžnost; če postanejo in se pomenijo, govore tehtne, preišljene besede, z globokim, prepričanim glasom, ki mu je na prvi mah poznati: poštenjak je izpregovoril, izkušen, razumen človek — golob, sem hotel reči — in ne kdorsibodi; nekateri so se na stara leta preveč razpasli, perutnice že težko nosijo tolsto telo, muči jih menda tudi naduha in putika, zakaj domov prihajajo zasopli in utrujeni ter takoj beže k toplemu gnezdju kakor starci v zapeček in komaj utegnejo odgovoriti spotoma znancu na vljudno vprašanje.

Ves golobnjak se je zopet razživil. V tem temnem, vročem podstrešju je žuborel večni vrec življenja, v mirnih, enakomernih valovih je hitel svojo brezciljno pot. Tu se namreč golobje porajajo, tu se ljubijo, tukaj tudi mnogi umirajo. Kakor majhen svet je moj golobnjak. Komaj tri korake od mene je gnezdo, v njem je naključno jajce in golobica se suče nemirna, nervozno razdražena krog njega; tam so začudene golobje oči prvokrat pogledale v svet. Kmalu, kmalu bo prešinila to mlado golobje telo čudna moč, ki bo napela kite v perotih, perje bo raslo in se našopirilo kot belo cvetje spomladi na

jablani, vrat bo dobil ognjeni lesk kaljenega jekla, rep se bo razvil v zaokroženo, mehko pahljačo in tedaj pride dan, topli solnčni dan, ko bo jata starih in mladih poletela iz golobnjaka na bližnjo streho, se razprostrla po njej, da bo streha kakor cveten travnik, in tedaj se bodo mladi ozrli v širni svet, ozrli se proti jasnemu nebu in toplemu solncu in razširili perutnice, polni začudenja in lene, sladke omame, s katero cpaja solnce golobe in vso zemljo in vsako stvar na njej, tudi človeka; ko so se krila že utrdila in navadila naširoko zajemati gosti zrak, tedaj se zbere vnovič podjetna, vesela jata — vodi jo izurjen golob-plovec, ki se nikdar ne upeha, ker se ne žene po nepotrebnem kakor neizkušeni, vihravi mladiči, in se igra z vetrom ter ga vedno premoti — da se napotijo prvokrat daleč po deželi: tako plovejo po zraku (stari se mirno gibljejo in vedno pazijo z enim očesom na mlade, ki uganjajo po poti norčije) preko vasi in slamnatih streh, iz katerih se dviga v jutro kodrast dim, kajti gospodinje kuhajo lačni družini zajtrk, preko polja in travnika in pašnikov, ki jih je nezaupna roka vse skrbno ogradila, da postavi mejo poželjivemu očesu skopega soseda, preko mesta, zastrtega s smrdljivim dimom, preko visokih mestnih hiš, polnih delavnih ljudi, ki se more med seboj s skritimi željami strupenega srca, z očitnimi pogledi zavistnih oči, z besedo in roko tedaj, kadar so močnejši in varni, golobje lete preko široke vode in njihove sence se kopljejo v njej, pa ne prelete poti, kjer je raztrgana vreča razsula mastno pšenico, temuč se spuste na tla, se nazobljejo, odpočijejo in zopet dvignejo proti domu, kajti preko gora veje veter in mladi so nevešči v viharju, lete preko vode in vasi in preko gozda, ki že močno in zamolklo šumi s košatimi krošnjami starih bukev, lete proti vetru, ki jih zanaša sedaj proti nebu, sedaj proti zemlji, lete pred dežjem, ki jih dohiteva, da mladičem plaho vztrepetava boječe srce, beže domov, domov, domov — in ko se prerinejo v golobnjak ter odtavajo k boječim materam v topla gnezda, tedaj razkolje pred golobnjakom ostri blisk debele oblake na dvoje, vlije se ploha, po strehi bobne težke kaplje, v golobnjaku pa pripovedujejo mladiči povest o svojem prvem popotovanju, obilno zasoljeno z domišljijo in neverjetnimi lažmi, dočim golobje šaljivo namigujejo materam, kot bi hoteli reči: „Pusti jih, naj se bahajo, negodniki!“

(Konec.)

Vprašanja in odgovori.

Zložil Anton Medved.

Zakaj mi zdaj pogled je rosen,
ko spomnim se preteklih dni?
Pred Bogom sem bil preponosen,
a preponižen pred ljudmi.

Zakaj srce je zaigralo
življenjskih ur najlepši del?
Sovražnim dušam sem premalo,
premnogo ljubljenim verjel.

Zakaj sem zdaj potrť in mrčen
in skoro me je družbe sram?
Ljudem sem bil odkritosrčen
preveč, premalo sebi sam.

In tako dalje — —. Kaj bi pravil!
Bog ne zameri mojih zmot,
a svet bi me morda obglavil,
ko hodil bi drugačno pot.

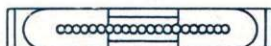
Balada.

Zložil Adolf Robida.

Zaveslala zvezda je po nebu,
zlat cekin,
in zasanjal, tiho je zaplakal
v oknu rožmarin.

Zaveslal v širno morje,
fant je mlad
in utrinjajo se zvezde v morje,
sanje nad.

Otemnelo je zlato nebesno,
vsahnil rožmarin,
ladja razbita
sredi je pečin ...

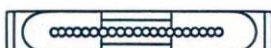
Stari in mladi.

Zložil Anton Medved.

Ljubljeni smo bili mladi
in ljubili smo gorko.
Zdaj bi še ljubili radi,
a ne mara nas nikdo.

Kakov starec z golo glavo
pride še do nas odkod
in z besedo godrnjavo
kara zdanji mladi rod.

Vse mu v dobrem je spomini,
kar je lepega užil,
to le zabi pri mladini,
da ni sam nič boljši bil.

Saj je proč.

Zložil Anton Medved.

V kakem me spominu nosiš,
k srcu si vprašanje ženem,
ali blagem, ali žalem,
ali morda sploh nobenem.

Saj je prav. Čemu vprašanje,
ko noben odgovor ne bi
mogel duše preleviti
niti meni, niti tebi.

Saj je proč. Saj je umrla
davno v prsih že ljubezen.
Mesto sanj in solz srebrnih
vlada zdaj razum železen.

Ali pa. In ko bi zopet
prejšnjim sanjam se udala,
zdaj bi več se ne ljubila,
zdaj bi se do solz — smejala.

O razstrelivih.

Spisal dr. Ivan Robida.

(Dalje.)

Druška snov, podobna v gotovem zmislu pravi gonilni matici smodnika: kalijevemu solitarju, je kalijev klorat ali klorovokisli kalij (KClO_3). Tudi ta je belkast, nekoliko solitarju podoben, in je spojina enega dela kalija, enega

Sladkor, žveplo, žvepleni antimon, fosfor, magnezij, oglje, stearin in še cela vrsta drugih snovi tvorijo s klorovokislim kalijem eksplozivne zmesi.

Kalijev klorat uporabljamo zlasti za napravo bengaličnih luči, in tistim zmesem primešavamo pri-

ALJAŽEV DOM — ODNESEL PLAZ

(Koder je zarisan križ X, je stal Aljažev dom)

dela klora in treh delov kisavca. Svoj kisavec odaja na svojo okolico še rajši nego solitar, če se ga segreva. Vse gorivne snovi zgoré živahno, ako jim primešamo kalijevega klorata. Zmesine organskih tvarin — n. pr. vzetih iz rastlinstva — zažgane zgore sicer živahno, toda ne eksplodirajo. Ako jih pa segrevamo, tedaj se razpoknejo pri gotovi temperaturi. Mnogo teh stvari — in v tem tiči velika nevarnost — pa eksplodira s silnim pokom, ako jih teremo zmešane s kalijevem kloratom.

mernih soli, s katerimi pobarvamo slabo modrikasto sveteči plamen kloratovih kompozicij.

Tako n. pr. dobivamo s primesjo litijevega nitrata rdečo, kalcijevega nitrata oranžasto, bakrovega oksida ali baritovega nitrata zeleno, kadmijevega nitrata rumeno luč itd.

Kot razstrelivo v pravem pomenu besede se kalijev klorat sam ali v zvezi z drugimi snovmi malo uporablja, pač ker so te zmesi jako razpokljive in skrajno občutljive za vsak količjak krepkejši udarec.

Pred kakimi 50 leti pa so večkrat poizkušali vpe-
ljati klorovokislega kalija zmesi kot surogat smodnika.

Tako sestoji Pohlov beli smodnik iz:

Kalijevega klorata . . .	49 delov
Navadnega sladkorja . .	23 "
Ferociankalija	28 "

Jako nevaren in eksploziven smodnik je bil tudi
Hahnov kloratov smodnik:

Kalijevega klorata . . .	367 delov
Žveplenega antimona . .	168 "
Oglja	18 "
Maščobe	46 "

Poleg teh so še eksistirali razni drugi klora-
tovi smodniki od Himly pl. Trütschlerja, Mellanda,
Ferréja in mnogo drugih, ki so prišli popolnoma iz
rabe in veljave, tako da dandanes kalijev klorat
uporabljamo skoro izključno samo v pirotehniko v
zvezi s posebnimi vžigali ali netili kot posredovalca
večjih eksplozij, kakor bomo to še pozneje videli,
ko se pomenimo o tehniki raztreb samih. Zlasti
važno je tudi dejstvo, da napominane zmesi kali-
jevega klorata takoj eksplodirajo, ako kane nanje
kaplja zgoščene žveplene kisline.

Kalijev klorat kakor kalijev solitar oba pripo-
moreta k eksplozijam vsled obilice svojega kisavca,
s katerim pospešita gorenje, stopnjujeta vročino za-
netenih tvarin in tako spravita pline do visokega
pritiska ali napetosti. Spoznali bomo pa sedaj še
druge vrste razstreliv, katerih učinek ni dosti za-
visen od kisavca, kolikor ga je v njih, ampak od
naglega in mogočnega sunka oziroma pretreska, vsled
katerega razpadejo s silno vehemenco v svoje mo-
lekule, ako jih slučajno tak sunek zadene.

Vrnimo se zopet k našemu staremu znancu
kalijevemu solitarju nazaj, iz katerega ne delamo
samo smodnika, ampak potom posebnih, precej za-
motanih procesov tudi takoimenovano solitar-
jevo kislino, ostro, na zraku kadečo se, silno
jedko tekočino, v kateri se tope skoro vse kovine.
Ako vzamem en del take kisline in tri dele v mno-
gočem ji podobne žveplene kisline (ki se od-
likuje zlasti po tej lastnosti, da se jako pohlepno
polasti vsake kapljice vode, kjerkoli jo more dobiti)
— in ti dve kislini v pripravi posodi zmešam,
potem pa v to zmes vložim razne organske snovi,
kot les, papir, celulozo, bombaž, glicerin, sladkor itd.,
ako potem katerokoli teh snovi zopet vzamem iz
zmesi, jo dobro izperem in posušim — najdem, ako
jih preiskujem, da so s tem vlaganjem v kislinsko
mešanico — postale jako eksplozivne. Ves ta proces,
kakor sem ga ravnokar naznačil, imenujemo o so-
litarjenje ali nitracijo.

Že v XV. stoletju so poznali takoimenovano
„blaženo olje“ („oleum benedictum“), katero so na-
pravljali na ta način, da so surova smolnata olja
spajali s solitarjevo in žvepleno kislino. Ta „oleum
benedictum“ pa ni menda nikoli prišel do splošne
veljave; vsaj, ko je l. 1747. Rouelle starejši predložil
francoski akademiji razpravo o nitraciji, je bila stvar
vsem nova. Pozneje sta se pečala z zadevo Pelouze
(1838) in Dumas; kot prava izumitelja strelnega bom-
baža in podobnih snovi pa veljata — vsaj med
Nemci! — Schönbein in Böttger.

Višina nitracije in ž njo seveda eksplozivna sila
preparata raste s koncentracijo kislin, katere se upo-
rabljajo pri napravljanju. — Čim več dušivca ima
nitrat v sebi, tem jačji je.

Nitro-preparatov je nebroj, ali v splošni rabi
jih ni posebno veliko. V tehnične svrhe kakor tudi
v vojski uporabljamo za razstrelitve v prvi vrsti
strelni visokonitrirani bombaž ($C_{12}H_{14}O_4[ONO_2]_6$ s
14·14% dušivca), ki je podoben navadnemu bom-
bažu, a je nekoliko zarumenel in se čuti bolj trd in
resast med prsti. Ako ga zažgemo, zgori z visokim
oranžastim plamenom brez eksplozije. Manj nitrirani
bombaž je pa n. pr. kolodij, ki je raztopljiv v etru in
alkoholu, fotoksilin, dinitroceluloza i. dr. Strelni bom-
baž eksplodira z veliko silo, ako udarimo po njem ali
ako ga mahoma segrejemo na 182° C. — Ker strelni
bombaž zavzema jako mnogo prostora, ga stiskajo
v kocke, da postaja na ta način priročnejši za upo-
rabo.

Ako vzamemo mesto bombaža navadni glicerin,
znano prosojno, debelo se pretakajočo tekočino, in
ga prepustimo vplivu nitracije, dobimo drugo nič
manj eksplozivno sredstvo, takoimenovani nitro gli-
ce r i n. Nitroglicerina ($C_3H_5[ONO_2]_3$) kot kemično telo
glicerid salpetrove kisline ali, še bolje povedano, ester
salpetrovokislega glicerina je oljnata, brezbarvna te-
kočina, osladno-pekočega okusa in je precej strupena.
Specifična teža je 1·6. V vodi skoro ni raztopljiv,
pač pa v alkoholu, etru itd. Pri — 8° C zmrzne in
kristalizira v dolгих belkastih kristalih; enkrat zmrzel
pa se stopi zopet pri +11° C. Nitroglicerina samega
kot razstreliva nikjer ne uporabljamo; pač pa kot
razstopno zmes niže nitriranih bombažev v njem,
takoimenovano razstrelno želatino. Vendar so
tudi to zmes skoro povsod izpodrinile napojnine nitro-
glicerinove, kot žaganje, opeka, infuzorijska zemlja,
kaolin, magnezija in druge. Vse te napojnine imenu-
jemo s skupnim imenom dinamite.

Dinamitov je torej, kakor je iz povedanega raz-
vidno, več vrst, kakor ga uprav ta ali ona tovarna
izdeluje. Čim več nitroglicerina vsebuje kaka taka
zmes, tem eksplozivnejša, tem jačja je. Navadno
imajo močni dinamiti po 75% nitroglicerina v sebi,

25% pa je napojnine. Nekateri dinamiti imajo tudi primesi, sestoječe iz solitarja, kalijevega klorata in drugih podobnih eksplozivnih snovi.

Sestavo nekaterih dinamitov naj pokaže sledeča tabela:

Dinamit Nobel I.:		
Nitroglicerina	75	delov
Kremenaste vreline (Kieselgur)	25	"
Sode	0.5	"

Dinamit Vonges:		
Nitroglicerina	75	delov
Randanita	20.8	"
Kremena	3.8	"
Magnezijevega karbonata	0.4	"

Dinamiti z eksplozivnimi primesmi:

Sestavine	Karbonit	Stonit	Vigorit
Nitroglicerina	25	68	30
Žaganje	40.5	4	9
Natrijev solitar	34	—	—
Kalijev solitar	—	8	7
Kalijev klorat	—	—	49
Magnezijev karbonat	—	—	5
Kremenasta vrelina	—	20	—
Natrijev karbonat	0.5	—	—

Preden ostavimo to važno skupino nitroceluloz, ne smemo pozabiti še ene vrste teh preparatov, ki so se uprav v zadnjem času vspele do največjega pomena, t. j. brezdimnih smodnikov. Brezdimni niso, ali v primeri z navadnim smodnikom razvijajo le malo dima, kakor vse nitroceluloze. In kaj drugega tudi v istini brezdimni smodniki niso, samo v toliko se razlikujejo od navadnih nitroceluloz, da jih s pomočjo včasih jako zamotanih preosnov oslabimo ali tudi razredčimo, ne glede na to, da pogosto že od vsega početka ne sežemo po pravem razstrelnem bombažu, ampak po nižje nitriranih kolodastih bombaževinah. Sam pravi bombaž je za streljanje iz topov ali pušk premočan; tako pripravljen pa ne prekorači dopustne meje 3000 do 4000 atmosfer, to je približno toliko kil pritiska na vsak kvadratni centimeter notranje cevne ploskve.

Brezdimni smodnik sestoji iz sivkastih, rjavkastih ali belkastih luskin, luščinic, ploščic, kakršno obliko mu dajo že posamezne tovarne. Zgori počasneje nego črni smodnik, toda razpade v dokaj več plinov nego oni. Ena njegovih največjih napak v gotovem zmislu je ta, da se teže in počasneje vname, da je vsaj doslej mnogokrat nezanesljiv v svojih učinkih, in da jeklo mnogo bolj trpi — zlasti vsled naglo nastopajoče rje ob njegovi uporabi, kot sicer. Vendar ni dvoma, da je prihodnost njegova.

S tem smo končali skupino nitroceluloz in prehajamo na novo skupino takomenovanih pikratov, to je spojin raznih kovin s pikrinovo kislino.

Pikrinova kislina nastane pod vplivom solitarjeve kisline na znano barvilo indigo ali kakor jo izvaja moderna industrija: pod vplivom solitarjeve kisline na karbolovo kislino. Kemično je pikrinova kislina trinitrofenol s formulo $C_6H_2(NO_2)_3OH$.

Pikrinova kislina tvori drobne kristalaste luskin ali prizme, je v vodi raztopljiva, jako grenkega okusa in žveplenorumenene barve; zato jo rabijo tudi v industriji kot barvilo. Pri $122^{\circ}C$ se topi, izhlapeva, če jo počasi segrevamo, in se razpuhne, ako jo segrejemo nakrat na $300^{\circ}C$. Eksplozija, na ta način započeta, pa ni ravno posebno silna.

Ako spojimo kalij, natrij ali amonijak s pikrinovo kislino, dobimo na videz njej sami jako podobne pridelke. Ti pa se ločijo od nje že v tem, da so dokaj občutljivi tako za udarce, kakor tudi, da eksplodirajo z veliko silo, ako jih primerno zanetimo ali zažgemo.¹

Pravtako kakor dinamit, smodnik ali razstrelni bombaž, uporabljamo tudi spojine pikrinove kisline. Zlasti amonijev pikrat je jako razpočen in velja kot mogočno razstrelivo. Značilno za vse pikrate je njihov črni dim, razvijajoč se ob njihovem zažigu.

Vojaki rabijo pikrate tudi za takozvane signalne ali opozorilne luči, in sicer v prvi vrsti iz baritovega in strontijevega pikrata. Prvi se razpoči s svetlozeleno, drugi z rdečo lučjo in krepkim pokom.

Važnejša pa kot vse njene spojine je pikrinova kislina kot razstrelivo sama. Če jo pod navadnimi pogoji užgemo ali segrevamo, ni učinek njene eksplozije velik. Ako pa denemo pikrinovo kislino pod stope in jo krepko natlačimo n. pr. v kako cev ali ako jo previdno stopimo in potem kako posodo nalijemo ž njo, tedaj izgubi, ko se strdi, svojo prvotno relativno nedolžnost. Vneta s primernimi sredstvi, kot strelno bombaževino, netiči (kapselci) in podobnimi preparati, ki provzročijo v njej vsled hudega pretresa mogočen molekularen razpad — eksplodira s tako silo in vehemenco, da nadkriljuje daleč vsak strelni bombaž in najmočnejši dinamit.²

¹ Pikrinovokisli kalij ($C_6H_2[NO_2]_3OK$) dobiš, ako raztopiš pikrinovo kislino v vroči vodi, in ji prilijaš vročo raztopino kalijevega karbonata do nevtralizacije; ko se zmes ohladi, izpade iz nje kalijev pikrat, iznad katerega treba tekočino odliti, ostanek pa varno na zraku posušiti. Podobno dobiš amonijev pikrat ($C_6H_2[NO_2]_3ONH_4$), ako vzameš mesto kalijevega karbonata, amonijev karbonat. Strontijev pikrat dobiš zopet, ako prilijaš malo množino strontijevega karbonata v raztopino pikrinove kisline. Kontrola zadostne nevtralizacije pa je v tem slučaju jako difcilna.

² Ta svojstva pikrinove kisline je odkril l. 1886. Francoz Turpine.

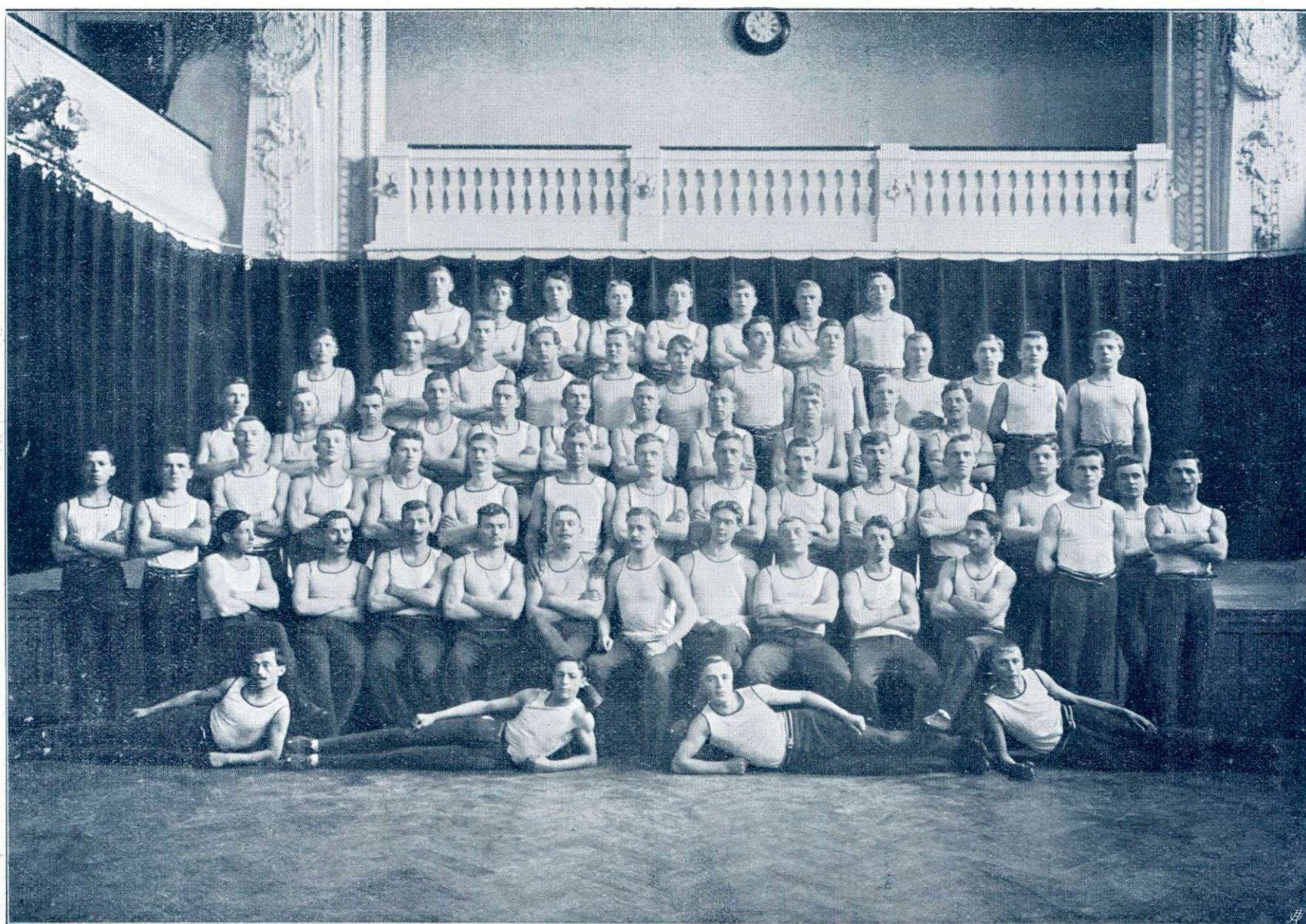

Jasno je, da je tako sredstvo, ki glede prenašanja, glede ravnanja ž njim ne potrebuje skoro nobene previdnosti, ki se brez posebnih okoliščin sploh niti ne razpoči, ki pa z veščo roko užgano razvije sile preko vseh nitroz, ideal vsakega tehnika in vojaka.

Zato se ni čuditi, če uporabljajo dandanes armade vsega kulturnega sveta pikrinovo kislino kot razstrelivo. Seveda jo rabimo tudi pri nas pod imenom ekrasit. Tuintam so v navadi tudi njene spojine ali zmesi njene z nitrozami; v splošnem pa so vsa no-

mejah, vezan na gotovo število tresljajev. Jodov dušivec ne eksplodira če ga položimo na H-struno velikega basa in potegnemo z lokom po njej. Takoj pa se razpuhne, če napravimo isti poizkus na G-struni istega instrumenta, s čimer je dokazano, da je eksplozija odvisna od gotovega števila tresljajev, ki je za vsako struno seveda drugo.

Takih snovi, ki same jako občutljive in eksplozivne provzročajo mogočen molekularen pretres v praksi uporabnih razstreliv, poznamo doberšno število, vendar jih radi njihove prevelike labilitete

MLADENIŠKI TELOVADNI POUČNI TEČAJ V LJUBLJANI

vejša sredstva, kot melinit, lidit, amonit eno ter isto: ekrasit ali pretopljena in v posebne posode ali v izstrelke, bombe, granate in kakor se jim že pravi, vlita pikrinova kislina.

Že prej, posebno pa pri ekrasitu, smo videli, da navaden prižig ne zadostuje vedno k provzročitvi eksplozije. Kalijev klorat z žveplom zgori prižgan sicer naglo in živahno, a ne eksplodira; tudi nitroglicer in dinamit se vsaj v malih množinah lahko zažgeta, ne da bi se razpoknila. V razpok rabita kakor sem že omenil, gotovega pretresa, ki je dovolj močan in ki je gotovo, četudi v širokih

in nagnjenja do razpadanja v praksi ne moremo uporabljati, ker so prenevarne. Semkaj spadajo vse spojine pokalne kisline, med katerimi omenimo najprvo pokalno živo srebro ($\text{CHg}[\text{NO}_2]\text{CN}$), belo, jako strupeno snov, katero uporabljamo kot polnilo za znane pokalne netiče ali kapselne, kakor jih natikamo na pistone starih pušk, kakor jih vidimo v patrone vdelane in kakor se — seveda izdatno večji — uporabljajo tudi pri razstrelitvah dinamita, pikratov itd. Razpad v to skupino spadajočih snovi — fulminatov imenovanih — je tako silen ali bolje rečeno tako nagel, da bi v tej

naglici nobena cev ne mogla prenesti hipoma nastalega pritiska in da bi se ob tej hitrosti noben izstrelek, nobena krogla ne mogla ogniti in umakniti napetosti. Vsaka cev bi se razletela. Zato jih rabimo samo kot dobro pretresujoča užigala ali netila.

Pokalno živo srebro je jako občutljivo napram vročini in pritisku kakor tudi udarcu. Kot pri vseh razstrelivih, je tudi tukaj takoimenovani *drsek* ali *drseč udarec* najzanesljivejši provzročitelj eksplozije.

Še bolj občutljivo kot pokalno živo srebro pa je pokalno zlato in pokalno srebro ($\text{CAg}_2[\text{NO}_2]\text{CN}$), od katerih poznamo dvoje vrst: prva je pravi fulminat (Howardovo), torej spojina pokalne kisline, nastale pod vplivom alkohola in zgoščene solitarjeve kisline na kovino — druga pa je iz srebrnega oksida pod vplivom amonijaka (Ag_3N) dobljeni srebrni nitrid (Berthelotovo pokalno srebro).

Ako pa kuhamo pokalno srebro z amonijakom, dobimo ob hlajenju drobne, svetlobele kristale pokalnokislega srebrnega amonijaka ($\text{C}_2\text{N}_2\text{O}_2\text{Ag}[\text{NH}_4]$), snovi, ki je tako eksplozivna, da se celo pod vodo zadeta s strašno silo razpoči. Da so take tvarine za uporabo nepripravne, je ob sebi umevno. Zato si je tudi pokalno živo srebro, kot relativno še najbolj zanesljivo in najmanj nevarno, priborilo kot pravo začetno ali inicialno netivo neomajno prvo mesto.¹

Začetne ali inicialne netitve pa iz umevnih razlogov neposredno tudi ni mogoče izvršiti, zato je bilo treba misliti na sredstva, kako ob določenem času in iz varne daljave, pripraviti netivo do užiga in potem razstrelivo do eksplozije.

Dvojen način netenja poznamo: hipni *zaneti* ali užig in časovni *zaneti*, kakor že hočemo, da pride do eksplozije ali v trenutku, ali stoprv v gotovem od nas že naprej določenem času. Za časovne zanete porabljamo snovi, ki bolj ali manj počasno tle ali goré in ki nam omogočujejo, da

¹ Proste pokalne kisline ($\text{CH}_2[\text{NO}_2]\text{CN}$) dolgo časa niso poznali. Kristalizuje v jako nestalnih, brezbarvnih kristalih, ki se topé pri 40°C , so raztopljivi v alkoholu in etru, a tvorijo v vodi oljate, potaplajoče se kaplje. — Sama ne eksplodira, pač pa se lahko užge in zgori s svetlim plamenom. Njene kovinske soli pripravljamo na ta način, da potrebno kovino stopimo v solitarjevi kislini, ji pridenemo vinskega cveta in potem kuhamo — seveda vse s posebnimi varnostnimi pripravi, kajti sicer so eksplozije najhujšega značaja povsem neizogibne, tako da je pred napravo fulminantov oziroma že pred vsakim poizkusom nestrokovnjaka treba najresneje svariti.

se še oddaljimo od kraja eksplozije. V to svrho uporabljamo kresilne gobe, smodivo (Zünder), v salpetru ali svinčenem oksidu namočene vrvi (užigače), potem netivne vrvi, v katerih sredini se vleče ozek pramen iz smodnika ali podobnih zmesi, takozvana duša itd. Uprav tukaj uporabljamo pogosto počasne sestavke, na katere sem posebej opozoril, govoreč o smodniku. Čim več oglja je primešanega, tem počasneje gori taka vrvica. Počasni ali leni sestavki so zmesi, podobne smodniku, z znižano množino salpetra ali zvišano množino oglja. Navadno pa uporabljajo dandanes zmlet smodnik, kateremu pridevujejo potem oglja, žvepla in drugih snovi, ki imajo namen zavirati prehitro gorenje. „Solitarjevo žveplo“ sestoji iz 3 delov solitarja in 1 dela žvepla; sivi sestavek (grauer Satz) iz 7 delov zmletga smodnika in 100 delov „solitarjevega žvepla“, zamešnega z vinskim cvetom. „Ogljeni sestavek“ ima na 500 delov smodnika 6 do 8 delov oglja, „leni sestavek“ v ožjem pomenu besede vsebuje 54 delov solitarja, 12 delov žvepla in 34 delov oglja. Na podoben način so napravljene tudi časovni netilniki na topničarskih projektilih, ki se dajo „tempirati“ na toliko in toliko korakov ali bolje rečeno na toliko in toliko sekund.

V principu se izvrši zanet eksplozivnih izstrelkov (šrapnelov) tako-le: Izstrelek je votel in napolnen s kakim razstrelivom. Iz votline vodi na bazo šrapnela cev, nabita s takim lenim, počasi gorečim sestavkom. V momentu strela zaneti strelni plamen sestavek, ki prične počasi goreti dotlej, da prigori do sredine, kjer užge potem v sredini projektila nahajajoče se razstrelivo. Mesto pa, da je ta cev zvrtna naravnost v smeri najdaljše osi projektilove, je zavita in vdelana v njegovo bazo, vrhutega še opremljena s pripravo, ki omogočuje, da se vname od središča bolj ali manj oddaljena točka cevi. Jasno je, da pride tem prej do eksplozije, čim krajša je cev, nabita s sestavkom, in da se eksplozija tem bolj zakasni, čim dalj časa porabi sestavek, da pregori do sredine. Na ta način je mogoče potem regulirati brzino gorenja z ozirom na distanco. Tako n. pr. veljajo v splošnem sledeče vrednosti:

Sivi sestavek	Smodnik	Naglica ognja na 2,6 cm v sekundah
100	0	42,62
80	20	7,21
60	40	3,42
40	60	2,76
20	80	2,50
0	100	2,59

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska.

Naše časopisje.

V našem javnem, verskem, narodnem, znanstvenem, umetniškem, gospodarskem in političnem življenju igra naše časopisje jako veliko vlogo. Brez primere večja množina spisov izide v periodičnih časopisih, kakor pa v posebnih izdajah. Knjiga spada med nami že skoraj med izjeme, izpodrinil jo je časopis. Knjiga je postala preokorna in prepočasna, da bi mogla tekmovali z urno bežečim časom. Upadek knjige in razvoj časopisja je splošen pojav moderne kulture, ki se pri nekaterih drugih narodih občuti še bolj kot pri nas. Ta prikazen ima slabe strani, skoraj neizogibna posledica je neka površnost in vihravost, ima pa tudi dobre posledice. Časopis je bolj gibčen in vsiljiv, se lažje vrine v hišo in kjer se je enkrat prijel, se ne odpravi izlepa. Siten je, vsiljiv, kot židovski agent, da te mnogokrat pripravi ob potrpežljivost, toda ravno s tem pripravi on tudi bolj mrzlega človeka, da ga naroči in čita. Za nagli razvoj našega naroda na vseh poljih, se imamo mnogo zahvaliti ravno časopisju.

Naše časopisje se razvija splošno na neki urejeni podlagi. Večjih kriz in ostrejših katastrof ne pozna. Naši najvažnejši listi štejejo že dolgo vrsto letnikov in so se razvijali večinoma v normalnem toku iz manjšega do večjega. Liste izdajajo večinoma trdne organizacije in tudi čitatelji se nahajajo po večini v krogu gotove organizacije. Listov na špekulacijo sploh nimamo in pri sedanjih razmerah tudi ne moremo imeti. Naše časopisje se opira na organizacije ali stanove in dela za organizacije. Radi tega je v našem časopisju začetkom leta primeroma malo važnejših izprememb, med letom spadajo pa sploh med izjeme. Dasiravno je v našem časopisju še mnogo pomanjkljivosti in mnogo dela, vendar lahko trdimo, da spada med najlepše strani našega kulturnega življenja.

Tu prinesemo nekaj drobtin iz našega časopisja.

Mentor, list za srednješolsko dijaštvo. Urejuje Anton Breznik. Leto I.

Ta časopis je izpolnil vrzel v našem slovstvu. Doslej nismo imeli izključno srednješolskega lista. „Dom in Svet“ se je polagoma razvil v krasen družinski list, toda navadnemu dijaku je večkrat predrag in tudi preobširen. „Zora“ je bolj glasilo katoliških akademikov, „Mladost“ pa telovadnih odsekov in mladine sploh, a „Vrtec“ je bolj namenjen šolarjem. Resnični potrebi torej je ustregel „Mentor“ in odgovarja popolnoma svoji nalogi. Ker je tudi cena jako pristopna, mu samo želimo, da bi si ga naša srednješolska mladina v resnici v velikem številu izbrala za mentorja, to je spremljevalca skozi dijaška leta.

Zora, glasilo katol.-narodnega dijaštva, je prvi naš dijaški list, ki se trajno drži na površju. Mnogo je že bilo poizkusov pred njo in tudi že za njo, ustanoviti dijaški list, a vsi so se ponesrečili. Že pred 60 leti so se pričeli pojavljati deloma javni, deloma tajni dijaški lističi. Toda vse „Slavije“, „Daničice“, „Torbice“ itd. so spet zaspale. Šele katoliškonarodna stranka je ustvarila temelj za prvi dijaški list, ki se

trajno drži in šele dolgo vrsto let pozneje se je prijavila radikalna „Omladina“.

„Zora“ kaže letos lep napredek. Vsebina je postala raznovrstnejša in zanimivejša, uredništvo izvršuje popolnoma svojo nalogo.

Zlata doba ali treznost slovenskega naroda. Protialkoholno glasilo. Letnik III.

Protialkoholno glasilo „Zlata Doba“ stoji v tretjem letu svojega obstanka še popolnoma na lastnih nogah. To je zelo vesel in važen pojav na socialnem kakor tudi na slovstvenem polju. Boj zoper alkoholizem je sedaj na Slovenskem najvažnejše obrambeno delo, od katerega je v dobri meri odvisna bodočnost našega naroda. Boj zoper alkoholizem, ki se bojuje na Slovenskem pod zastavo „Zlate Dobe“, je znamenje, da je v našem narodu še dovolj zdravih življenjskih sil, ki delujejo na ozdravljenje životnega organizma. „Zlata Doba“ je pisana mirno, odločno in prepričevalno. Z neizprosno logiko pobija alkoholizem; kdor ji reče a, mora ji tudi priznati z. Naj bi se še bolj razširila med našim narodom in sešla pod vsako streho.

Čas. Znanstvena revija Leonove družbe. Letnik III.

„Čas“ stoji popolnoma na višini modernih svetovnih revij in je izobraženemu Slovincu, ki se zanima za svetovna vprašanja, neizogibno potrebna informacija. Plitvost mišljenja je ena glavnih bolezni našega časa. „Čas“ se bori z njo vztrajno in dosledno. Pereča dnevna ali svetovna vprašanja prijemlje globoko in trezno ter jih predstavlja čitatelju jasno in logično.

Poleg dnevnika „Slovenec“ in leposlovnega lista „Dom in Svet“ bi se morala nahajati na mizi vsakega zavednega in izobraženega Slovenca tudi znanstvena revija „Čas“ in še nekaj posebnih strokovnih listov.

Slovenski Učitelj. Glasilo slovenskih krščanskih učiteljskih in katehetskih društev. Letnik X. Iz malih in težavnih razmer se je razvil „Slovenski Učitelj“ tekom desetletja v lep in ugleden strokoven učiteljski list, ki je šolnikom neobhodno potreben, a tudi za druge prijatelje šole in ljudske izobrazbe zanimiv in poučen.

Narodni Gospodar. Glasilo „Zadružne Zveze“. Leto X.

„Zadružna Zveza“ je sedaj naša najsilnejša in najvažnejša organizacija. Nekoč je zapel Stritar z velikim patosom pesemco, v kateri pravi, da sta največji diki slovenskega naroda „Mohorjeva družba“ in „Postojnska jama“. Zdaj imamo še več predmetov, ki so velike važnosti za ves narod in na katere zmoremo v resnici gledati s ponosom, zlasti pa „Katoliško tiskovno društvo“ v Ljubljani in „Zadružno Zvezo“. „Zadružna Zveza“ je ona podlaga, na katero se opira v veliki meri kulturni razvoj in politični vpliv našega naroda. Prometa je imela l. 1908. čez 90 milijonov kron.

„Narodni Gospodar“ je glasilo „Zadružne Zveze“ in je potreben vsakemu slovenskemu gospodarju, ki se zanima za zadružništvo in za gospodarsko organizacijo naroda. Urejevan je skrbno in vestno ter ima trajno vrednost.

Mladost. Glasilo telovadnih odsekov S. K. S. Z. „Orlov“, in sploh naše mladeniške organizacije. Izhaja 1. in 3. soboto vsakega meseca. Stane 2 kroni. Uredništvo: Fr. Terseglav, Katoliška tiskarna v Ljubljani. Letnik II.

„Orli“ so sedaj najbujnejša in najkrepkejša mladeniška organizacija. Krepki fantje, polni navdušenosti in požrtvovalnosti za svoje prepričanje, polni svežega, bohotnega idealizma, ki je žalibog v zadnjih letih jel tako silno pojemati med našo mladino. „Mladost“ je njihovo glasilo. Neznatno se predstavlja nazunaj in na prvi pogled ne naredi posebnega vtiska. Ako jo pa pregledaš, boš spoznal, da je urejevana res stro-

moranim, da prične stalno zalagati in izdavati hrvaške knjige. V pozivu, ki je natisnjen v prvi številki „Savremenika“, pravi:

Dolgo vrsto let se je že občutilo na Hrvaškem pomanjkanje dobrih knjig. Privatni založniki ne store ničesar, ker rajši prodajajo razne nemške knjige, pri katerih imajo več čistega dobička, „Matica hrvatska“ je pa zadnji čas jako omejila število svojih publikacij in je imela pri izbiranju tudi precej nesrečno roko. Radi tega se je odločilo „Društvo hrvatskih književnika“ tej potrebi odpomoči in sklenilo poleg „Savremenika“ izdati vsako leto še najmanj šest hrvaških knjig, ki bodo obsegale skupaj do 60 tiskovnih pol.

„GROBIŠČE JUNAKOV“, OD CESARJA FRANCA JOŽEFA I. DAROVANO ARMADI

kovnjaško, solidno, skrbno. Članki so tehtni, v načelih vedno dosledni. Nobenega omahovanja in nobene nejasnosti. Nikjer se ne trati časa in papirja s postranskimi ali splošnimi razmotrivanji. Dosledno in samozavestno gre za svojim ciljem. „Mladosti“ „Orlom“ slovenskim ni treba priporočati, ker spada itak k njihovi dolžnosti, da jo bero.

059630

Hrvaška.

Društvo hrvatskih književnika v Zagrebu, ki je imelo začetkoma bolj za namen moralno in gmotno podpiranje književnikov hrvaških, kakor pa izdavanje knjig, se je v očigled občutnim potrebam čutilo pri-

Poleg tega bo izdajalo društvo še izredna književna in umetniška dela, ki se ne bodo dobivala za navadno članarino. Tako je že doslej izdalo društvo veliki roman Ksaverja Šandora Gjalskega: „Za materinsku riec“ in drugo knjigo Miletičevih člankov: „Iz raznih novina“.

Naročnina in članarina znaša:

1. Naročnina za „Savremenik“ znaša kot doslej 12 K, za dijake in učitelje 10 K.

2. Stalna vsakoletna izdanja bodo veljala povprečno: knjiga po deset tiskanih pol 2 K, vseh šest knjig torej 12 K, ako se plača za leto naprej, pa 9 K.

3. Cena izrednih književnih in umetniških izdanj se bo določila za vsako knjigo posebej. Dosedanji izdaji veljata: Gjalskega „Za materinsku riec“ 5 K. — Miletiča „Iz raznih novina II.“ pa 2 K.

Članom društva in podpornikom je olajšalo pogoje v sledeči meri:

1. Člani društva in ustanovniki dobé „Savremenik“ in redna vsakoletna izdanja proti skupnemu predplačilu 12 K letno.

2. Nečlani naročniki „Savremenika“ dobé odslej „Savremenik“ in stalna letna izdanja za skupno predplačilo letnih 19 K.

3. Izredna izdanja dobe naročniki in člani za polovično ceno, naročniki na sam „Savremenik“ pa za 25⁰/₀ popusta.

Kot prvih dvoje knjig stalnih vsakoletnih izdanj izideta: Dinka Šimunovića: „Pripovijesti“ in pa Dragutina Domjanića: „Pjesme“. Poleg tega so poslali rokopise ali so obljubili sodelovanje sledeči hrvaški pisatelji: Ivo knez Vojnovič, dr. Jurij Turić, Vla-

„Savremenik“ je bil v začetku glasilo hrvaške secesije in opozicije proti hrvaški „Matici“, kjer je vladala bolj konservativna struja. Polagoma so se pa zbrali okrog njega najuglednejši hrvaški pisatelji in list sam je postal manj ekstremen. Sedaj je „Savremenik“ tehnično najbolje urejevan hrvaški leposlovni list, dasiravno nam struja, v kateri plava, ni popolnoma simpatična.

Hrvatska Smotra izhaja 10. in 25. vsakega meseca na štirih polah četverke s posebnimi umetniškimi in glasbenimi prilogami in velja za četrto leta 4 krone (za dijake 3 krone). Uredništvo in upravništvo Zagreb, Trenkove ulice 14. „Hrvatska Smotra“ stoji politično v bližnji zvezi s čisto stranko prava, v leposlovju predstavlja bolj zmerno, konservativno strujo. List je tudi ilustrovan.

MED EVROPO IN AZIJO: IV BOSPORU

dimir Treščec-Borota, Milivoj Dežman Ivanov, Milan Begović, Vladimir Nasov, Peter Petrović, Stjepan Lukić, Joza Ivakić, Andrija Milčinović, Zofka Kvedrova, Franjo Horvat-Kiš, Vladimir Lunaček, M. Nehajey itd.

Želimo društvu lepega razvoja in mnogo uspehov, želimo pa tudi, da bi ne zašlo v drugi ekstrem, namreč v pretirani dekadentizem.

Hrvaški leposlovni listi.

Savremenik, katerega izdaja „Društvo hrvatskih književnika“, izhaja četrto leto po enkrat na mesec na štirih tiskovnih polah velike osmerke in stane na leto 12 K, polletno 6 K in četrletno 3 K. Uredništvo in upravništvo: Zagreb, Bregovita ulica 3.

Prosvjeta izhaja začetkom in sredi vsakega meseca na štirih polah četverke velike oblike. Naročnina za celo leto s poštnino 14 kron, brez poštnine 12 kron. List je bogato ilustrovan. Založba „Pijevega društva“, urednik Oton Slavik. Letnik XVII.

„Prosvjeta“ stoji pod umetniškim ozirom na katoliškem stališču, je jako spretno urejevana, ima mnogo lepih slik, čedno zunanjo obliko, da se lahko pokaže v vsakem salonu. Med sotrudniki ima mnogo mladih, nadebudnih sil. Prinaša tudi prevode iz najboljših tujih slovstvenih proizvodov. Jo tudi Slovencem, našim somišljenikom, toplo priporočamo.

Dom i Sviet izhaja prvega in petnajstega vsakega meseca v veliki obliki in stane na leto 12 kron. Izhaja XXII. leto.

Dom i Sviet ima mnogo slik, ki pa često nimajo velike umetniške vrednosti. List je preračunjen na

efekt na širšo ljudsko množico, a nima nobenega idealnega stremljenja in umetniških ciljev.

Poleg tega izhaja na Hrvaškem še več drugih listov, ki se več ali manj pečajo tudi z leposlovjem in dotikajo umetniških vprašanj, kakor: Behar, Istina, Zvono itd., ki pa nimajo velikega pomena za hrvaško književnost.

Češka.

Uredništvo „Dom in Sveta“ je prejelo sledeče češke knjige:

Dr. Jan. Lad. Sýkora: **Nový zákon** pána našeho Ježíše Krista. Čast první. Evangelia. V Praze 1909. Cyrillo-Methodějska knihtiskarna V. Kotrba. Cena 1 K.

Lep, češki prevod evangelija s predgovorom in znanstvenim uvodom in opombami. Se priporoča tudi Slovencem, ki razumejo češčino.

Bedřich Jiříček. **Po stopach Boží prozřetelnosti.** Cena 80 vinarjev. V Praze 1909. Knih „Dědictví Svatojanského na rok 1909 č. 1.“ Obravnava poljudno jako važna in zanimiva vprašanja iz kozmologije in antropologije, o svetu in človeku, n. pr.: Razni nazori o svetu. Nastroji k poznavanju zvezdnih kraljestev. Naš svet ima meje. Stalno gibanje v svetu. Stalni zakoni v svetu. Življenje. Začetek življenja. Smoternost v prirodi. Dalje slede razprave o rastlinstvu in živalstvu in o pogojih življenja. Zadnje poglavje obravnava konec sveta.

Jindřich Š. Baar. **Mžikové obrázky** Řada I. Velké a malé děti. Ravno tam. Č. 2. Cena 1 K. Zbirka črtic in novel.

Dostal Alois: **Na ceste k lepšímu.** Povidka. Cena 1 K. Ravno tam, č. 3.

Podlaha Anton dr.: **Posvatná místa** království českého. Řada první: Arcidiecese Pražská. Díl III. Cena 4 K. Ravno tam, č. 4.

Znani češki učenjak piše delo, za katero lahko Čehe zavidamo. Naj bi tudi kak Slovenec opisal znanstveno in umetniško naša slovenska „sveta mesta“! To bi bila knjiga!

Vřešťal Ant. dr.: **Katolická mravouka.** Díl I. Povšechný. Cena K 6.50. V Praze 1909.

Znanstvena ocena tega dela ne spada v naš list. Delo priporočamo slovenskim bogoslovcem in duhovnikom.

Kuffner Klement: **Sv. Otce Řehoře Vel. Kniha o správě pastýřské, jakož i Pavla Diakona, mnicha Cassinského. Život sv. Řehoře Vel.** Cena 4 K. V Praze 1909. Prevod.

Pisatelj je prevedel na češki jezik zanimivo knjigo „Regulae pastoralis“ velikega papeža Gregorja I., „poslednjega Rimljana“, ki je videl pred svojimi očmi upadati staroklasični svet in je na njegovih razvalinah polagal temelje novemu, krščanskemu svetu.

Srbska.

Dr. Niko Zupanič, Adjoint au Musée National, Belgrade: **Sistem istorijske antropologije balkanskih naroda.** Odštampano iz „Starinara“, god. II. i III. (Sa 25 slika u tekstu i sedam tablica). U Beogradu 1909.

V uvodu pravi pisatelj, da zgodovinarji, kadar preiskujejo najstarejšo zgodovino kakšnega naroda, preveč iznemar puščajo antropološke študije. Deloma ima pisatelj prav. Antropologija nam res more pomagati, da se razbistri kakšno temno vprašanje davne prošlosti ali odpre steza, po kateri se moremo približati rešitvi kakšnega vprašanja, toda velikih in popolnoma zanesljivih rezultatov tudi od nje ne moremo pričakovati. Antropologija je pri zgodovini samo pomožna znanost, ki sama ni v stanju rešiti kakšnega načelnega vprašanja.

Tudi v pričujoči zelo skrbno in marljivo sestavljeni razpravi nam ne podaje pisatelj bistveno ničesar novega. Tok njegovega razumevanja je sledeči:

Takozvane „glasinačke“ lobanje iz Glasinaca v Bosni pripadajo ilirskemu narodu in so iz V. ali VI. stoletja pred Kristom. Te lobanje se pa bistveno razločujejo od lobanj sedanjih Arnavtov, katere smatrajo

NIAZI - BEJ

ki je obkolil Carigrad in prisilil sultana Abd ul Hamida, da se je vdal Mladoturkom.

zgodovinarji za potomce davnih Ilirov. Ravnotako se pa razlikujejo tudi od drugih sedaj živečih balkanskih narodov, Grkov, Slovanov, Bolgarov. Iz tega sklepa dr. Niko Zupanič, da so sicer Arnavti potomci davnih Ilirov, toda antropološke posebnosti, s katerimi se razlikujejo od davnih Ilirov, ne izvirajo iz vplivov sosednjih narodov, ampak so naravna posledica zgodovinskega razvoja. Vsi balkanski narodi so si bili nekoč podobni v antropološkem oziru, namreč vsi so bili ksantodolihokefalni, tekom časa so se pa polagoma izpremenili v melanobrahikefalne.

To je približno vsebina omenjene razprave. Delo je zanimivo, akoravno nam ne podaje pravzaprav nobenih posebno novih rezultatov. Novo je kvečemu to, da pobija trditev, kot da bi posamezni balkanski narodi znantno vplivali drug na drugega v antropološkem oziru, n. pr. Srbi na Albance, Slovani na Grke, Rumuni na Srbe itd. Nov je tudi zaključek, da moramo z antropološkega stališča govoriti o dveh narodih, Srbih in Hrvatih, a ne o Srbohrvatih kot enem na-

rodu. Besede, s katerimi sklepa pisatelj: „U svemu smo propratili doba fizičkog razvoja naroda na Balkanskom Poluostrovu od dolaska prvih Arijevaca do danas, dakle u vremenu od preko 3000 godina. Sem toga, što smo u našoj razpravi pokazali fizički razvoj čoveka u glavnim crtama i u pogledu izvesnih važnih osobina, dali smo i osnovne poglede za istorijsku fizijo-antropologiju Balkanskog Poluostrova. Pri razpravanju istorijskih, lingvističkih, kulturnih, socioloških i nacionalno-ekonomskih pojava i problema, koji se tiču ovoga poluostrova, do danas je nedostajalo još antropološko tumačenje“ — povedó na svak način nekoliko preveč.

Kar se tiče logičnega sklepanja, je večinoma preprosto in pravilno, včasih pa tudi nekoliko drzno. Tako n. pr. ako se najdejo človeška okostja na nekem gotovem prostoru in ako kak pisatelj omeni, da je ta ali oni narod v nekem gotovem veku na dotičnem kraju stanoval, še ne moremo takoj sklepati, da je ono okostje od kakšnega privrženca dotičnega naroda. Neprestane vojne, ki so dajale obilo sužnjev, in kupčija sta tudi v starem veku zelo križala narode.

Popolnoma ne strinjamo se s pisateljem v njegovi polemiki s prof. Jagićem o Porfirogenetovi pripovedki. Jugoslovanski dualizem se pač ne da vzdržati z nobenimi jezikoslovnimi in zgodovinskimi razlogi in tudi antropologija ga ne bo mogla podpreti.

Zupaničeva razprava ima biti prvi del trilogije „o postanku i razvoju balkanskih naroda u fizičkom pogledu“. Želimo, da bi kmalu sledila ostala dva dela. Na vsak način pozdravljamo delo z veseljem, ker je nov in zanimiv prispevek k proučevanju slovanskega vprašanja.

Dr. L. L.

09650

Poljska.

Znicz. Mesečnik poljske srednješolske mladine. Pod naslovom „Znicz“ („sveti ogenj“) izhaja v Krakovu glasilo poljske srednješolske mladine, katero pišejo in urejujejo dijaki sami. Pred sabo imamo 16 števil. Zanimiv je popis izleta poljskih dijakov v Ljubljano. Trije dijaki so porabili nekaj prostih dni, ter jo iz Galicije potegnili v Ljubljano, obiskat svoje tovariše. Vrnili so se polni raznovrstnih vtiskov in doma so morali podrobno o vsem, kar so videli, poročati svojim tovarišem.

Irena Kosmowska: Z południowej Słowiańszczyzny. Słowiańska Kraina. (Iz južnega Slovanstva. Slovenska Kranjska.) Varšava 1909.

Lansko poletje so obiskale tri inteligentne poljske dame iz Varšave Ljubljano in kranjsko deželo in letos je izdala gospa Irena Kosmowska svoje popotne vtiske v gori navedeni knjižici. Marsikaj je v nji netočnega, kar se ne more zameriti osebam, ki si tekom nekaj dni ogledajo popolnoma tujo deželo. Tudi veliko navdušenje za razne naše kulturne in narodne pojave je nekoliko pretirano, toda prihaja globoko od srca. Mnogo opazk v nji je zanimivih tudi za Slovenca.

„In lep je tip tega ljudstva; slovenski značaj se je v njem ohranil v vsej svojej čistosti — otroci so tako jasnelasi, kakor da bi jih kdo nabral po naših masoviečkih ravninah — samo da namesto z našim ‚hvaljen bodi‘, pozdravljajo tujca z ‚dober dan‘,“

„Kamor vstopiš v zidano, obširno, z gotovim komfortom urejeno kmečko hišo, sprejmejo te najpri srčneje. Vino iz lastnega vinograda, sir in kruh se takoj dobe na mizi, pa tudi razumeti jih je lahko, ker se večina gospodarskega orodja in hišne oprave imenuje ravnotako, kot pri nas. Radi pojejo narodne pesmi, katerih zbirka se nahaja v vsaki hiši, pa tudi napeve imamo skupne, ker njihova narodna himna ‚Hej Slovani‘ se poje po napevu mazurka Dąbrowskega.“

Obširno opisuje žvepljenke Cirila in Metoda, katere je nekje videla.

Natančno si je ogledala Vrhniko in njena društva, katera opisuje z vsemi podrobnostmi. Najbolj všeč ji je bila mlekarška šola. Celo poglavje je posvetila dr. Kreku in njegovemu delovanju.

SULTAN MOHAMED V.

V Ljubljani si je ogledala natančno Marijanišče, kjer jo je zlasti navdušila gospodinjška šola, katero opisuje jako podrobno, dalje „Zadružno zvezo“, „Muzej“, Deželni dvorec, „Katoliško tiskarno“ in „Učiteljsko tiskarno“. Sploh so zanimalo pisateljico predvsem naše kulturne razmere, šole in zadružništvo. Vtisk, katerega je dobila, je bil velik, in neprenehoma izraža željo, da bi se tudi v poljskem kraljestvu na Ruskem pričelo podobno delovanje. Knjiga je namenjena širšim krogom. Izdala jo je „Zveza kmečkih društev na Rusko-Poljskem“. V knjigi se nahajajo tudi slike dr. Kreka, Jakliča, Gostinčarja in še nekaterih drugih poslancev. Pogled z gradu na Ljubljano jo je navdušil tako, da je zložila eno pesmico na našo „belo Ljubljano“, seveda v poljskem jeziku. Delo krasi slike naše domovine in naših vodilnih mož.

09650

Rusinska.

V „Zapiski naukovaho Tovaristva imeni Ševčenka“, ki izhajajo v Levovu vsak drugi mesec pod uredništvom vseučiliškega profesorja Mihajla Hruševskega, priobčuje znani rusinski pisatelj Ivan Franko v 6. knjigi 86. zvezka, l. 1908., tudi za Slovence zanimivo razpravo pod naslovom: „Emil Korytko, pozabljen slovanski etnograf.“ Pisatelju so bila na razpolago pisma Korytko in dokumenti dunajskega osrednjega arhiva.

„Sič“ (1868—1908). Almanah v spomin štiridesetletnice društva „Sič“ na Dunaju.

Rusinsko akademično društvo „Sič“ je praznovalo lani štiridesetletnico svojega obstanka. Pri tej priliki je izšla pod uredništvom Zenona Kuzele in

na Denisa Zubrickega in njegovo hčer, Ivan Franko pa pet pisem Ostapa Terleckega, katerih prvi štirje nam pojasnjujejo tajne organizacije rusinskih dijakov pred petdesetimi leti, ki so bili takrat prvo-boritelji rusinskega ukrajinoilstva, peti nas pa seznani s prvim rusinskim in obenim drugim slovanskim socialističnim procesom v Avstriji. Ivan Braščajko nam je podal svoje vtiske med ogrskimi Rusini. Dr. Mihajlo Pačovskij nam pripoveduje o pozabljenem rusinskem pesniku Celestinu Skomorovskem, dr. Zenon Kuzela pripoveduje o življenju rusinskih vaških pripovednikov, dr. Mihajlo Zobkov je napisal aktualen članek v pravnem razmerju akademikov do vseučiliških oblasti. Poleg navedenih nahajamo v omenjenem zborniku še mnogo drugih važnih in zanimivih člankov znanstvene in leposlovne vsebine.

Gradivo za zgodovino ukrajinskega kozaštva

izdaje dr. Mihajlo Gruševskij, zv. I. dokumenti od leta 1631., zbral in izdal Ivan Kripakevič. — Arheografični odsek „Znanstvenega društva imena Ševčenka“ v Levovu izdaje Vire za zgodovino ukrajinske Rusije. Kot XIII. knjiga te zbirke je izšlo gori navedeno gradivo, katero je nabral mladi rusinski učenjak Ivan Kripakevič v treh galicijskih knjižnicah. Knjiga obsega 223 aktov raznovrstne vsebine: pisma in povelja kozaških hetmanov, kraljevska pisma kozakom, akte kozaških komisij, razna poročila, dnevnike, instrukcije itd. Ta zbirka bo gotovo mnogo pripomogla k znanstvenemu preiskavanju tako zanimivega pojava v slovanski zgodovini kot je kozaštvo.

Musij Kononenko: **Struna**, poezije 1883—1908. Založba Ranók, Kijev 1908, str. 63, cena 20 kopejk.

To knjižico omenjamo kot ilustracijo k okamenelosti in mrtvičju, ki je zavladalo na polju rusinske književnosti na Ukra-

jini po onem znanem carskem ukazu z l. 1876., s katerim se, z malimi izjemami, prepoveduje izdajati knjige v rusinskem jeziku.

Knjižica bi imela biti slavnostni dar v spomin 25 letne slovstvene delavnosti precej nadarjenega pisatelja, toda neznatna oblika, slab papir, zanikaren tisk nikakor ne razodeva jubileja. Samo, da je brošurici dodana slika pisateljeva in kratke kronološke notice o njegovem delovanju, kjer bi pa pričakovali „predgovor“, najdemo nekaj „namesto predgovora“. Pisatelj izraža često na ganljiv način svojo ljubezen do Ukrajine, toda ta sentimentalna ljubezen je tekom 25 let rodila kakšnih 30 pesmic, par povesti in poldrugo bajko. Kononenku se vidi, da je epigon Ševčenka, ni posebno velik talent, toda je simpatičen in bi se lahko v ugodnejših razmerah lepše razvil.

NOVI SULTAN MOHAMED V. JAHA V MOŠEJO

Mikolaja Čajkovskega v Levovu spominska knjiga, ki ima večjo slovstveno vrednost. Nad 50 „Sičovnikov“ in več drugih pisateljev, ki niso bili člani društva „Siča“, je objavilo v njej znanstvene ali leposlovne članke. S. Jaročevskij je napisal pesniški uvod „Poklon Domovini“. Ivan Franko je priobčil dve poeziji: „Tul, kralj egipčanski“ in „Zoroastrova smrt“. Štiri lepe melanholične pesmice je priobčil Bogdan Lepkij, dalje so v leposlovnem delu zastopani: V. Pačovskij, Sudič Tverdohleb, Ostap Gricaj, Vornij in Lev Lopatinskij. V prozi so pisali: Jaroslav Okunevskij, Osip Turjanskij, Grigorij Ceglinskij in Jaroslav Gordinskij.

V znanstvenem delu najdemo levovskega vseučiliškega profesorja M. Gruševskega članek o začetku kozaške „Siči“. Drugi vseučiliški profesor Kirilo Studinski je priobčil dvojce pisem Pogodina

Iz novejšje rusinske književnosti.

Čerkasenko: „**Na šahte**“ (Trenotki). Zbirka poezij. Mladi in nadarjeni rusinski pisatelj Čerkasenko je izdal lani dva zvezka svojih spisov. Prejšnje leto je pa izdal: „Otrokom“ in drame: „V starem gnezdu“, „Na debelo“ in „Šala življenja“. Začel je pisati s pravljičami za otroke, v najnovejšem delu se je pa obrnil na socialno polje in nam slika življenje rudarjev. Preveliko vlogo igra slučaj v njegovih povestih. Sicer je pa Čerkasenko brez dvoma nova sveža sila na polju rusinske književnosti.

Javornickij: „**V burso! V burso! V burso!**“ Katerinoslav 1908. Ta povest je živa slika kulturnih razmer med ljudstvom in pravoslavno duhovščino v južni Rusiji. „Bursa“ je neke vrste dijaški konvikt, kjer imajo gimnazijci hrano in stanovanje.

„Djaka“ (djak je pri pravoslavnihi nekaj takega, kot pri nas mežnar in organist) Polunickij in Gromnickij, velika prijatelja in kuma, peljeta vsak svojega sina v mesto v šolo. Med potjo se jima pridruži ljudski zdravnik Najdenko, tudi velik prijatelj dobre kapljice in potem prično vsi trije pravo pijansko odisejo. Najprej se napijejo doma „do položenja rž“. (Riza ali rjasa je suknja, katero nosijo popje in djaki.) Potem stopijo v krčmo in pijejo na učenost bodočih študentov, slednjič zajdejo še k nekemu popu in prirede tam resnično homersko gostijo. Ko se djaka napijeta, pričneta drug pred drugim hvaliti svojo „filozovsko premo drost“, pripovedujeta anekdote, razsipata prave biserje djakovskega humorja, pojeta zdravice. Slednjič pričneta hvaliti nadarjenost svojih sinov in ju pričneta izpraševati iz raznih predmetov.

Ukrainska Muza — poetična antologija, zgodovinska hrestomatija od začetka do naših dni. — Uredil Aleksa Kovalenko. Kijev 1909.

Slovenci nimamo doslej še nobene večje pesniške antologije, dasiravno bi marsikdo rad čital in kupil pragmatično sestavljeno zbirko naših najlepših pesniških umotvorov v zgodovinskem redu. Rusini so imeli že poprej več bolj ali manj srečno sestavljenih antologij, kakor „Rozvaga“, „Vik“, „Dosvitni ognji“. Zdaj je v Kijevu izšla nova pesniška zbirka pod naslovom „Ukrajinska Muza“, ki podaje najbolj celotni pregled rusinske poezije.

Dela P. A. Kuliša. Izdanje H. M. Kuliša. Pod uredništvom I. Kamanina. Kijev 1908. — Pantalejmon Aleksandrovič Kuliš je ena najmarkantnejših postav v slovstvu vseh slovanskih narodov, ki je razvijal najživahnejšo delovanje v različnih vrstah književnosti. Pisal je epične in lirične poezije in drame, bil je zgodovinar, etnograf in pedagog. Rodil se je

l. 1819. v mestecu Voronežu v Černigovski guberniji, kot potomec starega kozaškega rodu. Njegovi predniki so pod vodstvom Konecpolskih in Višnoveckih branili meje poljske države na jugu, pozneje pa zavzemali v ruski državi razna uradna in vojaška mesta. Oče Aleksander je bil silno strog in ga je večkrat tepel, mati ga je pa ljubila in ga učila kozaških pravljič in pripovedek. V mladosti je čutil silno nagnjenje do slikarstva in je slikal s kredo po stenah vse, kar je videl: cerkve, konje, ljudi, kar mu je od očeta prineslo marsikakšno kazen. Ko ga je djak učil iz psalterja brati, mu je poslikal ves psalter. Pisati je začel že jako zgodaj, še v gimnaziji. Najprej je napisal po pripovedovanju svoje matere povestico „Cigani“, katero je izdal Grebenka v svojem almanahu „Lastovka“.

TOPNIČARJI NAZNANJAJO S STRELI, DA JE NASTOPIL NOVI SULTAN MOHAMED V.

Njegov najboljši prijatelj in sošolec Serdukov je razumel nemško ter je čital Goetheja in Schillerja, Kuliš pa Artemovskega-Gulaka, Marušo Kvetčino in Gogola, ter sta si izmenjavala misli. Odločilno je zanj bilo, ko je nekje slučajno zagledal maloruske narodne pesmi, katere je izdal Maksimovič v Moskvi l. 1834. Na vseučilišču v Kijevu se je seznanil z ruskim pisateljem Mihajlom Maksimovičem samim, ki ga je sprejemal v svojem stanovanju ter imel nanj velik vpliv. Obenem se je pa tu seznanil s poljskim pisateljem Mihajlom Grabovskim, ki ga je povabil na počitnice k sebi na dom pri Čihirinu, kjer je pisal zgodovinske dume „Ukraina“. Tu ga je Grabovski seznanil z etnografom Konstantinom Svindzinskim, katerega je potem obiskaval na njegovem posestvu v Hodorkovu, rabil njegovo knjižnico, izkopaval z njegovo pomočjo stare mogile in tu je napisal krasno

poemo Orisja. V Kijevu se je seznanil tudi s Ševčenkom, toda dasiravno sta delovala na istem polju, vendar se nista mogla sprijateljiti topleje. Kuliš je bil tip kozaka aristokrata, Ševčenko pa prosti kozak vagabund. Ob istem času se je seznanil tudi z velikim ukrajinskim zgodovinarjem Kostomarovim. Pod temi

vplivi se je razvil njegov duh in Kuliš je postal eden izmed glavnih rusinskih pisateljev in soustanovnik njihovega slovstva, ter spada sploh med najboljše slovanske pisatelje. Na slovenski jezik je prevedena njegova daljša povest Mihael Čarnišenko, prevedel L. G. Podgoričan, Letopis M. Sl. 1874.

To in ono.

Razstava slovenskih umetnikov.

R. Jakopičev paviljon v Latermanovem drevoredu.

V nedeljo dne 6. junija se otvori v R. Jakopičevem paviljonu razstava slovenskih umetnikov. Razstavijo skorej vsi upodablajoči slovenski umetniki, približno 30 umetnikov kiparjev in slikarjev. Umotvorov je poslanih nad 300. Jury, obstoječ iz gospodov, ki so že najmanj trikrat v inozemstvu razstavili, namreč gospodje: R. Jakopič, J. Grohar, Strnen, Žmitek, Zajc i. dr., bo izbral izmed njih najboljša dela za razstavo.

Pozneje razstavijo za slovenskimi bajé še hrvaški, češki in poljski umetniki.

Slovanske revije.

(Dalje.)

Świat słowiański (Svet slovanski), mesečnik, posvečen slovanoznanstvu in pregledu slovanskih zadev s poljskega stališča. Izhaja začetkom vsakega meseca na 4 do 5 polah. Naročnina obenem s pošto 10 kron, četrtno 2 K 50 v. Posamezen zvezek 1 krono. Urednik profesor dr. Feliks Konečni, Krakov, Podzamcze 14. Upravištvo Krakov, Groble 15. Letnik V.

Slovanski svet je zasedaj največji in najvažnejši organ slovanski in obenem edini organ, ki obravnava slovanske zadeve z nekega programatičnega stališča. Glavna, osodopolna napaka slovanskega gibanja je doslej bila, da ni imelo nobenega programa. Načelovali so mu ali možje pošteni, idealni, polni svetega navdušenja, toda veliki fantasti, ki sami niso konkretno razumeli, česa hočejo, in so vedno glasili le velike fraze o skupni ljubezni, o slovanski krvi in bratstvu, ali pa osebe, ki so pri tem iskale le osebnih koristi in slave.

Slovanski svet se ni oddal nobenim frazam in sentimentalnosti, ampak se je lotil treznega dela, da ustvari skupni slovanski program, na katerem se bo moglo v prihodnosti razvijati naše gibanje. Od poljskih politikov je sprejel načelo, da je za Poljake kakor sploh za avstrijske Slovane potrebna silna in mogočna Avstrija (Palackijeva formula). Dalje je dokazal, da je za Poljake tudi neobhodno potrebna velika in mogočna Rusija. Rusija pa ne more biti mogočna in dobro urejena, ako se ne izpremeni sedanji njen zgodovinski sistem. Oficielna Rusija in oficialni ruski slovanofili so največji škodljivci slovanstva. Velika, mogočna Rusija mora biti v prijateljski zvezi z veliko, mogočno Avstrijo in z zahodnimi državami, Francijo in Anglijo (Kavnicева formula). To so glavne misli krakovskega slovanskega programa, kakor ga razvija slovanski klub v Krakovu in „Svet slovanski“.

„Svet slovanski“ je pisan mirno in stvarno, strogo znanstveno. Sotrudniki so mu najboljši poljski pisatelji in politiki. Poleg večjih, znanstvenih, aktualnih člankov prinaša književne ocene, pregled slovanskega časopisja, kroniko najvažnejših dogodkov po vsem slovanskem svetu itd. Kdor se resno peča s slovanskim vprašanjem, mora čitati in študirati predvsem tudi „Świat słowiański“.

Šestdesetletnica poljskega tiska v Šleziji. L. 1848. je izšel v Tešinu na Šlezijem prvi poljski list „Tygodnik Cieszyński“, list je bil majhen (pol pole v osmerki) in izhajal je enkrat na teden. Poljski tisk v Šleziji, ki se je l. 1848.

AHMED RIZA

novi veliki vezir, mladoturški voditelj

začel v obliki „Tygodnika Cieszyńskiego“, je obhajal lani šestdesetletnico v izpopolnjeni svoji obliki dnevnega lista „Dziennik Cieszyński“. Izpočetka se je list „Tyg. Ciesz.“ boril z velikimi težavami. List so izdajali P. Stalmach, A. Cienciala in dr. L. Klucki. L. 1851. se je list izpremenil v „Gwiazdka Cieszyńska“ list znanstven in leposloven. L. 1883. je „Gwiazdka“ prešla v lastnino katoliškega tiskovnega društva in postala je glasilo narodne katoliške duhovščine. Ta okolnost je vplivala na ustanovljenje narodnega glasila poljsko-protestantskega ljudstva, ki je l. 1885. začelo izhajati pod naslovom „Przyjaciel ludu“ s prilogo „Przegląd polityczny“. Potreba strokovnega lista za kmečko društvo tešinske kneževine je istega časa provzročila ustanovitev lista „Rolnik śląski“ tudi s prilogo „Przegląd polityczny“. Le-ta

priloga se je sčasoma razvila v samostalni tednik pod istim naslovom. L. 1892. je nekoliko navdušenih učiteljev in drugih prijateljev šole ustanovilo strokovni šolski list „Miesięcznik pedagogiczny“, ki je dal podlago za ustanovljenje poljskega pedagoškega društva. H koncu leta 1897. je začel v Frištatu kot glasilo takozvanih poljskih radikalcev izhajati politični tednik „Głos ludu śląskiego“.

Petindvajsetletnica „Macierzy Polskiej“. V vseh krajih, kjer bivajo Poljaki, so znane male knjižice „Macierzy Polskiej“ (Poljske Matice), ki že četrto stoletja širijo prosveto med poljskim ljudstvom. Letos torej obhaja „Poljska Matice“ svojo petindvajsetletnico. Misel ustanoviti „Poljsko Matice“ je nastala l. 1879., ko se je obhajal jubilej Kraszewskega. Prva njena dobrotnika sta si želela, da bi njuni imeni ne prišli v javnost. Šele l. 1902., ko sta umrla, se je izvedelo, da sta bila duhovnika: Hulanicki, župnik v podolskem Kamiencu, in Sawicki, župnik v Żvancu. Hulanicki je pred svojo smrtjo izročil Savickemu vsoto 10.000 rubljev, h kateri je Savicki priložil 27.000 rubljev in obe vsoti daroval Kraszewskemu, ki je l. 1882. ustanovil v Lvovu fond „Macierzy Polskiej“. Na poziv velikega pisatelja so se nabirali še dalje darovi v ta namen. Deželni zbor je dal najprej 4000 K letne podpore, pozneje 6000 K, od l. 1891. pa — 10.000 K. Ni manjkalo tudi dobrotnikov, ki so se Matice spomnili v svojih oporokah. Prvi, ki se je „Matice“ spomnil v oporoki, je bil kmet Tomasz Bodzioch iz Wojnicza z vsoto 4000 K. — Od svojega začetka do letos je „Matice“ izdala 87 knjig v svojih „Wydawnictwach“ in 40 v „Biblioteki“, vkup v 958.000 iztisih, kar z 62.000 koledarji znaša več nego en milijon knjig; od tega števila se je že prodalo 900.000 iztisov. Razen tega je „Matice“ l. 1893. izdajala štirinajstdnevnik „Gospodarz wiejski“ in 18 let od l. 1885. je izdajala tednik „Niedziela“.

Fr. Št.

059630

Pozabljen slovanski narod. V slovanskih listih se mnogo piše o Črnogorcih, Bolgarih, Malorusih in o vseh drugih vejah velikega slovanskega plemena, ali o Belorusih se piše prav malo, so nekako pozabljeni; in vendar jih je 6 milijonov, so že l. 1517. imeli svoje slovstvo, tudi sedaj imajo svoje liste, svojo poljudno književnost in celo že svoje belorusko gledališče. Belorusi narodno delujejo tiho, razvijajo se mirno. V svojih književnih proizvodih rabijo latinsko abecedo. Peterburško izdajateljsko društvo „Zahlanie sonce i u

nasze vokonce“ je v zadnjem času razvilo živahno delavnost z izdajanjem spisov v beloruskem jeziku. „Udeležujoč se prosvetnega beloruskega gibanja,“ je pisal nedavno v „Dzienniku Wilenskim“ neki beloruski rodoljub, „morem vas zagotoviti, da se vse publikacije beloruske čitajo z velikim zanimanjem. Beloruski tednik „Naša Niva“ čita naš kmet od začetka do kraja in beloruske pesmi se naša deca uči na pamet. „Garść pszena“, prevedena na beloruski jezik, je zelo priljubljena in „Hutorki o ziamli a niebie“ so tako poučni, da noben učitelj iz cerkvene šole nima takih uspehov pri pouku o vsesvetu kot otroci, ki se učijo iz te knjižice.“ Četudi beloruska književnost ni še bogve kako razvita, vendar ima že tudi svoje talente: Marcinkeviča, Buračka, Niesluchovskega, Bohuševiča, Dibovskega Obuhoviča, pisateljico A. Paškjevičovo, ki je bila še nedavno poslušalka lvovskega vseučilišča, in Jana Luceviča, pesnika, kmeta-samouka. Belorusko slovstvo ima že prevod „Pana Tadeusza“ in prevode nekaterih spisov Sienkiewicza.

059630

Jubilej ruske narodne himne. 11. decembra (pravosl. kol.) se je dovršila petinsedemdesetletnica ruske narodne himne „Bože carja hrani“. Tekst himne je spisal sloviti ruski pesnik V. A. Žukovskij. Melodija je od F. Lvova. Najprej je himno sviral vojaški orkester preobraženskega polka v zimskem dvorcu v navzočnosti carja Nikolaja Pavloviča meseca septembra l. 1833. Carju je himna zelo ugajala, tako da je oba avtorja nagradil z briljantnim prstanom ter je izrazil željo, da se himna prvikrat javno svira na dan odkritja spomenika carju Aleksandru I. v Peterburgu 11. decembra istega leta. Uspeh himne je bil velikanski.

059630

Nāše slike.

Sveta Terezija (str. 243) je najznačilnejši izmed pre mnogih kipov Berninija in njegove šole. Klasični slog Michel angelov jim je postal preveč enostaven, in ti epigoni velikih mojstrov so poizkušali doseči izredne efekte s posebnimi sredstvi. Sladkoba in senzitivnost v tem kipu kažeta, da je umetnik uprav iskal, kako bi potenciral čustvo. Ta inače krasni kip, ki ga umetniški zgodovinarji cenijo kot pravi

MLADOTURKI ŽENO VJETE SULTANOVE VOJAKE V ZAPOR

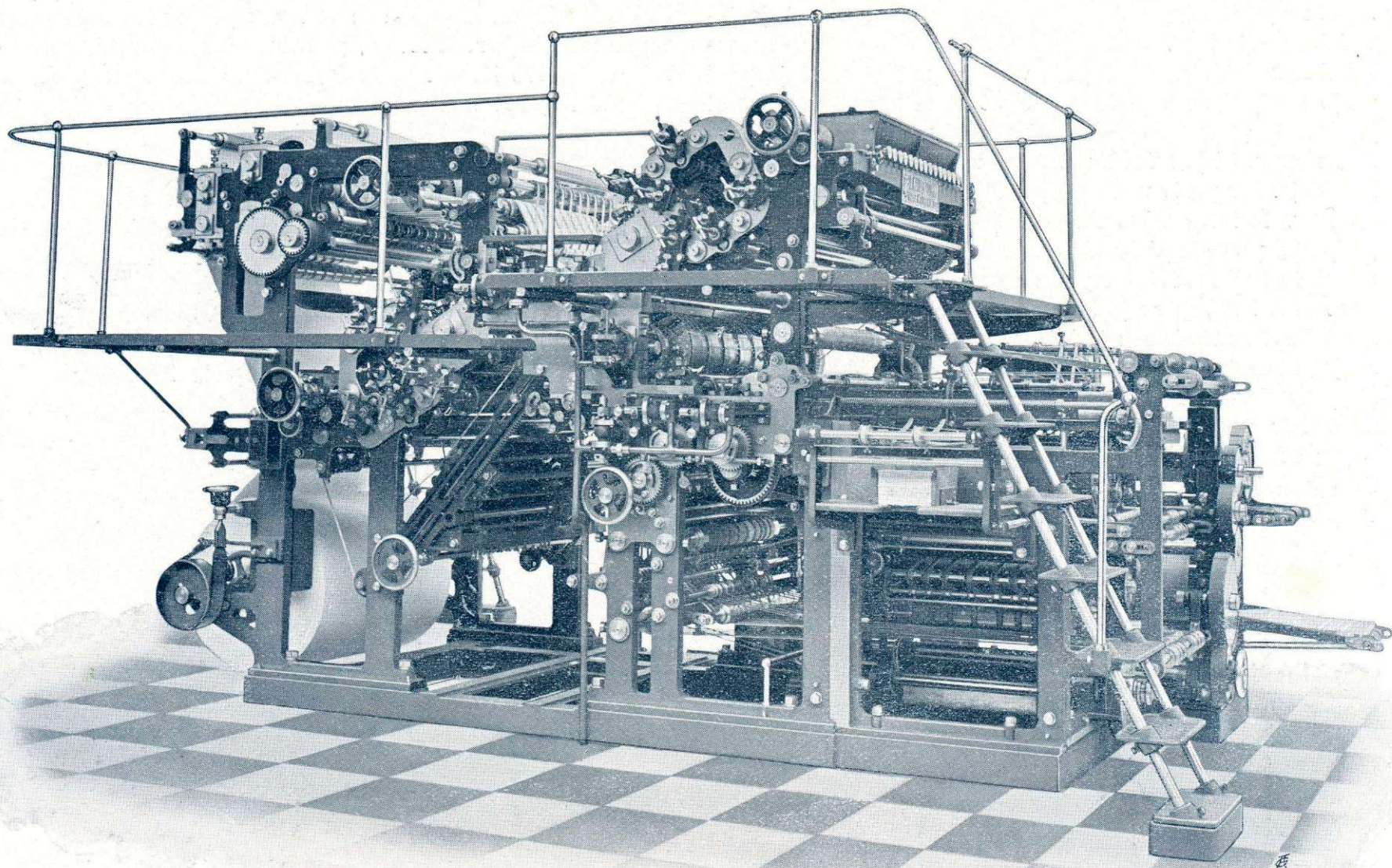
šolski izgled Berninijev, stoji v stranskem oltarju v cerkvi S. Maria della Vittoria v Rimu. Angel prebode s puščico božje ljubezni srce sv. Terezije.

Stoletnica velikih bojev s Francozi se letos obhaja v naši državi. Napoleon I. si je podvrgel večji del Evrope, Avstrija je ječala premagana, Dunaj se je podal zmagovalcu. Cesar Franc I. je moral bežati. Slava nepremagljivosti je Napoleonu dala moč, pred katero se je vse umikalo. Pri Aspernu in Eblingenu pa je Napoleon I. izgubil prvič ta sijaj. Nadvojvoda Karol je v sila vroči bitki premagal Napoleona, ki je prvič bežal pred nasprotnikom. Naše slike nam kažejo nekaj prizorov iz Napoleonovih bitk. Po bitki pri Aspernu je bežal Napoleon ponoči čez Donavo na otok Lobau. Pri

nila svojo dušo na grmadi. Naša slika nam kaže proslavo Devica Orleanske v cerkvi sv. Petra v Rimu.

Grobišče junakov. Cesar Franc Jožef je podaril armadi krasni park, v katerem je pokopan Radecki z raznimi generali, ki so se pod njim odlikovali. Tu bodo našli svoj počitek junaki, ki bodo padli za domovino.

Mladeniška telovadna organizacija Slovenske krščansko socialne zveze je poklicala nedavno iz vseh krajev voditelje telovadcev, da so se vežbali v vzorni telovadbi in sklepali o izpopolnjenju svoje organizacije. Skupina (str. 277) nam kaže te krepke navdušene mladeniče, ki so zanesli svojo organizatorično misel že skoro po vseh krajih naše domovine.

NOVI ROTACIJSKI STROJ V KATOLIŠKI TISKARNI

Vagramu je pa zopet zmagal. Krasni spomenik nadvojvodu Karolu stoji na Dunaju v cesarskem dvorcu. Posebno občudujejo konja, ki ogromno težo bronastega spomenika nosi na dveh nogah s toliko lahkoto. Umetnik je uprizoril trenutek, ko nadvojvoda Karol zagrabí zastavo umikajočega se Zachovega polka in z drznim naskokom odloči bitko.

Devica Orleanska (str. 269), ta čudovita prikazen svetovne zgodovine, je bila po dolgem in jako natančnem procesu proglašena za svetnico. Z največjo slovesnostjo vpríčo neštevilnega ljudstva, zlasti francoskih romarjev, je papež Pij X. proglasil za svetnico to nedolžno pastirico, ki je v svetem navdušenju premagala Angleže, rešila francosko državo, kronala kralja in nazadnje krivično obsojena izdih-

nila svojo dušo na grmadi. Aljažev dom pod Triglavom (str. 274) je zadela huda nesreča. Plaz je pridrvil, ga odnesel in podrl. Nabirajo se darovi, da se postavi čimprej nov dom.

Revolucija na Turškem, ki je dala Mladoturkom moč v roke, je postala usodna za Staroturke. Mnogo so jih že pobesili, miru pa še ni. Novi sultan Mohamed V. je brez moči, samo orodje v rokah mladoturških politikov in generalov.

Rotacijski stroj si je postavila Katoliška Tiskarna za tiskanje časopisov, ki izhajajo v veliki množini. Stroj tiska zlasti »Slovenca« in »Domoljuba«, in sicer na uro po 12.000 izvodov, ki pridejo že popolnoma zloženi in za razpošiljanje pripravljeni na dan. To je prvi rotacijski stroj na Slovenskem.

